√301.957 5

TEOLÓGIAI TUDOMÁNYOS SZAKFOLYÓIRAT 18. évfolyam • 2014 • 2. szám
Alapítva: 1857 *www.srta.hu*

SÁROSPATAKI FÜZETEK

Enghy Sándor
A próféták pecsétje

Moldván Edit Eszter
A bibliai törvény szerepe Kálvinnál a kátéirodalom, az Institutio és a kommentár-irodalom tükrében

Harsányi Béla
A Kárpátaljai Ungi Református Egyházmegye megalakulása 1920-1923-ig

† Zergi Gábor – A. Molnár Ferenc
Zergi Gábor Finnországban maradt énekeskönyvének nyomában

Szathmáry Béla

A Magyarországi Református Egyház 2013. évi I. törvénye a lelkészek szolgálatáról és jogállásáról - Kommentár

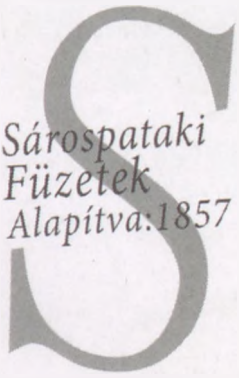

MTA KÖNYVTÁR ÉS
INFORMÁCIÓS KÖZPONT

„Féljétek az Istent, és néki adjatok dicsőséget!"
Jel 14, 7

SF

Sárospataki Füzetek
18. évf. 2014. 2. szám

Sárospataki Református Teológiai Akadémia

Teológiai Tudományos Szakfolyóirata

SZERZŐINK / CONTRIBUTORS

A. Molnár Ferenc professor emeritus, Miskolci Egyetem, BTK, Magyar Nyelvészeti Intézeti Tanszék

Enghy Sándor egyetemi tanár, Sárospataki Református Teológiai Akadémia

Harsányi Béla lelkész, Kárpátaljai Református Egyházkerület

Moldván Edit Eszter doktoranduszhallgató, Debreceni Református Hittudományi Egyetem

Nagyné Füle Tímea lelkész, Sárospataki Református Teológiai Akadémia

Pásztor Gyula akadémiai lelkész, Sárospataki Református Teológiai Akadémia

Szathmáry Béla egyetemi tanár, Sárospataki Református Teológiai Akadémia

KIADJA: A Sárospataki Református Teológiai Akadémia

FELELŐS KIADÓ/PUBLISHER:
Enghy Sándor, PhD

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG/EDITORIAL BOARD:
elnöke/ Editor-in-Chief:
Dienes Dénes, PhD

A. Molnár Ferenc, MTA doktora (Miskolc)
Buzogány Dezső, PhD (Cluj/Kolozsvár)
Petrőczi Éva, PhD (Budapest)
Börzsönyi József, PhD (Sárospatak)
Enghy Sándor, PhD (Sárospatak
Frank Sawyer, PhD (Sárospatak)
Kádár Ferenc, PhD (Sárospatak)
Győri István, PhD (Sárospatak)

Szerkesztők/Editors:
Füsti-Molnár Szilveszter, PhD (Sárospatak)
Rácsok Gabriella, PhD (Sárospatak)

NYELVI LEKTOR: Kovács Józsefné

NYOMDAI ELŐKÉSZÍTÉS ÉS
BORÍTÓTERV: Asztalos József

KÉSZÜLT: A Kapitális Nyomdában,
Ügyvezető Igazgató:
Kapusi József

ISSN 1416-9878

Szerkesztőség címe:
Sárospataki Református Teológiai Akadémia
3950 Sárospatak, Rákóczi út 1.
Tel/Fax: +36 47 312 947

e-mail: fustis@t-online.hu

PÉLDÁNYONKÉNTI ÁRA: 500 Ft
ÉVES ELŐFIZETÉSI DÍJ: 2000 Ft

TARTALOM CONTENTS

OKTASS, HOGY ÉLJEK! TEACH ME THAT I MAY LIVE!

Nagyné Füle Tímea
Amikor a Lélek velünk van
4Móz 11,24-29 — 5

Tímea Nagy Füle
When the Spirit is with Us – A Meditation on Num 11,24-29

TANULMÁNYOK ARTICLES

Enghy Sándor
A próféták pecsétje — 11

Sándor Enghy
The Seal of the Prophets

† Zergi Gábor – A. Molnár Ferenc
Zergi Gábor Finnországban maradt énekeskönyvének nyomában — 31

† Gábor Zergi –Ferenc Molnár A.
In the Footsteps of Gábor Zergi's Psalter Hymnal Left in Finland

Moldván Edit Eszter
A bibliai törvény szerepe Kálvinnál a kátéirodalom, az Institutio és a kommentár-irodalom tükrében — 41

Edit Eszter Moldván
The Role of the Biblical Law in Calvin's Theology, in the Light of his Catechism, Institutes and Commentaries

Szathmáry Béla
Magyarországi Református Egyház 2013. évi I. törvénye a lelkészek szolgálatáról és jogállásáról - Kommentár — 61

Béla Szathmáry
Commentary on Act 1, 2013 of the Reformed Church of Hungary on the Service and Legal Status of Ministers

Harsányi Béla
A Kárpátaljai Ungi Református Egyházmegye megalakulása 1920-1923-ig — 89

Béla Harsányi
The Formation of the Sub-Carpathian Ung Reformed Church Sub-District from 1920 to 1923

RECENZIÓ BOOK REVIEW

Pásztor Gyula
Reza Aslan: *A Zelóta – A názáreti Jézus élete és kora*, Scolar Kiadó, 2014 — 109

Gyula Pásztor
A review of Reza Aslans' *Zealot: The Life and Times of Jesus of Nazareth*

OKTASS, HOGY ÉLJEK!

„Bárcsak az Úr egész népe
próféta volna, és nekik is
adná lelkét az Úr!"
4Móz 11,29

Nagyné Füle Tímea

AMIKOR A LÉLEK VELÜNK VAN

4Móz 11,24-29

Az ószövetségi történetben egy gyülekezet mutatkozik be előttünk, mégpedig egy olyan gyülekezet, akinek hiányzik valami. Egy egész nép vándorol, menetelnek már két éve a Sínai-félsziget pusztájában. A sivatagban nincs víz, nincs élelem, hónapok óta csak a mannát eszik, és egyre inkább belefáradnak. Forduljunk vissza! Mit ér a szabadság, ha rossz az életszínvonal? Tehetetlenség. Letargia. Reménytelenség. Hitehagyás. Vádaskodás. Bántó odamondogatások. El van keseredve ez a nép a helyzete miatt, szánalmas lelki állapotban van. Mózest, a vezetőt is burnout szindróma környékezi, kiégett, szenved, az összeroppanás fenyegeti. Fáradt és elcsigázott mindenki. Már nem tudnak örülni az Istentől jövő ételnek sem. Mindez kikezdi az emberi kapcsolatokat is.

Ezeket a bevezető szavakat érthettük úgy, hogy kívülállóként néztünk egy ókori gyülekezetet. De hadd kérdezzem meg: Vajon mi magunk nem vagyunk-e ilyen szánalmasak? Vajon különbek vagyunk-e ennél a gyülekezetnél? Mi is túlérzékenyek vagyunk, és ebből adódik, hogy minden kicsinység, ami nem a mi akaratunk vagy gondolatunk szerint történik, kizökkent a lelki egyensúlyunkból. Azt gondoljuk, szabadság, erőgyűjtés kellene, de aki kiégett, összeroppant, azon már nem segít két-három hét szabadság. Nagy szükségünk van tiszta gondolatokra, világos látásra. Mózestől megtanulhatjuk, hogy ilyen helyzetben elsősorban Istenhez kell fordulni. Az a legjobb gyógyszer, ha Istent helyezzük az életünk középpontjába. Mózes egy nép számára könyörög, vagyis szinte perel az Úrral, és az Úr nem késik a válasszal. Egyéni és gyülekezeti kérdések is az Úr elé kerülnek. De milyen is egy ilyen közösség? Milyen az a gyülekezet, ahol az Úrhoz kiáltanak? Mindnyájunknak van elképzelése, hogy milyen legyen álmaink gyülekezete, de kevés, ha csak

az álmokig jutunk. Illúziók helyett gyógyulás, meghasonlás helyett Szentlélek kell! Erről ad Isten igéje világos útmutatást az előttünk levő történetben három módon:

1. Amikor a Lélek velünk van, képessé tesz az Istennel és egymással való közösségre.
2. Amikor a Lélek velünk van, felelősséget ébreszt bennünk.
3. Amikor a Lélek velünk van, áldott eszközzé tesz Isten kezében.

1. Amikor a Lélek velünk van, képessé tesz az Istennel ***és egymással való közösségre***

Nehéz, erőt próbáló helyzetekben azt gondolnánk, Isten válasza az, hogy több erőt és még több erőt ad az embernek. Isten azonban mást tesz: segítséget ad, embereket állít mellénk: ahogy leveszi Mózes válláról az egyszemélyes felelősség terhét, és megosztja azt másokkal. Elvett a Mózesben működő Lélekből, és adott a kiválasztott embereknek. Nem Mózest gyengítette meg, hanem azokat gazdagította, akik ebből a Lélekből kaptak. Hetven törzsi vezetőnek kell Mózes mellé állni, és segíteni nekik a terhek hordozásában. Ehhez azonban abból a Lélekből kell részesedniük, melyet Isten Mózesnek adott.

A gyülekezet csak Isten Szentlelke által formálódik valóban élő, gyülekezetként működő közösséggé. Pünkösdkor a Szentlélek kitöltetésének egyik nyilvánvaló, megfogható ténye, hogy előáll egy egészen új típusú emberi együttes, emberi közösség: a gyülekezet. Ezért ünnepkor a szószékekből nem függetlenedésről beszélünk, hanem hangsúlyozottan közösségről, mert a közösség nem alávetettést jelent, hanem részesedést és figyelmet egymásban. A „Szentlélek közössége" – amely formulát említünk áldásvételkor is – azt mondja, hogy az Istennel való közösségben ott rejlik az emberi közösség, amikor egyik a másikkal képes megbékélni, amikor a megrövidüléseket és beszűküléseket felismerjük és legyőzzük, amikor nem állunk egymás felett és alatt, amikor nem tartjuk magunkat különbnek a másiknál. Az a Lélek teremti ezt meg, amiről azt mondja az Ige, „rajtuk nyugodott," de a bibliai szöveg pontosan azt mondja: a Lélek nyugalomként – azaz könuah – volt rajtuk. Nyugalmat és megbékélést ad. Ahol nyugalom van, ott nincsenek széthúzások, ott az Isten békessége uralkodik. És ez nem megy csak úgy tőlünk és általunk, Isten formáló ereje, Szentlelke teremti meg. Moltmann ezt így fogalmazza meg: „A három-egy Isten egyedülálló közösséget képez, mely minden élet számára az ő nevében mértékadó, mivel minden élet ebben a névben, ebbe az örök, isteni közösségbe kapcsoltatott bele." Ezzel azt is mondja, hogy törekedni kell arra, hogy a világ megváltozzon és megújuljon, éspedig nemcsak az egyes ember életében, hanem a viszonyokat illetően is, mert Jézus Krisztussal való közösségbe kapcsol be. Barth még egyszerűbben fogalmaz: a „Jézus Krisztushoz tartozásról van szó," - Aki által a Teremtőt Atyámnak szólíthatom. A Szentlélek nem tőle különböző valóság, hanem az Ő Lelke. Nem más, mint az ige meghatá-

rozott viszonya az emberhez. Pünkösd tehát: Krisztustól az ember felé. A Lélekkel átjárt közösség jellegzetessége pedig, hogy minden Jézus Krisztusról szóló vallomás. Nem tehetem, hogy ne hirdessem pünkösdkor is, hogy nem bűnközpontú és nem kegyelemközpontú gondolkodásról és igehirdetésről szól a Szentírás, hanem Krisztus-központúról, mert az Ő keresztjében együtt van Isten ítélete és Isten felmentő kegyelme. Ennek megértése az, amikor a Lélek velünk van.

2. Amikor a Lélek velünk van, felelősséget ébreszt bennünk

A Lélek nélküli gyülekezetnek híre van: bajok vannak, veszekednek, széthúznak, bántanak, megítélnek. Jól illusztrálja ezt Eldád és Médád esete, akik a táborban prófétálnak. Józsué megpróbálja betiltani, de Mózes tudja, hogy nem lehet Isten Szentlelkét kisajátítani, tetszés szerint osztogatni, mert Istennek ez szuverén joga. Józsuét ugyanaz a szűkkeblű, féltékeny indulat keríti hatalmába, amely később az újszövetségi tanítványokat is, amikor el akarták némítani a Jézus nevében gyógyító ördögűzőt, mert nem őket követi (Mk 9,38-39; Lk 9,49-50), majd pedig menynyei tűzzel kívánják felégetni a samáriai a falut (Lk 9,51-56). A Lelket nem lehet megoltani, nem lehet arrogáns módon kisajátítani. Isten Lelke bárhol és bármikor munkálkodhat. A Lélek fú, ahová akar.

Számos önkéntes Józsué van gyülekezeteinkben, akik summás ítéletet hoznak mindenről, ami nem megszokott, ami nem tradicionális, ami még ismeretlen. A szűkkeblűség, a kicsinyes bosszúállás csak egy felelőtlen, önző gyülekezet sajátja. Jézus szavait tartsuk szemünk előtt: „Nem ti választottatok ki engem, hanem én választottalak ki, és rendeltelek titeket arra, hogy elmenjetek és gyümölcsöt teremjetek…" (Jn 15,16). Amikor a Szentlélek által eljutunk ennek tudatára, akkor rádöbbenünk, hogy milyen nagy is a mi felelősségünk úgy is, mint Krisztus követőinek, és úgy is, mint gyülekezetnek. Meg kell látnunk és tapasztalnunk, hogy Isten Lelke megosztja az egymás mellett élő emberek között a felelősséget és a feladatokat. A kérdés pedig az, hogy jelen vannak-e azok ebben a világban – abban a világban, ahol a gazdasági-szociális válság mellett ott az erkölcsi válság is, az emberi élet belső megszegényedése, a belső források kiapadása, az önzés, a féltékeny indulat, ami ott volt a mózesi korban is –, akik a keresztyén felelősség tudatával rendelkeznek. Mert felelősségünk van egyéni és gyülekezeti életünket illetően egyaránt! Nem elégedhetünk meg a puszta létünkkel, a langyos egyformaságunkkal. De vigyázzunk, mert ha mindig elégedetlenek vagyunk, miközben előttünk az eledel, úgy járhatunk, mint Izrael népe: már fogai között volt a hús, de még mindig vágyakoztak vissza Egyiptom földjére, és a Kibrót-Taavában (jelentése:„vágyakozás temető"), amely a sok rossz példát adó, felelőtlenül lázító ember sírhelye, eltemették a telhetetlen népet.

3. Amikor a Lélek velünk van, áldott eszközzé tesz Isten kezében

Olyan sok miértre nincs kielégítő válaszunk. Olyan sokszor körbejártuk már, de nem jutottunk sehová, vagy elmondtuk olyanoknak, akik nem tudtak érdemben felelni. De ott a lehetőségünk, hogy odaforduljunk Istenhez, Aki kész a válasszal. Kereső emberek kereső világunkban hallanak ugyan Istenről, de inkább fordulnak olyanokhoz, akiktől nem jön a válasz. Aztán egyszer csak valami megváltozik a Szentlélek által, és mondják, amit Jób mond: „Csak hírből hallottam rólad, de most a saját szememmel láttalak" (42,5) – Eddig csak azt tudtam rólad, amit másoktól hallottam, de most már tudom, hogy ki vagy Te, mert láttalak Téged Uram. Isten jelenléte, hatalmának, bölcsességének, szeretetének megtapasztalása a válasz életünk kérdéseire, céltalan bolyongásaira. Egészen közel enged magához, és választ ad kérdéseinkre. Ezt ígérte meg Jézus, mikor ezt mondja: „Azon a napon megtudjátok, hogy én az Atyámban vagyok, ti énbennem, én pedig tibennetek." (Jn 14,20) Azon a napon… - amikor a Lélek betölt minket, megértjük a válaszokat is. Amikor a Lélek velünk van, rádöbbenünk keresztyéni voltunk valóságára. Amikor bennünk Ő munkálkodik, képesek vagyunk az üdvtörténeti célra tekintettel az eljövendőt szolgálni. Ahogy Izrael népe is ott a pusztában: amikor a Lélek velük volt – prófétáltak. Amikor hiányzott – akkor is beszéltek, de szavaik erőtlenek és élettelenek voltak. Ahol nem tudunk áldott eszközként élni, ahol nincs a Krisztus Lelke, ahol nincs ilyen hit, ott nincs egyház, bármennyire is van ott minden, ami külső tartozéka az egyház életének. Amikor azonban a Lélek velünk van, áldásokat hordozó nép vagyunk, eszközök Isten kezében, az Ő országának munkásai. Képessé lehetünk arra, amit egy 17. század elején élt római katolikus szent, Páli Szent Vince is mond: „Nem egyedül arra küldettünk, hogy Istent szeressük, arra is, hogy megszerettessük Őt." Adja az Úr, hogy lehessünk áldott eszközök Isten kezében egyéni és közösségi életünkben egyaránt a Lélek által minél többen. Ezért mondjuk ezen a pünkösdön mi is Mózessel együtt: „Bárcsak az Úr egész népe próféta volna, és nekik is adná lelkét az Úr!" (4Móz 11,29)

TANULMÁNYOK

Enghy Sándor
† Zergi Gábor –
A. Molnár Ferenc
Moldván Edit Eszter
Szathmáry Béla
Harsányi Béla

Enghy Sándor

חותם הנביאים

A PRÓFÉTÁK PECSÉTJE

Malakiás szövegének első Masorah-ja a מא ami a circellus szerint a משא -ra vonatkozik. Egyértelmű, hogy a Masorah szerint egy 41-szer előforduló kifejezésről van szó:מא = „41".[1] KELLEY-MYNATT-CRAWFORD a Masorah magyarázatához fel is sorolja az összes szóba jöhető helyet: „Gen 25,14; Num 4,15. 47; 11,11; 2 Kir 5,17; 8,9; Ézs 13,1; 15,1; 17,1; 19,1; 21,1. 11. 13; 22,1; 23,1; 30,6; 46,1. 2; Jer 17,21. 22. 24. 27; 23,33 (2x), 34 (2x), 36. 38 (3x); Ezék 24,25; Náh 1,1; Zak 9,1; 12,1; Mal 1,1; Péld 31,1; Neh 13,15. 19; 1Krón 1,30; 2Krón 17,11; 20,25; 35,3".[2] A felsorolás lényege számunkra abban foglalható össze, hogy a lista forrásául szolgáló írások szerint (Even-Shoshan, Mandelkern) a משא ebben a formában a legtöbbször Ézsaiásnál fordul elő (12-szer). A következő legtöbb előfordulás (10) Jeremiás. Megjegyezzük, hogy KELLEY-MYNATT-CRAWFORD listája így nem igaz, mert a משא Jer 23,34-ben csak egyszer található, nem pedig kétszer, Jer 23,36-ban a משא formája ugyanez, mint a többi esetben, csak ו –vel és ה -vel. A Masorah egyébként mindegyik előfordulási helyhez megadja a מא jelölést.

Malakiás tehát szépen bekeretezi a Kisprófféták végén egyetlen előfordulási helyével a משא történetét. Ézsaiás és a nagy -próféták vonalán ő is becsatlakozik a prófétaság terhének hordozásába. Nem akar újat mondani a kérdésben, csak a Masorah figyelmeztet, hogy Malakiás a maga korában speciális üzenetet szólaltat meg a kor által felvetett kérdések miatt.[3]

---

[1] KELLEY, P. H.; MYNATT, D. S.; CRAWFORD, T. G.; : The masorah of "Biblia Hebraica Stuttgartensia" : introduction and annotated glossary Grand Rapids, MI [etc.] 1998 129.

[2] u. o.

[3] נשא – lift, raise high, pardon, contain, bear, support...carry ...burden ... exalt ... משא ... burden

A könyv helye a kánonban is üzenetet hordoz. A magyarázók meg is jegyzik, hogy Malakiás a zsidó hagyományban a „próféták pecsétje" - „the seal of the Prophets".[4] Az idevonatkozó hivatkozások is megtalálhatók, noha azokat már nem szokták közölni azok, akik a fogalmat idézik. A próféta neve is ott van (מלאכי) a forrásokban, sokszor a jelöléssel együtt, előtte vagy utána: חותם הנביאים.[5]

A könyv helyének másik meghatározása a zsidó hagyományban, hogy Malakiás az utolsó a próféták között: מלאכי אחרון הנביאים.[6]

A Talmud is az utolsó prófétaként kezeli Malakiást, akinek halála után elvétetett Izráeltől az Isten Lelke.[7]

Malakiás könyvének azonban mégsem ez az egyetlen helye a kánonban. Ismerjük a szakirodalomban felvetődő kérdést, mely szerint a qumráni szövegek között megtalálható a Kisprófétáknak gyűjteményének, a Malakiást követő Jónás sorrend felállítása is. Ez az álláspont a kutatásban nem bizonyult tarthatónak.[8]

A Talmud Malakiás nevéről tudja, hogy a מַלְאָכִי kapcsolatba hozható az angyallal mások nevére vonatkozóan (Márdokeus,[9] Ezsdrás[10]), de valójában a próféta nevének tekinti a מַלְאָכִי- t.

A LXX a מַלְאָכִי- t minden valószínűség szerint Μαλαχιας-ként értelmezte a מַלְאָכִיהָ olvasat alapján, ezért fordíthatta angyalnak, hírnöknek az Úrral kapcsolva össze a szót az első versben: λῆμμα λόγου κυρίου ἐπὶ τὸν Ισραηλ ἐν χειρὶ ἀγγέλου αὐτοῦ - The burden of the word of the Lord to Israel by the hand of his messenger

---

... pronouncement ... partiality - GEMEREN, W.A van : New International Dictionary of Old Testament theology & exegesis ; Vol. 3 Grand Rapids, Michigan 1997 160.

4 VERHOEF, P. : The books of Haggai and Malachi Grand Rapids, Mich 1987 153.

5 מלאכי חותם הנביאים - HOROWITZ, Rabbi Isaiah: Shnei Lukhot HaBrit שני לחות הברית ישיה הורוביין Amstelodami 1650 שער האותיות נט ; חותם הנביאים מלאכי - NISSIM, ben Reuben Gerondi: Shenem 'asar derashot שנים עשר דרשות ניסים בן רובן גרונדי Prague 1811 שמעו מח

6 PÎNḤĀS, Eliyyāhû ben Mē'îr : Sefer ha-berit ספר הברית פינחס אליהו בן מאיר Prag 1797 ומלאכי סוף הנביאים ספר הברית חלק א כתב יושר - http://www.sefaria.org/Bava_Batra.14b ... and Malachi came at the end of the prophets... Baba Bathra 14b http://www.come-and-hear.com/bababathra/bababathra_14.html#PARTb

7 משמתו נביאים האחרונים חגי זכריה ומלאכי - When the last prophets – Chaggai, Zecharyah and Malachi – died... נסתלקה רוח הקודש מישראל - divine Spirit was withdrawn from the jewish people - The Schottenstein Edition of the Babylonian Talmud Tractate Yoma A Project of Mesorah Heritage Foundation R' Hersch Goldwurm General Editor Volume I Brooklyn, New York 2000 9b

8 Erről szól PHILIPPE GUILLAUME tanulmánya: THE UNLIKELY MALACHI-JONAH SEQUENCE (4QXIIa) - http://www.jhsonline.org/Articles/article_76.pdf

9 מלאכי זה מרדכי - ...Malachi was... Mordechai...שהיה משנה למלך - Because he was second in power to King Achashveirosh...9. See Esther 10:3. He was considered as important as an angel ...מלאך - The Schottenstein Edition of the Babylonian Talmud Tractate Megillah A Project of Mesorah Heritage Foundation R' Hersch Goldwurm General Editor Brooklyn, New York 1991 15a

10 מלאכי זה עזרא - Malachi was...Ezra...מלאכי שמו - Malachi was his real name; i. e. the name Malachi refers to a prophet of the name, and is not the secondary name of someone else...12. In Scripture Ezra is described as an angel...מלאך u. o.

- az Úr Izráelre vonatkozó szavának terhe, követe keze által.[11] Itt jegyezzük meg, hogy a LXX szövege nem egyéb, mint értelmezés és nem egyszerű fordítás, hiszen a rendelkezésünkre álló héber szöveghez hozzáteszi: θέσθε δὴ ἐπὶ τὰς καρδίας ὑμῶν - Lay *it*, I pray you, to heart – valóban vegyétek (kérlek benneteket) szíveitekre.[12] A szöveg logikája a plusz anyag betoldása ellenére mégis kiváló, mert a mediumi formából következik (θέσθε)[13], hogy a héber gondolkodásra alapozva kűlső alanyra is gondolhat az író. Vagyis: nem csupán ti fáradoztok abban, hogy elérje szíveteket a szó, hanem minden egyéb erő erre irányul körülöttetek, beleértve az Urat is.[14]

Malakiás nevének értelmezéséhez tartozik még az is, hogy nem a Talmud az egyetlen, mely a prófétát kapcsolatba hozza Ezsdrás nevével. A Targum is ezen az úton jár: דיתקרי שמיה עזרא ספרא – akit úgy hívnak név szerint, hogy Ezra, az író.[15]

A könyv formáját[16] tekintve hihetetlen logikai felépítést mutat, meghatározva ezzel az üzenetet. Ez az üzenet az ABC - CBA ölelésében, a 2,12-13 centrumában szólal meg azzal a tartalommal, hogy hiábavaló az áldozat ott, ahol az nem párosul hűséggel.[17]

---

[11] Septuaginta id est Vetus Testamentum Graece iuxta LXX interpretes editit Alfred Rahlfs Stuttgart 1952 561; BRENTON, L. C. L. : Septuagint with Apocrypha London 1851 1105.

[12] u. o.

[13] „helyezzétek el magatoknak" - VARGA, ZS. : Bibliai görög olvasó- és gyakorlókönyv Debrecen 1965 336.

[14] Ilyen logikával működnek a mediopasszív Hitpaél formák a héber szövegben. Jól megfigyelhető ez az imádság fogalmával kapcsolatban (ויתפלל - 1Sám 1,10), amikor a szóban forgó személyt cselekvőként és résztvevőként mutatja be a szöveg. Anna esetében ez úgy néz ki, hogy aktív cselekvőként áll saját véleményével az Isten elé, de elfogadja az Úr döntését. Ez az imádságban való tusakodás lényege, amikor így vesz részt a döntésben az ember. - KUSTÁR, P. : Az Ószövetség megértése Debrecen 1988 80.; „...Hitpael...can have the sense of the Greek middle..." - JOÜON, P. /MURAOKA, T. : A grammar of biblical Hebrew Roma Roma 2006 147; A 2Móz 32,3-ban a ויתפרקו valóban arra utal Hitpaélként, hogy a nép azért szedi le magáról az aranyfüggőket, mert hatnak rá az események: Mózes nincs, Áron pedig mondja, hogy ezt tegyék. Így születik az aranyborjú.

[15] קרי - call; שום - name; כפר - scribe - http://cal1.cn.huc.edu/ Targum Studies Module 51026: TgJ Ma

[16] „Malachi is unique in the Old Testament because of its form..." - BAKER, D. W. : Joel, Obadiah, Malachi The NIV Application Commentary Grand Rapids Mich 2006 205.

[17] LOREIN, G.W. & ROSE, W. H. : Geschriften over de Perzische tijd : Daniël, Ezra-Nehemia, Esther, Haggai, Zacharia, Maleachi Heerenveen 2010 333-334.

Ez a szerkezet részleteiben így jelenik meg a szövegben:

A Bevezetés – Isten feltétel nélküli szeretete – 1,2-5
- a. téma – 1,2a
- b. Edom – 1,2b-4
- c. „ti pedig"/a népek-a jövő – 1,5

B Az olcsó istentisztelet – 1,6-14
- a. téma - 1,6-8
- b. „és most" /napkelettől fogva, a népek -1,9-11
- c. „ti pedig" / a népek – 1,12-14

C A papok elhanyagolják a tanítást – 2, 1-9
- a. „és most" a téma Lévi – 2,1-7
- b. „ti pedig" Lévi 2,8-9

X ~~A hűtlen nép – 2,10-17~~ x hiábavaló az áldozat ott, ahol hűtlenség van – 2,12-13
- a téma – 2,10
- b az első házasság – 2,11
- b' a második házasság – 2,14-16a
- a' a következtetés 2,16b-17

C' „Ím elküldöm"/a jobb áldozat; a jövő – 3,1-5
- a. téma - 3,1
- b. áldozatok, Lévi 3,2-5

B' Az olcsó istentisztelet – 3,6-15
- a. téma – 3,6a
- b. „ti pedig" / a népek – 3,6b-12
- c. téma – 3,13-14
- d. „és most" – 3,15

A' Isten feltétel nélküli szeretete
„ím elküldöm"/a jobb tanítás; a jövő – 3,16-24
- a. téma - 3,16-17
- b. az istentelenek – 3,18-19
- c. a nap, a népek, a jövő 3,20-24

A könyv költői stílusát illetően a következő sajátosságok figyelhetők még meg:

Hármasság a kommunikációban:

Mal 1,2a - אמר יהוה

Mal 1,2b - נאם־יהוה

Mal 1,4a - כה אמר יהוה צבאות

Inclusio-szerű megfogalmazások:

Ti: többes szám második személy – vád - Mal 1,2a - אתכם...ואמרתם

Edóm: ítélet - Mal 1,4a - אדום

Ti: többes szám második személy – elismerés - Mal 1,5b - ואתם תאמרו

Chiasmus:

1. אהבתי אתכם אמר יהוה

ואמרתם במה אהבתנו Mal 1,2a

2. ואהב את־יעקב

ואת־עשו שנאתי Mal 1,2b-3a

3. הלוא־אח עשו ליעקב נאם־יהוה

ואהב את־יעקב ואת־עשו שנאתי Mal 1,2b-3a

4. רשעה ונשוב ונבנה חרבות

הנה יבנו ואני אהרוס Mal 1,4a

5. וקראו להם גבול רשעה והעם אשר־זעם יהוה עד־עולם

ועיניכם תראינה ואתם תאמרו יגדל יהוה מעל לגבול ישראל Mal 1,4b-5

6. אָהַבְתִּי אֶתְכֶם אָמַר יְהוָה וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה אֲהַבְתָּנוּ

וְאַתֶּם תֹּאמְרוּ יִגְדַּל יְהוָה מֵעַל לִגְבוּל יִשְׂרָאֵל Mal 1,2a-5

7. וְאֶהֱב אֶת־יַעֲקֹב וְאֶת־עֵשָׂו שָׂנֵאתִי

וְקָרְאוּ לָהֶם גְּבוּל רִשְׁעָה וְהָעָם אֲשֶׁר־זָעַם יְהוָה עַד־עוֹלָם

וְעֵינֵיכֶם תִּרְאֶינָה וְאַתֶּם תֹּאמְרוּ יִגְדַּל יְהוָה מֵעַל לִגְבוּל יִשְׂרָאֵל

Mal 1,2b-3a 1,4b-5[18]

Egyrészt a könyv keletkezésének koraként általában a 6. századot határozzák meg a magyarázók, mondván, hogy az első történetileg beazonosítható esemény a könyvben Edóm pusztulása 552 után, másrészt a már rendeltetésszerűen használt templom, az 515-ös esztendőre utal, amikor már nyugodtan keletkezhetett a szöveg, mert a templom akkor már működött. [19] Ez az 500-hoz közelítő keletkezési kor sokkal inkább valószínűsíthető, mint a későbbi 5. század vagy a Makkabeusok kora (Kr. e. 160).[20] Ennek eldöntésében segít, ha Edóm bevételét az arab törzsek hódításához kötjük maradékuk restaurációs reménységével együtt (Mal 1,4).

A következő Masorah az első versben a ׀ , mely a circellus szerint az אֶל־יִשְׂרָאֵל -re vonatkozik. A számhoz tartozó Masorah Magna[21] pontosítja az adatot:

[18] MEINHOLD, A. : Gottesungewissheit. Zum Verhältnis von Form und Inhalt in Mal 1,2-5 in: Communio viatorum, 39 no 2-3 1997 128-154. 134-137.

[19] Internally, the first event that might be datable is the destruction of Edom (1,3-4). This may refer to the campaigns of the Babylonian king Nabonidus in the several years following 552. B. C....An operational altar and sacrificial system in a functioning temple in Jerusalem are evident ...1:6-14...It was finally completed in 516-515. – BAKER : Joel, Obadiah, Malachi i. m. 207.

[20] „...Edom was apparently entirely taken over by Arab tribes toward the end of the sixth century B.C.E. Since the remaining Edomites still expected a restoration of their ruined country (1:4), approximately 500 B.C.E. ... All things considered, it may reasonably be assumed that the book dates from approximately 500 B. C. E. - Encyclopaedia Judaica 2nd ed. Fred Skolnik, ed. in chief ; Michael Berenbaum, executive ed Volume 13 Detroit [etc.] : 2007 422;„...a relatively few place it much later, about 200 B.C., close to the time of the beginning of the Maccabean Revolt. - BURCH, J. : My Servent Prophets Camarillo Ca 2010 224;„...onderzoekers die Mal. pas in de tijd van de Makkabeeën (160) situeren...Anderen dateren Mal...rond 430..."- LOREIN-ROSE : Geschriften over de Perzische tijd i. m. 332.

[21] WEIL, G. E. : Massorah gedolah iuxta codicem leningradensem B 19 a ; Vol. I: Catalogi Romae 1971 126.

1021

אל־ישראל ז[1]

שלחה הנער	Gen 43,8
הקבצו ושמעו	Gen 49,2
והנה קמתם	Nu 32,14
וישמעו פלשתים	1S 7,7
נסכלת	1S 13,13
ואלה הדברים	Jer 30,4
מלאכי	Mal 1,1

וכל משחתיך למלך דכותה

ב מ א [על]

ויאמר נתן אל דוד 2S 12,7 .

Eszerint az אל־ישראל hétszer fordul elő a Héber Bibliában, és érdekes módon mindegyik esetben ahol a „téged kentelek fel királlyá"- משחתיך למלך - szöveg előfordul, ehhez hasonló a megfogalmazás, egyetlen helyet kivéve, amint ezt a Masorah is jelzi, וכל משחתיך למלך דכות ב מ א [1] meg is határozva a helyet: 2Sám 12,7.

Malakiás szövege tehát az אל־ישראל megfogalmazással a hét felsorolt hely összefüggésében értendő. Ezek a helyek megfogalmazásukat tekintve hasonlóak[22] a király felkenésével kapcsolatos szövegekhez -משחתיך למלך. Ezekhez képest csupán egy kivétel létezik - ב מ .[23] Az üzenet ebből adódik: Isten népe királyi küldetésben van, Isten királyságát hirdeti meg ezen a földön. Ez a küldetés került veszélybe Dávid esetében, amikor Betsabéval vétkezett. Vétke miatt hozzá, Dávidhoz (אל) szólt YHWH a kivételt képező esetben (אל־דוד - 2Sám 12,7), amikor Izráel fölé rendelt voltát, királyságát (משחתיך למלך על־ישראל - 2Sám 12,7) veszélyeztette Betsabéval. Malakiás ugyan Izráelhez szól (אל־ישראל- 1,1), de ez a helyzet nem szakítható el attól az összefüggéstől, melyben mozog, amikor vétkezik, veszélyes útra tévedve Izráel fölé rendelt királyi funkcióját tekintve (על־ישראל).

Ezekre az összefüggésekre csak a Masorah alapján gondolhatunk, mint ahogy arra is, ami még az utolsó Masorah Parvából következik a circellus jelölésével az első versben:[2]ב . Ez tehát a מלאכי szóra vonatkoztatja a 2. számú Masorah Magnát – [2]Mm 3181 . Ez WEIL rendszerében a következő összefüggést határozza meg a מלאכי - szóhoz:

[22] ר – prefixed to קוח...which is like it – KELLEY-MYNATT-CRAWFORD : The masorah i. m. 93.

[23] „with the exception of..." Abbreviation for בר מן . – KELLEY-MYNATT-CRAWFORD : The masorah i. m. 83.

3181

מלאכי ב וסימנהון

ביד מלאכי Mal 1,1
הנני שלח מלאכי Mal 3,1.[24]

Vagyis Malakiás, akinek nevéhez a könyv fűződik, nem egyszerűen egy próféta a sok közül, hanem ő egy nagy összefüggés része. Erre emlékeztet a Masorah két verse, azok memorizálásának lehetőségével, jelével: סימנהון .[25] Tehát Malakiás küldöttként annak a szövetségnek a követe (ומלאך הברית) - Mal 3,1), amelyet YHWH továbbra is fenntart, és amelyről Ő nem feledkezik meg még akkor sem, amikor a gonosznak jól megy sora, és gyakorlatilag nem érvényesül az Isten igazsága az ok és okozat vonatkozásában, mert az már csak a kérdés szintjén merül fel (איה אלהי המשפט - 2,17).

A próféta feladata tulajdonképpen az, hogy ébren tartsa a várakozást azok számára, akik mégis keresik az Urat, amikor nem sok jele van jelenlétének a történelemben. Ő elküldi követét a jövendőben is érvényben lévő szövetsége megpecsételéseként: הנני שלח מלאכי - 3,1. Maga Jézus vonatkoztatja a szavakat az Újszövetség követére, Keresztelő Jánosra is ebben az ószövetségi összefüggésben (Mt 11,10).[26] Ezek az összefüggések jelszerűen már ott vannak a Masorah jelében a két hely megadásával. A Masorah szerint tehát Malakiás is ennek az útkészítésnek része a maga üzenetével YHWH tervében: Mal 1,1; 3,1.

A Mal 1,2 első Masorah-ja a ח, mely a circellus szerint nyilvánvalóan a במה -ra vonatkozik, vagyis a במה nyolcszor fordul elő a Héber Bibliában. Nincs is más magyarázata a jelnek a szakirodalomban.[27]

A Masorah Magnával – [3]Mm 96- egyértelmű az adatok értelme:

[24] WEIL, G. E. : Massorah gedolah iuxta codicem leningradensem B 19 a ; Vol. I: Catalogi Romae 1971 351.

[25] סימן Mnemonic devices, excerpts, or signs…סימנהון their signs… - KELLEY-MYNATT-CRAWFORD : The masorah i. m. 157.

[26] „Maleachi 3,1 wordt geciteerd in overeenstemming met de profetie in het Oude Testament. - BRUGGEN, J. van : Mattëus : het evangelie voor Israël ; Commentaar op het Nieuwe Testament Kampen 1990 194; „Mal. 3:1 refers indeed to John the Baptist as Messiah's herald is clear…it is Mal. 3:1 of which Jesus was mainly thinking…this Christ's own interpretation of Mal. 3.1…" - HENDRIKSEN, W. : Matthew New Testament Commentary Grand Rapids, Mich. 2007 486. 487.

[27] KELLEY-MYNATT-CRAWFORD : The masorah i. m. 104-105.

בָּמָה ח קמצ וסימנהון

אדע	Gn 15,8
במה אוישע	Jdc 6,15
במה היתה	1S 14,38
ויאמר יי אליו במה	1R 22,21
וחבירו	2Chr 18,20
במה אקדם יי	Mi 6,6
במה אהבתנו	Mal 1,2
במה הוגענו	Mal 2,17
וחד : ובָּמָה אכפר	2S 21,3.

A בָּמָה nyolcszor ָ- cel fordul elő a szövegben, s WEIL lisatájából megtudjuk, hogy amint látjuk is, egyetlen esetben létezik egy וּבְמָה forma.[28] Valójában nem tudjuk, hogy a több elképzelhető בָּמָה , בְּמָה , בְּמָה formával miért tartozik egy csoportba az összes בָּמָה , de valószínű olyan helyzetekre utal a megfogalmazás, amikor nem egy egyszerű technikai dologra kérdez rá valaki, hanem olyan Isten-ember viszony részleteit kell megvizsgálnunk, amelyben az ember nem csupán személyre szabottan van nagyító alatt, hanem inkább nagyobb összefüggésekben, az Isten szabadításának részeként, eszközeként és ebben akadályozza valami.

Malakiás korában YHWH szeretetét nem látta bizonyítottnak a nép a történelemben, s ezért teszi Őt felelőssé mindazért, ami azt mutatja, hogy istentisztelete tele van a hűtlenség jeleivel. Gyakorlatilag azt érzékeltették, hogy mivel YHWH szeretete nem volt nyilvánvaló, ezért érthető módon Ő sem találhatta meg a szeretet igazi viszonzását népe életében.

Talán az sem véletlen, hogy míg sok könyvben egyszer sem fordul elő a בָּמָה különleges forma, addig Malakiásnál kétszer is. Talán arra utal a jelenség, hogy a templom elkészülte után a próféták könyveinek lezárásával már az a kérdés: hogy töltötte be feladatát a nép életében a prófétaság, vagy még inkább, maga a nép hogy teljesíti istentiszteletével küldetését.

A בָּמָה értelmezéséhez tartozik még az a tény, hogy a Genezistől Malakiásig előforduló összesen nyolc בָּמָה sehol máshol nem található meg egy könyvön belül kétszer, csak Malakiásnál. A próféta üzenetét pontosítja ebben a vonatkozásban, hogy a 27 בָּמָה , בְּמָה , בְּמָה , בָּמָה formából 6 található ugyanúgy a Bírák könyvében, mint Malakiásnál, vagyis abban a könyvben, mely a YHWH-hoz való hűséget hangsúlyozza. Az egész Héber Biblia 27 בָּמָה , בְּמָה , בְּמָה , בָּמָה formájából 12-t tartalmaz ez a két könyv, a Bírák és Malakiás könyve. Mindkét könyv fő üzenetét, a YHWH-hoz való hűséget nyomatékosítja a jelenség, s ennek kifejezésére szolgál a Masorah.

[28] WEIL : Massorah gedolah i. m. 13.

A 2. vers következő Masorah-ja a circellus szerint egy hapax legomenon: ל. Ez azt jelenti, hogy a ואהב ilyen formája egyszer előforduló szó a Héber Bibliában.[29] Ennek nyilván az a magyarázata, hogy a szöveg így érzékelteti YHWH népe életében megmutatkozó, egyedi bánásmódját: Ő sokakkal szemben részetette előnyben népét a történelem folyamán,[30] de az Ő szeretete évényesült népe egész történelme folyamán is.[31]

YHWH szeretetének modell - értéke[32] volt meghatározó Hóseás számára, amikor olyan asszonyt kellett feleségül vennie, aki nyilvánvalóvá tette magatartásával, hogy nem értékeli és viszonozza a rá irányuló szeretetet.[33] Mindezt azért kell megjegyeznünk, mert az אהב 220 előfordulásából egyetlen helye az egész Héber Bibliának az, ahol egy versen belül négyszer található az אהב, a Hós 3,1-ben. A következő hely Mal 1,2. Itt és csak itt, sehol máshol háromszor olvassuk az אהב - ot egy versen belűl.[34]

Nyilván a két vers kapcsolatára utal ez a statisztika: Malakiás számára ugyanolyan érthetetlen, hogy Isten népe nem látja bizonyítottnak YHWH szeretetét a történelemben, mint Hósásnak, akinek az a feladata, hogy YHWH hűségét hirdesse a hűtlenséggel szemben.

A Mal 1,2-ben az אהבתי olyan Kal qtl forma, mely tulajdonképpen az első szava az üzenetnek. Ebben van szerepe a sajátos megfogalmazásnak, mely jelzi, hogy nem más, hanem YHWH szeretete volt a történelemben az egyetlen meghatározó elem (qtl), s ez a szeretet népére irányult (Kal). Ez a szöveg állítása az אהבתי mellett: אתכם.

Az üzenet fontosságának megítélése szempontjából az a döntő, hogy ezt maga YHWH mondja, nem más: אמר יהוה - Mal 1,2. Ez a Kal qtl forma értelme ezen a helyen.

A megfogalmazás érdekessége még, hogy ו nélkül ez az üzenet önmagában is megállna eddig mindentől függetlenül, és elelegendő is lenne. Vagyis ha sorsát

[29] KELLEY-MYNATT-CRAWFORD : The masorah i. m. 124.

[30] „Love, however, is destined to lead to grief when several rival wives belong to one man, especially when he prefers one above the other." - GEMEREN, W. A van : New International Dictionary of Old Testament Theology & exegesis ; Volume 1 Grand Rapids, Michigan 1997 291; Ebbe az irányba mutat a kiválasztás és a szeretet együttes említése a szövegben „...JHWHs Handeln...als Liebeswerk betrachtet...wo das Verb בחר mit Abraham als Gottes ...'Freund' verbunden wird..." - RINGGREN, H./BOTTERWECK, G. J.(hrsg.) : Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament. Band I. Stuttgart Berlin Köln Mainz 1973 122.

[31] „Er wordt hier teruggewezen naar de geschiedenis..." – LOREIN-ROSE : Geschriften over de Perzische tijd i. m. 338.

[32] „Das Thema des Kapitels ist in 1 mit vierfachem אהב eindeutig angezeigt. Dabeit tritt Jahwes Liebe nicht nur als Modell der Liebe Hoseas hervor, sondern auch im Kontrast zu den anderweitig Verliebten, denen sie gilt." – WOLFF, H. W. : Dodekapropheton 1 Hosea Biblischer Kommentar Band XIV/1 Neukirchen-Vluyn 1961 79.

[33] „...als symbolische Aussagen über JHWHs Liebe zu seinem ungetreuen Volk gedeutet." – RINGGREN-BOTTERWECK : Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament i. m. 123.

[34] A Péld 8,17-ben is háromszor szerepel az אהב , de ez valójában a Kötíb-Qeré probléma az apparátusban. A fő szövegben az אהב kétszer jelenik meg.

tekintve mindig abból indult volna ki a nép, hogy YHWH szereti őt. De nem ez történt és ezzel kezdődtek a bajok: amikor nem YHWH szeretetét látták a dolgok mögött, hanem valami egyebet. Ez lehetett mindig az alaptalan elkeseredések oka. Meg annak magyarázata is, hogy nem érezték kötelezőnek az Ő szeretete viszonzását magatartásukban. Ez volt a hűtlenség magyarázata minden esetben.

Erre utal Malakiás is azzal, hogy az 1,2 ו nélküli אהבתי és אמר qtl formái után következik egy versben még két qtl alak - ואמרתם , אהבתנו - úgy, hogy ezek szolgálnak támpontul a vers egyetlen ואהב jiqtól alakjának megértéséhez, de ennek a megértésnek a kulcsát csak a következő Masorah alapján ragadhatjuk meg.

Ez a Masorah átvezet bennünket a harmadik versbe:[4] ב . Itt a circellus szerint a ואת־עשו szövegről van szó, mely a Masorah Magna-ból kiindulva -[4]Mm 1378 - kétszer található a Héber Bibliában - tudjuk meg WEIL-től:

1378

ואת־עשו ב

ואתן ליצחק Jos 24,4
שנאתי Mal 1,3. [35]

Az tehát, hogy YHWH Jákóbot[36] szereti, Ézsauval összefüggésben érthető igazán. Ez azért nagy dolog, mert még Malakiás korában is csak olyan indulatok határozták meg a nép tagjait, hogy ők azoktól vezérelve csupán annyit tudtak mondani (ואמרתם - 1,2): mi az, amivel minket szeretsz (במה אהבתנו - Kal qtl).

A ו használatának fontos szerepe van itt a szövegben, mert kijelöli az összefüggés irányait: ואמרתם - ואהב - ואת־עשו . Ebben az összefüggésben érthető hát Malakiás üzenete a Masorah tanulsága alapján: YHWH szeretete népe iránt abban mutatkozott meg, hogy megadta (ויתן) az Úr Izráelnek az egész országot, amelyről esküvel ígérte, hogy atyáiknak adja és azt birtokba is vették (וירשוה - Józs 21,43). Ő nem csak az országot, de Jákóbot és Ézsaut (ואת־עשו) is adta (ואתן) Izsáknak, sőt még Ézsaunak adta (ואתן) birtokul (לרשת) a Széir-hegyét is (Józs 24,4).

A Masorah által megjelölt vers ugyanúgy a történelemre koncentrál, mint Malakiás. Ezért érthetetlen tehát YHWH szeretete, mely megmutatkozott népe egész történelme folyamán, de még érthetetlenebb a nép reagálása az Ő szeretetére. A Masorah nélkül nem tűnne fel, hogy YHWH Jákób iránti egyedülálló szeretete

[35] WEIL : Massorah gedolah i. m. 164.

[36] „Esau/Edom - Jakob/Israel ..Jakob.. spricht für eine vorchronistische Entstehung… der Chronist verwendete..„Israel"..."Grundschrift"... mittelpersische Zeit Judas (um 450 v. Chr.)." MEINHOLD tanulmányában a Jákób név már meghatározza a Krónikák és Malakiás könyvének egymáshoz való viszonyát, mert a יעקב szó használata a Mal 1,2-5-ben és 3,6-12-ben a Krónikák előtti keletkezését mutatja. A Krónikák használja a Zsoltárból vett idézetet, kivéve a ישראל- t (Zsolt 105, 1-15 az 1Krón 16,13. 17-ben). Malakiás „alapirata" eszerint 450 körüli, mely Júda közép-perzsa időszaka. - MEINHOLD : Gottesungewissheit i. m. 141-142.

(ואהב) miként vezet Ézsaun át Józsuéhoz (ואת־עשו), aki a sikemi szövetségkötésben azt akarta megpecsételni, ami a nép addigi reagálásából nem volt nyilvánvaló, mert még nem kötelezték el magukat YHWH mellett. Józsué a szövetségkötés helyszínén ugyanabba az irányba állította be a népet, mint azon a helyen valamikor Jákób is fiait a sikemi vérfürdő után (1Móz 35,2 - Józs 24,14).[37] Isten iránti hűséget akart Jákób is, Józsué is a bálványokkal való leszámolással együtt.
Malakiás korában nyilvánvalóvá vált, hogy ez a hűség még mindig hiányzik a nép életéből, és ennek gyökere tulajdonképpen abban van, hogy még mindig nem értik YHWH népe iránti a történelemben megmutatkozó szeretetét (ואהב את־יעקב – Mal 1,2).

A szöveg eddigi egyetlen Kal jiqtól formája Jákóbra irányítja a figyelmet, mely szerint az ige által kifejezett szeretet megértése a szöveg által kijelölt feladat. Mindez azonban jól csak Ézsauval kapcsolatban érthető meg, akiről azt tudjuk, hogy Jákóbbal szemben YHWH szemében ő, Ézsau kerül háttérbe: ואת־עשו שנאתי - Mal 1,3.[38] Pont ezt a hátratételt kellett megélnie Leának is (שנואה לאה -1Móz 29,31) Rákhellel szemben (ויאהב גם־את־רחל מלאה - 1Móz 29,30), aki hozzá, Leához képest volt előtérben, Jákób szemében előnyt élvezve.[39]

Malakiás számára Ézsau elvetése hasonló értelemben tükrözte JHWH, hozzá való viszonyát, mely meghatározta sorsát (ואת־עשו שנאתי - Mal 1,3), vagyis miután hozzáállásával eljátszotta, elveszítette elsőszülöttségében kapott előnyét, háttérbe került Jákóbbal szemben, s ez nyilvánult meg ítéletében.[40]

A שנאתי Kal qtl formája arra utal, hogy Ézsau háttérbe szorulásából következett a történelemben megtapasztalt pusztulás. Nem véletlen műve az, ami történt, hanem YHWH áll a pusztulás mögött: ואת־עשו שנאתי ואשים את־הריו שממה - Mal 1,3. A ואשים Kal jiqtól alakja Ézsau hegyeinek pusztulására irányítja a figyelmet, mely az eseménysor része, nem független jelenség, hanem következmény a teljes összefüggés megértése során. A Masorah nélkül nem lenne nyilvánvaló, hogy valójában ebben az összefüggésben érdekes Malakiás korában a kialakult helyzet: Már

---

[37] „...Abarbanel (on 24:1) posits that Joshua was unimpressed with the nation's lack of response in Chapter 23, so he brought the nation to Sechem, the place where Jacob had told his sons to eliminate their idols (Gen. 35:2~Josh. 24:14)." – ANGEL, H. : "There is no chronological order in the Torah": an axiom for understanding the book of Joshua in : Jewish Bible Quarterly, 36 no 1 Ja-Mr 2008 3-11. 7. 8.

[38] A שנא szó legalapvetőbb jelentése az eltávolodás, elhagyás, eltaszítás valamilyen formája. „... Wunsch nach Trennung, nach dem Sich-Entfernen...Jes 60,15...Der Dichter vergleicht die Stadt mit einer ...verstossenen Frau..." - RINGGREN, H./BOTTERWECK, G. J.(hrsg.) : Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament. Band VII. Stuttgart Berlin Köln 1993 833. 835.; „zurücksetzen" - KÖNIG, E. : Hebräisches und aramäisches Wörterbuch Leipzig 1936 467.

[39] „... שנא ...The use of loved and hated to describe the attitude toward a preferred wife as opposed to the one who was tolerated or even rejected..." - GEMEREN : New International Dictionary i. m. 1256-1257; „lieben" und „hassen" im Sinn von „bevorzugen" - „hintansetzen" - MEINHOLD : Gottesungewissheit i. m. 140.

[40] „When the prophet Malachi says "I have loved Jacob, but Esau I have hated...rejection of Esau leads further to...judgment." - GEMEREN : New International Dictionary i. m. 1257.

Józsué szövetségkötésekor szempont volt Ézsau, akit YHWH nem hagyott magára lehetőség nélkül, és ennek jeléül kapta Széir-hegységét:
ואתן לעשו את־הר שעיר - Józs 24,4. Ezért borzasztó, ha a felkínált lehetőség pusztulásba torkollik, s mindez pusztán azért történik, mert nem él azzal az ember.

Malakiás YHWH szeretetben felkínált lehetőségeivel kapcsolatban nem látja, hogy azt megértette volna a nép, hiszen még mindig csak odaáig jutott a kommunikációban, hogy kérdezzen: ואמרתם במה אהבתנו - Mal 1,2 (ו Kal qtl-Kal qtl). Amikor YHWH legalapvetőbb kommunikációja (אמר יהוה - Mal 1,2 - Kal qtl) a történelemben mindentől függetlenül arra irányult, hogy népét szerette (אהבתי אתכם - Mal 1,2 - Kal qtl), akkor népe kommunikációja nem szorítkozott egyébre, mint arra a kérdésre, hogy ez miben mutatkozott meg meghatározó módon (ואמרתם במה אהבתנו-Mal 1,2 - ו Kal qtl - Kal qtl). E kérdés fényében érthetetlen YHWH szeretete (ואהב - ואמרתם – Mal 1,2 - ו Kal qtl - ו Kal jiqtól). Ebbe az összefüggésbe csatlakozik Ézsau sorsa (ואת־עשו - Mal 1,3) kontrasztként, akinek hátránya (שנאתי – Mal 1,3 Kal qtl) a YHWH által elvégzett pusztulásban mutatkozott meg a történelem folyamatában (ואשים את־הריו שממה – Mal 1,3 - ו Kal jiqtól).

YHWH életet jelentő szeretetével szemben egyetlen alternatíva tehát a pusztulás. Ezen kell elgondolkodnia a népnek, mégpedig a szövetség összefüggésében. Úgy, ahogy az már Józsué idejében választás és állásfoglalás tárgya volt. Akkor is Ézsau figyelmeztetése hangzott az eljátszott lehetőséggel és Malakiás korában is. Ez a tág összefüggés csak az előbb már említett Masorah alapján érthető, sehogy máshogy ([4]Mm 1378):

ואת־עשו ב

ואתן ליצחק Jos 24,4
שנאתי Mal 1,3. [41]

Természetesen a Malakiás által említett katasztrófának van realitása Nabonid idejében, az 500-as évek közepén.[42] Ez a pusztulás YHWH népével kötött szövetségének megszentségtelenítése miatt következett be. [43] Ő azonban hű ma-

[41] WEIL : Massorah gedolah i. m. 164.

[42] „Trotz der damit verbundenen Unsicherheit und der Versuche, Edoms Niederlage auch ganz anders zuzuordnen, darf angenommen werden, daß im Jahr 553/52 das edomitische Königtum und Staatswesen durch Nabonid die Selbständigkeit genommen und die in Mal 1,2-5 vorausgesetzte entscheidende Katastrophe zugefügt bekam." - MEINHOLD : Gottesungewissheit i. m. 144; MEINHOLD Nabonid akciója mögött gazdasági okokat lát, mely szerint a gyenge újbabiloni államháztartást kellett kihúzni a bajból. Edómnak rézkitermelése és a tömjénkereskedelem útvonalának ellenőrzéséből lehetett nagyobb jövedelme, ez kellett esetleg Nabonidnak.

[43] „...Malachi sees both a continuity of that covenant between Yahweh and the descendants of Jacob and a narrowing of the community bound by the covenant. Yahweh has remained faithful in spite of his people's sin, even though the covenant community is not the people it had once been. Malachi regards the Jerusalem community as those bound by the covenant.

radt szövetségéhez népe bűne ellenére is, s szövetsége Izráel számára megnyitja az igazság útját, hiszen szándéka soha nem is volt más népével: Őt mindig is az határozta meg, hogy azoknak, akik Őt félik, felragyogjon az igazság napja: וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה - Mal 3,20. A זרח Kal qtl formája is ezt az értelmezést erősíti meg.

Amikor Pál a Róm 9,13-ban idézi Mal 1,2-3-at, akkor tisztában van azzal, hogy Izráelnek fel kellett volna ismernie YHWH kegyelmét és érdemtelenül is neki szóló, beteljesülő ígéreteit mindabban, ami mindezeket megjutalmazásában már olyan világosan hirdette számára. Mindannyian az ígéret gyermekeivé lehettek volna, de nem aszerint éltek.[44] Ézsau ítélete jelezte ennek következményét.

Meg kell jegyeznünk az említett idézettel kapcsolatban, hogy annak újszövetségi szövege nyilvánvalóan a LXX-hoz ragaszkodik:

καὶ ἠγάπησα τὸν Ιακωβ

τὸν δὲ Ησαυ ἐμίσησα - Mal 1,2-3.[45]

ואהב את־יעקב

ואת־עשו שנאתי Mal 1,2b-3a.

A LXX szemmel láthatóan megőrizte a szavak sorrendjét és ezzel a chiasmus szerkezetét.

Ezzel szemben az Újszövetség legújabb kiadású szövege is inkább csak értelmez és nem a szavak sorrendjét követi, amikor idéz:

τὸν Ἰακὼβ ἠγάπησα,

τὸν δὲ Ἠσαῦ ἐμίσησα. - Róm 9,13.[46]

Ezzel elveszíti ugyan a szerkezetet, hiszen mindkét mondatban a nevet teszi az ige elé, de így adja jól vissza a Kal jiqtól formát: Jákóbot emeli ki, a nóvumot,

---

They are the ones who suffer the covenant curses…in 3:16-21 where, as we shall argue, the covenant is applied only to the "righteous" within Israel." - McKENZIE, S. L./ WALLACE, H. N. : Covenant Themes in Malachi Catholic Biblical Quarterly, 45 no 4 O. 1983 549-563. 559.

[44] „That is the great point here. The Israelites should have recognized what God had done for them with his grace and his gratuitous promises. They should have recognized all the gratuity that made these the pure promises they were. They should, every last one of them, have become „the children of the promise" (v.8).They did nothing of the kind. " - LENSKI, R. C. H. : The Interpretation of St. Paul'Epistle to the Romans Columbus, Ohio 1936 608.

[45] Septuaginta i. m. 561.

[46] Novum Testamentum Graece Nestle-Aland 28. revidierte Auflage Stuttgart 2012 499.

az ő személyét hangsúlyozva a történet megértése folyamatában.[47] Ily módon az Újszövetség nem veszíti el az eredeti gondolat fő hangsúlyát: Jákób volt a kiválasztott. Ezt az értelmezést erősítik meg az újszövetségi magyarázatok is a szöveg alapján.[48]

Ézsau ítélete tehát azt példázza, hogy YHWH hiába biztosítja azok számára az ígéretek beteljesedését, akik nem hisznek, és eljátsszák a kapott lehetőséget. Ézsau nem volt eleve hátrányra kárhoztatva, hiszen ő volt az elsőszülött. Ezt a jogát játszotta el.[49] Rebeka méhében a gyermekek kiválasztása nem jelentett Ézsau számára eleve hátrányt, hiszen amikor először születik meg, testvérével szemben ő jut előnyhöz. YHWH szemében nem véletlenül szorul háttérbe. Ézsau sorsát illetően az események hosszú láncolatában éppen az vált érthetővé, egyértelműen világossá, hogy ahol az események alanyaként az ember semmibe veszi a kapott előnyt, ott miként kell majd a történések tárgyává válnia. Így lesz a kiválasztás számára szeparálódássá, elszigetelődéssé (יִפָּרְדוּ - 1Móz 25,23) [50] azon az úton, melyen magára maradva, elhagyatva, YHWH ítéletével találkozik. Ézsau sorsa tulajdonképpen Izráel számára ijesztő, mert azt hirdeti, hogy az igaz hit a YHWH ígéreteihez való ragaszkodásban mutatkozik meg. Azok az ígéret gyermekei, akik hisznek.[51] Ennek a hitnek a jelei nem mutatkoztak Malakiás korában Izráel fiainak életében, s ez vetítette előre a múlt tanulságai alapján az ítéletet, YHWH hiábavalóan felkínált kegyelme ellenére, az Ő következetessége szerint. YHWH következetessége mutatkozott meg Ézsau hegyeinek pusztulásában, mely nem szakítható el az összefüggéstől, Jákób szeretetének történetétől, s ezzel szemben Ézsau visszaszorulásától a történelemben.

---

[47] A költészet elemei csak azok számára hordoznak üzenetet, akik azokban megértik a fő üzenetet hordozó erőt. Eredetileg ugyanis ez a költészet szándéka. Az üzenet azonban a fordítás folyamán könnyen elvész. „Most poetry suffers when translated into other languages because it relies for its effect on the sound and rhythm of the original words. It's true that the Hebrew of these poems is beautiful in itself for those who can experience it. But the Psalms rely for their effect on the way they set out the main themes." – WRIGHT, N. T. : The Case for the Psalms New York 2013 2-3.

[48] „The citation…is an exact rendition of the LXX (and MT) of Mal. 1:2-3, except that the object τὸν Ἰακὼβ now precedes the verb, perhaps to emphasise that Jacob was the object of God's choice." - SCHREINER, T. R. : Romans Baker exegetical commentary on the New Testament Grand Rapids Mi 2008 500.

[49] „…most of ethnic Israel (i. e., those who have not believed the gospel) are identified with Esau…" - SCHREINER : Romans i. m. 502.

[50] A יִפָּרְדוּ Nif. jiqtól forma pont annak megértésére irányítja a figyelmet, hogy ahol Ézsau cselekvőként vesz részt az eseményekben, ott egyúttal vele történik valami: YHWH ítélete nehezedik rá.; פרד – „Ni.„…die Folge vertretend: isoliert, verlassen werden" - König : Hebräisches und aramäisches Wörterbuch i. m. 372.; A Nif. ilyen értelme jelenik meg, amikor az történik, hogy valaki meghall valamit. Ez csak úgy jöhet létre, hogy a hallás cselekvője valaki, de csak azt hallja, amit neki mondanak. A cselekvő egyben szenvedő is.„… נִשְׁמַע it was made to be heard by = they reported to him (not: it was heard by). - JOÜON/MURAOKA : A grammar of biblical Hebrew i. m. 140.

[51] „Glaube ist Festhalten an Gottes Verheissung; deshalb ist nur der, der glaubt, ein „Kind der Verheissung", τέκνον τῆς ἐπαγγελίας ." - NYGREN, A. : Der Römerbrief Göttingen 1951 261.

Amire a szöveg irányítja a figyelmet ezzel kapcsolatban, az pont az események részeként értendő pusztulás: ואהב את־יעקב: ואת־עשו שנאתי ואשים – Mal 1,2-3. A Masorah ebben az összefüggésben jelent megerősítést, amikor az a ואשים -ra utal: [5]ט. WEIL rendszerében közli is a ואשים kilenc előfordulási helyét a Masorah Magnában megadott lista alapján ([5]Mm 1918):

ואשים ט

ואשאל אתה	Gen 24,47
ואפן וארד מן	Dt 10,5
ותבוא האשה אל שאול	1S 28,21
שם מקום לארון	1R 8,21
דברי בפיך ובצל ידי	Jes 51,16
ואקנה את האזור	Jer 13,2
ואת עשו שנאתי	Mal 1,3
ואשבר עליו חקי	Hio 38,10
שם את הארון [ען מג 2528]	2Chr 6,11.[52]

A lista érdekessége, hogy az a Malakiás által említett pusztulást, a Héber Biblia első könyvétől az utolsóig, valamilyen módon YHWH hatalmával együtt megmutatkozó hűségével hozza kapcsolatba. WEIL a lista alján külön veszi a defective írással előforduló helyeket is:

2528

ואשים ה חס

ואשם הנזם על אפה	Gen 24,47
הלחת	Dt 10,5
שם מקום דמלכם	1R 8,21
ואשים * דברי בפיך	Jes 51,16
על מחני [ען מג 1918]	Jer 13,2. [53]

Ennek alapján egyértelmű, hogy YHWH hűségének jelét látta a szolga a Rebekával való találkozásban, s ezt pecsételte meg, amikor rátette az ékszereket a lányra: 1Móz 24,47. Mózes a szövetség tábláit tette a szövetség ládájába, így hirdetve YHWH hűségét: 5Móz 10,5; 2Krón 6,11. Ezt a ládát teszi Salamon is a templomba: 1Kir 8,21. A halottidéző életét teszi kockára, amikor Saulnak jövendöl, hiszen ezzel tilos dolgot művel, és cselekedetével YHWH iránti hűsége szenved

[52] WEIL : Massorah gedolah i. m. 222.

[53] WEIL : Massorah gedolah i. m. 284.; חס, מג - KELLEY-MYNATT-CRAWFORD : The masorah i. m. 107-108. 131. 132.

csorbát: 1Sám 28,21. YHWH adja igéjét a próféta szájába, akinek az a feladata, hogy ő az Ő hatalmát és hűségét hirdesse: Ézs 51,16. A Jeremiás derekára kötött őv Júda és Izráel YHWH-hoz kötött voltát hirdeti: Jer 13,2. A tengerre tett zár is YHWH védelmét, hatalmát bizonyítja, aki kordában tudja tartani a vizeket: Jób 38,10.

A felsorolás alapján tehát elmondhatjuk: a Mal 1,3 a Masorah szerint azt a botrányt fogalmazza meg, hogy a történelem folyamán YHWH folyamatosan felkínálta szövetségét az embernek, és ennek jelét is adta. Ezt tette Ézsau esetében is, aki ennek ellenére lett hűtlen ahhoz, amit elsőszülöttként áldásokban kapott. Malakiás kora tehát még mindig a klasszikus, történelem folyamán állandóan ismétlődő problémát hordozta magában: megértette-e a nép YHWH hűségét? Erre a kérdésre a történelem adta meg a választ, mely szerint az értetlenség együtt jár a pusztulással.

Ennek a pusztulásnak az összefüggéseit értelmezi a következő, 3. vershez tartozó Masorah. Eszerint a לְתַנּוֹת összesen kétszer található a Héber Bibliában: בּ . A szó egyszer főnévi, egyszer igei alak.[54] A Bír 11,40-ben a לְתַנּוֹת a gileádi Jefte leányának történetét beszéli el arra utalva, hogy az apa hűségesen megtartja fogadalmát még akkor is, amikor hűsége a lánya életébe kerül. Ézsau esetében örökségének pusztulása a sakál képét eleveníti fel, melyben a dögevő állat az ítélet súlyos voltát példázza. Malakiás így utalhat a hűséggel szembeállított magatartás súlyos következményére a לְתַנּוֹת fogalmával (1,3), s újra kiderül, hogy a Masorah kiválóan alkalmas eszköznek bizonyul ennek az üzenetnek a megfogalmazása során.

A Mal 1,4 a Masorah szerint két hapax legomenont tartalmaz: לֹ . לֹ . A circellusok mutatják is a kettőt. Az egyik a רֻשַּׁשְׁנוּ , a másik a וְנָשׁוּב וְנִבְנֶה. A רֻשַּׁשְׁנוּ Pual qtl formája önállóan áll az események sorában, ו nélkül. A pusztulás olyan típusáról van itt szó a fogalomban, mely szerint a történelem folyamán, Ézsau sorsát illetően, a romlás volt a meghatározó, és azt neki el kellett szenvednie. Mindez egyedi módon történt, hiszen a csapás nem szerepelt YHWH eredeti tervei között. Ő áldást készített Ézsaunak. Annak nem Ő volt az oka, hogy Ézsau háttérbe szorult Jákóbbal szemben. Esete abban a tekintetben paradigmatikus, hogy jelzi: nincs az az előny, amit el ne lehetne játszani. Jákób szeretete YHWH részéről nem volt magától értetődő (וָאֹהֵב אֶת־יַעֲקֹב – Mal 1,2), hiszen ő második volt a sorban, de mégis fontossá vált számára az áldás, s mindent meg is tett azért, hogy azt nyilvánvalóvá tegye. YHWH Ézsauval szembeni magatartásából (וְאֶת־עֵשָׂו שָׂנֵאתִי - Mal 1,3) következett az a pusztulás, mely megpecsételte Ézsau sorsát (וָאָשִׂים אֶת־הָרָיו שְׁמָמָה – Mal 1,3).

Nagy dolog, hogy Ézsau a pusztulás után eljut a megtéréshez és a romok újjáépítésének gondolatához (וְנָשׁוּב וְנִבְנֶה חֳרָבוֹת - Mal 1,4). Talán pont ebben van a történet egyedisége a Masorah szerinti értelmezésben, mely ezért koncentrálhat a

[54] A new concordance of the Bible : thesaurus of the language of the Bible : Hebrew and Aramaic roots, words, proper names, phrases and synonyms (Ed.) Abraham Even-Shoshan Jerusalem 1992 1234.

fogalmakra: וְנִשׁוּב ונבנה . A Masorah arra utalhat, hogy az ember nem szokott természetszerűen a pusztulás láttán (רָשָׁשׁנוּ – Mal 1,4) arra a következtetésre jutni, hogy eljött a megtérés ideje, még kevésbé megszokott a megtérés gondolata után a tettek mezejére lépni a romok felépítése területén.

Úgy látszik, hogy YHWH gyűlölete, a pusztítás, a harag mégiscsak képes maradandó nyomokat hagyni a történelemben (שְׁנֵאתִי - Mal 1,3; רָשָׁשׁנוּ - 1,4; זָעַם - 1,4 - mindegyik qtl forma). A paradigma ebben az esetben is nyilvánvaló: YHWH türelmével nem lehet játszani a végletekig.[55] A megtérés és megújulás lehetősége Ézsaunak sem maradt örökre felkínált lehetőség. Malakiás kora sem játszadozhat YHWH kegyelmével, mely gondolat abban az értelemben is paradigmatikus, egyedi, hogy amint a bűnös számára egyfelől zárva marad a megújulás lehetősége, a másik oldalon az engedelmesség magában hordozza Izráel életében a fogság után a jövőt, csak arra használja a nép a templomot, amire az való.

Az eljátszott lehetőséggel kapcsolatos talpraállás lehetetlen voltára utal a folyamatban a 4. vershez tartozó Masorah:[6] ג מל בליש. Eszerint az אהרוס háromszor fordul elő a Héber Bibliában teljes írással, hasonló formában. Ezt a három előfordulási helyet nevezi meg WEIL a Masorah Magna alapján ([6]Mm 2454):

ולהרוס ג מל בלישנא

ולהאביד ולהרוס Jer 1,10
המה יבנו ואני אהרוס Mal 1,
הן יהרוס ולא Hio 12,14 .[56]

Az אהרוס - hoz hasonló teljes alakok tanulsága, hogy Edóm sorsa teljesen meg van pecsételve.[57] YHWH nem viccel ott, ahol valaki kivívja haragját. A Jer 1,10 összefüggésében azért súlyos ítélete, mert a prófétai feladat is befejeződik Edómmal kapcsolatban, hiszen esetében a rombolás után már nincs esélye semmilyen építésnek. Jeremiásnál még lehetett a rombolás végső célja az építés (ולהרוס לבנות), Malakiás már az újrakezdés végét helyezi kilátásba a bűnös számára az eljátszott történelmi lehetőségek után. Jób (12,14) ebben a sorban teszi egyértelművé a reménytelenséget mondván, hogy tulajdonképpen azért logikus az újrakezdés lehetetlen volta ott, ahol YHWH pusztít, mert ott Ő döntött a kérdésben, s Vele szemben

[55] Bizonyára nem véletlen, hogy a későbbi zsidó irodalomban a qumráni közösség Háborús tekercse Edómot egy sorban említi azokkal, akik a sötétség fiai oldalán harcban állnak a világosság fiaival: בני אור ...בני חושך ... בליעל...אדום ומואב ובני עמון...אשור – LOHSE, E. (Hrsg.) : Die Texte Aus Qumran München 1971 180-181.

[56] WEIL : Massorah gedolah i. m. 276.; בליש מל - KELLEY-MYNATT-CRAWFORD : The masorah i. m. 138. 83.

[57] „The prophecy concerning Edom has described the full circle..." -VERHOEF : The books of Haggai and Malachi i. m. 205.

nincs hova fellebbeznie az embernek.[58] Erre az összefüggésre hívja fel a figyelmet a Masorah, mely nélkül a szöveg koherenciája egyszerűen sérül annak értelmezése során.

Zusammenfassung

חותם הנביאים

Das Siegel der Propheten

Maleachi ist in der jüdischen Tradition das Siegel der Propheten. Im Kanon hat es die Aufgabe, die Botschaft der Propheten zu beglaubigen. Wir versuchen den hebräischen Text des Buches im Zusammenhang der Massora zu verstehen. Durch die Massora wird die Kohärenz der Bibel wirklich deutlich.

In dieser Deutlichkeit wird in den ersten Versen erzählt, dass Maleachi eigentlich der Bote desselben Bundes Gottes mit seinem Volk ist, durch den Gott sein Volk in der Geschichte getragen hat. In diesem Bund hat Gottes Gesinnung seine Liebe bestimmt. Diese Liebe wollte er auch Esau zeigen, die dieser verspielt hatte. Das Schicksal Esaus zeigt die Folgen seiner Stellung in der Geschichte, womit auch das Volk Gottes rechnen soll.

Jakob hat die bedingungslose Liebe Gottes richtig verstanden, deshalb hat er dafür so entschlossen gekämpft, aus der Erfahrung heraus, wie wichtig die Liebe Gottes für ihn selbst wurde. Wenn nach Paulus der Glaube Festhalten an Gottes Verheißung ist, ist der Weg nach Jakob für Israel eröffnet, um Kind der Verheißung zu werden. Diese Botschaft ist in ihrer Gesamtheit, nur im Licht der Massora zu verstehen.

[58] „Imé az mit akar vgy megrontya, hogy senki fel nem eppitheti…Az Istennec gubernálását mgmutattya az ő czelekediből." - Szent Biblia az az Istennec O és Wy Testamentvmanac prophétác es apostoloc által meg iratott szent könyuei. Magyar nyelwre fordittatott egészlen és wyonnan, az Istennec Magyar országban való Anya szent Egyházának epülésére. Ford. Cároli Gáspár. 1-2. kötet. Vizsoly 1590. Budapest 1981 IOB 519.

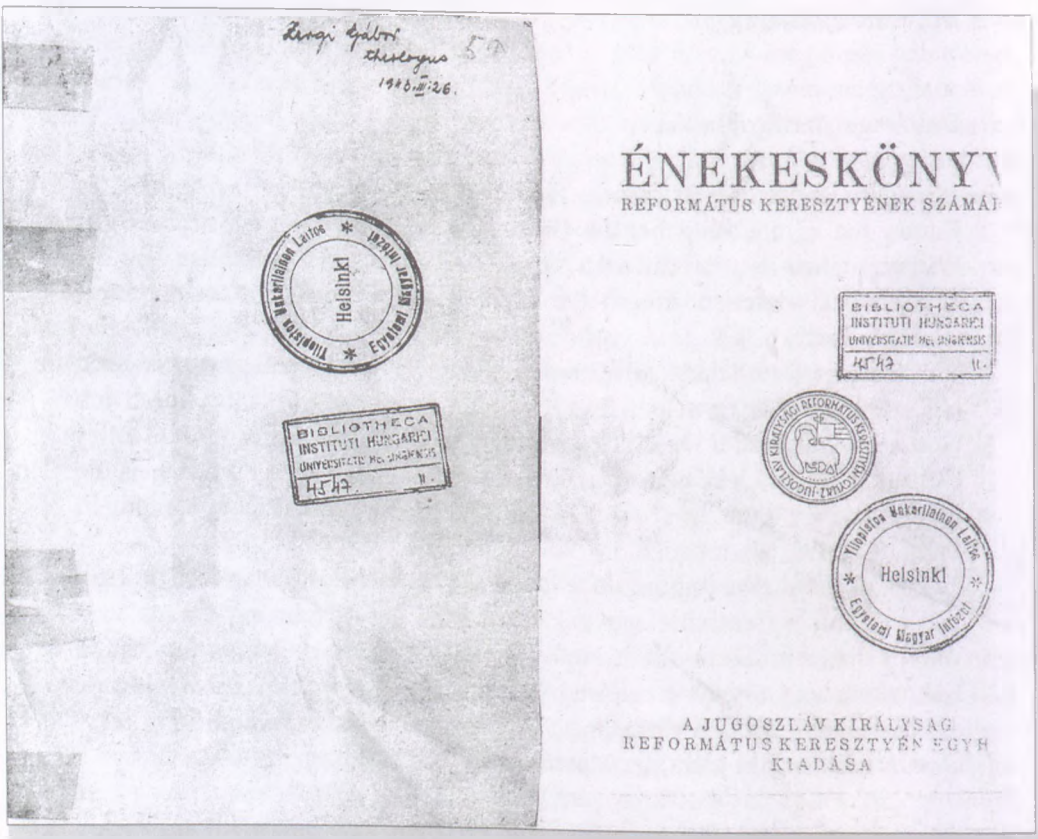

Zergi Gábor énekeskönyvének előlapja és címlapja

† Zergi Gábor –
A. Molnár Ferenc

ZERGI GÁBOR FINNORSZÁGBAN MARADT ÉNEKESKÖNYVÉNEK NYOMÁBAN

1996 őszén és telén egy három hónapos ösztöndíjjal Finnországban jártam. Időközben ott értesültem róla, hogy a svédországi magyar protestánsok lelkésze, két szlovákiai magyar református teológussal átjön Helsinkibe, és az alppilai templomban magyar nyelvű istentisztelet lesz, amelyet teázás, beszélgetés követ. Molnár-Veress Pál erdélyi evangélikus lelkészt a népesebb svédországi magyar protestáns diaszpóra hívta meg, s ő ott országszerte folyamatosan szolgál és munkálkodik is a gyülekezeteikben. Évente egyszer vagy kétszer Helsinkibe (és Tallinnba) is átjár(t). Az Új Kévét, az Északi Magyar Protestáns Gyülekezetek Lapját szintén ő szerkeszti, ez az interneten is olvasható a Svédországi Magyar Egyházi Közösség honlapján, ahol az egyes települések egész évi (közös) protestáns istentiszteleti rendje ugyancsak megtalálható (http://www.keve.se). Az Új Kéve legutóbbi számában (XXI. évf. 4. szám; Stockholm, 2013. december) egyébként az ottani magyar katolikus gyerekek magyar nyelvű első áldozásáról és bérmálásáról is van egy cikk. A Helsinki Magyar Tudományos és Kulturális Központban – amely ugyancsak részt vett az említett istentisztelet szervezésében – szóba került, hogy az azt követő beszélgetésen tartsak egy rövid előadást a Himnusz (Kölcsey: Hymnus) szövegének egy-két – a protestáns énekhasználattal, Szenci Molnár Albert zsoltárfordításaival is összefüggő – értelmezési problémájáról. A témáról ugyan volt anyagom, de otthon, így aztán a szóba jöhető helsinki könyvtárak katalógusaiban kezdtem el keresni egy Szenci Molnár-kötetet vagy egy magyar református énekeskönyvet. Nem találtam. Az egyetem Finnugor és Magyar Intézetének könyvtárát magam néztem át: a magyar irodalmi és az egyházi részlegnél itt sem jártam sikerrel. Aztán a csekély zenei részleg felé szinte csak véletlenül pillantva megakadt

a szemem egy fekete könyvön. Kinyitottam, s láttam, hogy az az 1939-ben Jugoszláviában kiadott magyar református énekeskönyv, amely Szenci Molnárnak mind a százötven zsoltárfordítását hiánytalanul tartalmazza. Még jobban megörültem és meglepődtem azonban az egyetemi intézeti pecsétek felett olvasható névbeírásnak: „Zergi Gábor theologus 1943.III. 26.". Zergi Gábort ugyanis az egyházi sajtóból ismertem, egy-két írását is olvastam, s tudtam, hogy az egyik lánya a debreceni egyetemen a finnugor szakot is elvégezte. (Ekkor én az ELTE-n tanítottam, bár rendszeresen hazajártam Debrecenbe.) Úgyhogy rögtön le is xeroxoztam az énekeskönyv előlapját és belső címlapját. (E cikkben pedig mellékletként le is közlöm.)

A helsinki magyar nyelvű protestáns istentisztelet decemberben lehetett, és sajátos módon történt. Mint ritka alkalomra, egyfajta magyar találkozóra is, más helyekről szintén jöttek finnországi magyarok, és például katolikusok és zsidók is. (Ők nem vettek úrvacsorát.) A padokban pedig a nyugati magyarságnak szánt protestáns, talán Németországban nyomtatott énekeskönyvek voltak. Molnár-Veress Pál prédikált, aki református papi öltözetet viselt, s úrvacsoránál ő osztotta a bort. Az alppilai evangélikus templom lelkésze, Heikki Ahonen pedig ostyát (a finnek legtöbbje evangélikus). Ezek vételénél viszont nem térdeltünk le, mint a (finn) evangélikusoknál szokás. Heikki Ahonen Magyarországon ösztöndíjas volt, jól beszél magyarul. A Finn és a Magyar Evangélikus Egyház között ugyanis az 1920-as évek óta jó kapcsolat, rendszeres ösztöndíjas csere is van, egy ideje pedig testvérgyülekezetek is alakultak. Az istentisztelet utáni teázáson aztán beszélgettünk, elsősorban a két felvidéki református teológus, egy fiú és egy lány mutatkozott be, illetve tartott igemagyarázatot, s magam is elmondtam az előadásom.[1] Azután Molnár-Veress Pál és a legátusok (ők kapták a perselypénzt) indultak is a kikötőbe, onnan pedig Észtországba, Tallinnba, az ottani magyarokhoz. – Kis kitérőként megjegyzem, hogy azóta Finnországban is viszonylag több magyar él, s rövidebb időre, átmeneti munkavégzésre szintén többen mennek ki, ezért megszervezték és bejegyeztették a Finnországi Magyar Keresztény Közösséget (Suomen unkarilainen kristillinen yhteisö ry), „amely ökumenikus [ebbe a katolikusok is beleértetnek] alapokon szerveződött barátságos magyarok csoportja". Ők immár minden hónap első vasárnapján 11 órakor rendszeresen tartanak magyar nyelvű istentiszteletet Helsin-

[1] Főleg a Hymnus első két sorának („Isten, áldd meg a magyart | Jó kedvvel, bőséggel,") a magyarázatával foglalkozott, s azt vetette fel, hogy itt a *jó kedvvel* 'kegyesen', a *bőséggel* pedig 'bőven' értelmű (is) lehet. Kölcsey ugyanis a Hymnusban mintegy visszahelyezi magát „a magyar nép zivataros századaiba", s egy reformáció korabeli költő prédikátori-biblikus hangján szól. S különösen a régi protestáns egyházi nyelvben a *jó kedv* gyakran 'kegyelem', a *bőséggel* pedig 'bőven' értelmű. Az előadás cikként („Jól értjük-e a Himnusz első sorait?") – esetenként némileg kiegészítve – aztán több helyen is megjelent, pl. az Új Kévében (1998/2: 9–10) is, innen vette át a Partiumi Közlöny (1998/11:7), de ld. még pl. Élet és Irodalom 1997. aug. 15. és in: A. Molnár: Anyanyelv, vallás, művelődés. Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége, Kolozsvár, 1999: 18–28. Ezt egyébként újságcikként még jóval finnországi utam előtt először a Magyar Nemzetnek küldtem el, de – bár a rovatvezető ígérte a megjelentetést – ez végül is elmaradt. A magyarázatot tudományos és egyházi körökben többnyire elfogadták vagy valószínűnek tartották, de a hagyományos értelmezést is föl lehet tenni, szerintem sem lehet kizárni.

kiben az Alppila-templomban, keddenként 17.30-kor pedig bibliakört az otaniemi (Espoo-Helsinki) kápolnában. S többször hívnak meg magyar vendéglelkészeket is, főleg reformátusokat és evangélikusokat. Lehetőség szerint alkalom adtán katolikus tagjaik aktív közreműködésével katolikus misét szintén szerveznek Helsinkiben. Egész évi istentiszteleti rendjük és rendezvényeik címe, időpontja stb. szintén rajta van a honlapjukon (http://www.magyarkozosseg.com/esemenyek.htm). Innen látom, hogy 2014. március 23-án Molnár-Veress Pál prédikált náluk a svédországi magyar kamarakórus szolgálatával, utána pedig közös étkezés volt a gyülekezeti teremben.

Hazajövetelem után aztán később egy levél kíséretében elküldtem Zergi Gábor (nyugdíjas) esperes úrnak a lexeroxozott zsoltárcímlapokat és két őt érdekelhető (köztük egy finn tárgyú) cikkem másolatát. Volt köztünk további cikk- és kiadványcsere is. Először Zergi Gábor nevében a felesége kézírásával mádi képeslapon (1998. aug. 12.) jött a köszönő visszajelzés, addig is, míg az érdemi válasz elindul. Ez Zergi Gábortól egy, augusztus 14-én dátumozott kétoldalas levélben érkezett meg. Mint írta, megromlott látása miatt már csak géppel és nehezen tud írni, olvasni is csak nagyítóval, sokszor a felesége olvas fel neki. Nagy meglepetéssel és örömmel nyugtázta a küldeményem, s részletesebben szólt arról, miként jutott ki Finnországba, és hogyan telt ott az ideje. Röviden személyes dolgokról is írt, például bemutatta a családját, érdeklődött az enyém felől és a munkámról. A válaszlevelemben javasoltam, hogy jó lenne közölni a finnországi emlékeiből, azért is mert érdekesek, s egy sajátos időszakból valók. Második levelében (1998. nov. 23.) erre azt írta, hogy ő már ezt nem tudja megtenni, annyira nem is gondolja őket publikálásra érdemesnek, de ha gondolom – a finn–magyar kapcsolatokról írva – nyugodtan használjam fel őket. Még egy karácsonyi lapot ('99. dec. 7.) kaptam Zergi Gáboréktól, egyszer pedig amikor Debrecenben jártak, meglátogattak a lakásunkon, s jól elbeszélgettünk. Gábor bátyám (hívhatom őt így is, mert még leveleiben felhatalmazott rá, ill. így is írta őket alá), azt hiszem, ekkor ajándékozott meg „Az élők csomójába bekötve" című kötetével.

Szerintem Zergi Gábor említett leveleinek kortörténeti értéke is van, a személyes mozzanatok egy része pedig például az ő életéhez és munkálkodásához is kapcsolódik, róla pedig – mint a Sárospataki Református Teológiai Akadémia tiszteletbeli tanáráról és óraadójáról – a Sárospataki Füzetekben is írtak egy rövid életpálya-ismertetést.[2]

Az alábbiakban szószerinti részleteket közlök Zergi Gábor leveleiből, az elsőnek a nagyobb részét, s ezekhez olykor (finn) egyháztörténeti kommentárokat fűzök. Ezután pedig az ő fiatalkori debreceni egyházi tevékenységéről mutatok be néhány rövid visszaemlékezést. S a cikket a kettőnk neve alatt publikálom.

Részlet az első levélből: „Nagy meglepetést jelentett számomra a »felfedezésed« is, mert sejtelmem se volt róla, hogy ilyen nyomot (is) hagytam magam után ott

[2] Ld. Szatmári-Karmanoczki Emília: A Sárospataki Református Teológia tiszteletbeli tanárai. Sárospataki Füzetek 2009/1: 91–92.

fönt Északon. Sejtelmem sincs arról sem, hogy a jelzett jugoszláviai énekeskönyv hogyan került a helsinki magyar intézet könyvtárába. [Bekezdés] 1938-ban, középiskolás diákként a mezőtúri ref. gimnáziumban kaptam egy osztálytársamtól egy finn kislány címét, akivel levélváltásba kezdtünk, és ez folyamatosan tartott, míg a háborús viszonyok lehetetlenné nem tették a levelezést. Több társammal együtt meg is próbáltunk útlevelet szerezni Finnországba, de ez nem sikerült, katonaköteles kor közelében lévén. A háború után, elsősorban a levelezőpartnerem ügybuzgósága folytán, a megszakadt kapcsolat újra folytatódott, és később ismét fölvetődött a finn utazás lehetősége. 1947-ben nyílt meg a lehetőség arra, legalábbis úgy látszott, hogy külföldi ösztöndíjra lehet esetleg pályázni meghívó levéllel. Sok remény ugyan nem volt a kiutazásra, de néhányan úgy döntöttünk, hogy megpróbáljuk. Ki erre, ki arra próbálkozott. A finn levelezőpartnerem is szerzett egy meghívólevelet a Suomen Kirkon Seurakuntatyön Keskusliitto [a Finnországi Egyház Gyülekezeti Munkájának Központi Szövetsége] központi egyházszervezettől, azzal, hogy ha sikerül kijutni, a helsinki egyetem theológiai fakultásán tudnak számomra szerezni helyet, noha református vagyok. Az evangélikus theológusoknak ott mindig volt ösztöndíjas hely. Én, mint akkori kollégiumi szénior és a Dóczyban hitoktató óraadó, a többiek éppen végzett segédlelkészek, beadtuk az útlevélkérelmünket. A legnagyobb meglepetésünkre 1947 nyarán meg is kaptuk az útlevelet mindannyian. A baj csak az volt, hogy noha az útlevelet szinte mindenkinek megadták akkor, de a kiutazáshoz kellett még az akkor létező Szövetséges Ellenőrző Bizottság kiutazási engedélye is. Ezt pedig nem kaptuk meg, s 1948. jan. 1-jén megszűnt a SZEB. Mikor ennek a híre eljutott hozzánk, újra elkezdtünk mozgolódni, vajon a meglevő – de lassan lejáró érvényességű – útlevelünkkel kijuthatunk-e külföldre. Lassan kiderült, hogy az útlevél-ügyeket más szervezet vette át (ÁVO), amelyik most már jól megnézte, kinek ad útlevelet, de akinek volt már útlevele, annak újat adtak ki. Mi is megkaptuk fél évre szóló új útlevelünket, és azt hiszem az utolsó pillanatokban sikerült kilépni a határon 1948 áprilisában. Tíznapi kalandos utazás után (a jegyet magyar pénzen csak Stockholmig lehetett megvenni) április vége felé értem Helsinkibe. Akkor már a második félév is a közepe felé járt, ösztöndíjról szó sem lehetett. Így aztán vendégként töltöttem és utaztam több mint fél évet finn földön, jórészt levelező partnerem családjánál. Több gyülekezetben is prédikáltam aztán, s mint egykor az evangélikus theológusoknak, a perselypénzt nekem adták, mint itthon a legátusnak. [Bekezdés] A „fordulat évét", 1948-at ott töltöttem Északon, sokfelé csavarogva. Részt vettem ifjúsági táborokon, utcamisszióban, konfirmandusokat felkészítő táborozásokon, a felébredtek nagy nyári hálaadó ünnepségén, nagyon sok seuraton [ejtsd: *szeuraton*; vö. finn *seura* 'társaság']³, s a felébredtek bibliaóráin

³ Aseurat(szeurat) a finn pietizmus egy befelé tekintő, puritán magatartásra ösztönző jelentős ágának, az ún. „körtti" ébredési mozgalomnak sajátos hitbuzgalmi összejövetele (a mozgalom, ill. tagjainak *körtti, körttiläinen* elnevezése a férfi résztvevők viseletének egy jellemező darabjára utal: a *körtti* egyfajta rövid fekete kabát, zeke. A körttiek a szeuratokon összegyűlnek pl. „egy-egy paraszthaz nagy szobájában, a »tupá«-ban, s az imádság, ének egyéni bizonyságtételek, hosszú csöndek permanens váltakozásában néha órákat töltenek. Saját énekeik van-

Helsinkitől Ivalóig, Turkutól Savonlinnáig. Helsinkiben a nagytemplomi gyülekezetben, Töölö gyülekezetében és Mustasaarin, az ifjúság akkori kedvenc táborozási, egyházi szigetén. Mindez új volt a számomra az akkori egyházi körülmények és addigi tapasztalatok után. Novemberben keveredtem vissza Debrecenbe, s itt folytattam aztán a szolgálatot a Dóczyban és aztán már mint Mester utcai segédlelkész, 1953 végéig, illetve a Dóczy államosításáig. Onnan repültem aztán akaratom ellenére Mádra, ahol is immár 45 éve élek, négy éve nyugdíjasként, s e tanév végéig a Sárospataki Kollégium Theológiai Akadémiáján voltam óraadó.[4] [Bekezdés] Itthon akkor és később is tartottam néhány előadást a finnországi tapasztalatok alapján. Néhány cikket is írtam az akkori kistemplomi gyülekezet szerkesztésében megjelenő „Vasárnap" című gyülekezeti lapnak, de azt hiszem csak egy számban jelent meg belőle, mert közben megszüntették a lapot.[5] Aztán belekerülve az élet sodrásába, s az itteni, akkor nagyon nem könnyű gyülekezeti életbe, a finn ügyek helyett fontosabbnak tűnő mindennapi ügyekkel kellett megbirkózni. A finnekkel való kapcsolat személyekre lebontva ugyan mindmáig megmaradt (két finn lányt magyar férfival még eskettem is magyarul-finnül)... Az énekeskönyvi névbeírás és dátum csupán a könyv beszerzésének a dátuma. 1948-ban voltam Suomiban, mint a háború utáni első magyar jövevény. Elkezdtem ugyan ott egy naplót írni, de csak egy hónapig bírtam cérnával. Ma már sajnálom nagyon, mert jó volna pontosan emlékezni az egykori, nagyon kalandos útra. 1975-ben voltunk feleségemmel még

nak, a »Sion énekei«... Énekeiket könyv nélkül tudják, sokszor versközi strófákkal kezdenek, a hallott témához kapcsolódnak, s mindenki azonnal bekapcsolódik az éneklésbe... Évente nyári nagygyűléseiken több tízezer ember gyűlik össze 2–3 napra, s neves igehirdetőik szolgálatával permanens monumentális seurattá bővülnek" (I. Koren Emil: Testvéreink északon. A finn–magyar egyházi kapcsolatok története. A Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, Budapest, 1986. 32–3). A körttiek nem szakadtak el a finn evangélikus egyháztól, tagjaik, szimpatizánsaik sorában a lelkészek és az egyházi munkások közül is nem kevesen ott vannak. Szeuratjaikon, nagygyűléseiken mások is részt vehetnek, s nem mindig és mindenki viseli a sajátos „népi" öltözetüket sem. Második levelében Zergi Gábor el is küldte egy, Nurmiban 1948. júl. 6–8-án tartott ébredési ünnepről szóló kétoldalas kiadványrészlet xeroxát. Az egyik képen az alatta lévő szöveg azt írja, Svédországból és Magyarországról szintén érkeztek vendégek, s látható is, amint mások társaságában állva „Malmivaara püspök beszélget Zergi Gábor magyar lelkésszel". A szövegben pedig másutt megjegyzik, hogy Zergi Gábor a magyarok üdvözletét hozta az örvendező Finn Sionnak. (Megemlítem még, hogy az első finnugor [evangélikus] lelkészkonferencián Budapesten 1937. máj. 25-ét, a második napot „finn »felébredt« szeurattal" kezdték; ld. Koren: i. m. 69–70). Bár Finnországban is jelentős az elvilágiasodás hatása, a körttiek, a felébredtek évi ünnepén az interneten olvasható híradások szerint a mai időkben is összegyűlnek úgy 30000-en. – A finn egyházi életről, a finn–magyar egyházi kapcsolatokról ld. pl. Koren i. m. (irodalommal); az ébredési mozgalmakról összefoglalóan külön is: Richly Gábor: A finn ébredési mozgalmak. In: Hagyomány, közösség, művelődés. Tanulmányok a hatvanéves Kósa László születésnapjára. Szerk. Ablonczy Balázs, ifj. Bertényi Iván, Hatos Pál, Kiss Réka. Books in Print, Bp., 2002. 258–268.

[4] Szatmári-Karmanoczki az i. h.-en (ld. 2. lábjegyzet) azt írja, Zergi Gábor Debrecenből való áthelyezésnek a „közvetlen előzménye az volt, hogy egy, a fiatal lelkészek számára szervezett tanfolyamon nem az egyházi vezetés elvárásainak megfelelő dolgozatot írt".

[5] A „Vasárnap" c. lapból sem a Kistemplomi Gyülekezetben, sem a Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtárában nem találtam egyetlen példányt sem.

egyszer egy hónapig finnországi túrán. Egykori levelezőpartnerem és lánya végig kísértek nagyjából azokon a helyeken, ahol valaha jártam, sok emlék újra ébredt, de az elmúlt újabb negyedszázadban megint csak homályosultak az emlékek. [Bekezdés] Szolgálatom hosszú ideje alatt mindig arra biztattam az idős kollégákat, hogy írják meg visszaemlékezéseiket. Úgy gondoltam magam is, hogy ha az Úr nyugdíjas időt enged, magam is ezt teszem majd. Persze, semmi se lett belőle, és már nem is igen lehet. A finn emlékekkel is így vagyok…".

Zergi Gábor második leveléből azt a finn vonatkozású részt közlöm, amelyben arról az 1948-as herättäjäjuhlat-ról (a felébredtek ünnepségéről) ír, amiről a finn *seurat* szót magyarázva a 3. lábjegyzetben már megemlékeztem. „Óriási élmény volt számomra az addig elképzelni se tudott nagy vallásos összejövetel, a felébredtek (»zekések«) nagy nyári hálaadó ünnepélye, ahova meghívtak, ahol felszólalásra kértek, ahol református lelkész még nemigen vett részt… Nem tudom, persze, hogy ez megvan-e még ma is, de akkor még a külügyminiszter is ilyen [a felébredtek viselte] öltözetben volt. Nagy élmény volt találkozni Malmivaara püspökkel, akinek már a nagyapja ott volt az ébredés indulásánál, Olavi Karesszel, aki megírta vagy öt kötetben a felébredtek történetét („Jumalan kansan vaellusta" [Isten népének vándorlása]). Életem végéig el fog kísérni a nagy ünnepi gyűlésnek s az előtte-utána a környéken végbement bibliaórák, „seuratok" sajátos, semmihez sem hasonlítható légköre. 25 évvel később, 1973 nyarán egy hónapot feleségemmel együtt eltöltöttünk finnországi utazással. Akkor is részt vettünk egy nyári herättäjäjuhlat-on. Akkor pedig az akkori itthoni viszonyok miatt volt különösen nagy élmény a 30-40.000-es egyházi összejövetel. Akkor nem is mertem a nagygyűlésen megszólalni, mert egykori püspökünkkel, Péter Jánossal utaztunk Helsinkibe egy repülőn. Érdekes, már nem is emlékszem rá pontosan, hogyan is hívták azt a múlt rezsimben sokat emlegetett szervezkedést, valami efféle volt: „Helsinki vagy Európai Béke és Biztonsági Együttműködés".[6] Óva intettek a Heinävesiben tartott herättäjäjuhlat szervezői is a megszólalástól, hiszen a lapok tele voltak a felébredtek hálaünnepélyéről szóló beszámolókkal is a békegyűlés mellett."

Lehet, hogy a finn ébredési mozgalommal való megismerkedésnek is volt némi szerepe abban, hogy Debrecenbe visszatérve a Berényi József vezette Mester utcai gyülekezetben – amelyet szintén megérintett az ébredés – Zergi Gábor is olyan eredményesen és emlékezetesen tudott szolgálni. A Mester utcai gyülekezet megalakulásnak, a templom megépítésének 60.[7] és 70.[8] évfordulójára is megjelent egy kis visszaemlékező kötet. Ebben is olvasható, hogy a gyülekezeti élet a 40-es évek végén, az 50-es évek első felében igen megerősödött. Ide járt (bibliaórákra is) sok

[6] Az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet (EBEÉ) országai 1975. aug. 1-jén írták alá a Helsinki záróokmányt. Az 1975 és 1990 közötti további találkozókon az aláíró 35 ország pl. jogi, politikai alapelvekben és a fegyverzet korlátozásában állapodott meg.

[7] Széles Lajos (szerk.): A Mester utcai gyülekezet története az emlékezés tükrében. 1938–1998. Mester utcai Református Egyházközség Presbitériuma, Debrecen, 1998.

[8] † Lévay Botond, Lévay Botondné (szerk.): Hetven éves a Debrecen - Mester utcai református templom. Debrecen-Mester utcai Református Egyházközség. Debrecen, 2008.

teológus, egyetemi hallgató, és jöttek a debreceniek legkülönbözőbb rétegeiből is sokan. (Zergi Gábor itt ismerkedett meg a Dóczyban érettségizett Szegedi Klára egyetem hallgatóval, akivel 1955-ben házasságot kötött.) Nyilván az átlagostól eltérő pezsgő gyülekezeti élet és igehirdetés volt az igazi oka, hogy Berényi Józsefet 1955-ben elhelyezték a gyülekezetből. 1956-ban visszahelyezték, 1958-ban pedig – igaztalan vádak után – Debrecenből Bojtra, egy kis határszéli bihari faluba kellett mennie, s mint egyházi ellenforradalmárnak a rendőri felügyeletét is meghosszabbították. (1988 decemberében rehabilitálták. 1991-ben, már nyugdíj után, az újraindult Sárospataki Református Teológiai Akadémián lett önálló lelki gondozó, valamint óraadó 1997-ig. 2012-ben hunyt el.) Zergi Gábort már 1953-ban Mádra helyezték. Magam Berényi József ügyét részletesebben nem tárgyalom, az 1998-as Mester utcai emlékkötet bővebben szól róla és az újabb egyházi irodalom is. A következőkben annyit teszek, hogy a visszaemlékezésekből idézek néhányat, és azokból és olyan részekből, amelyek Zergi Gábort (is) említik, rá (is) vonatkoznak.

Fekete Károly 1950-ben lett debreceni teológus. A Teológia nyugdíjas professzoraként visszaemlékezve írja, hogy ekkor több itteni templomban megfordult, mégis az első ajándékokat a Mester utcán kapta. „Vasárnap 9 óra tájban a Mester utca földszintes, árnyékos házsorai között teológusok sora baktatott a közeli templom felé. Akkor még azokon a helyeken, ahonnan jöttünk, általában tele voltak a templomok, és mi vágytunk arra, hogy itt is tele templomban lehessünk. A politikailag nehéz időkben jól esett érezni, hogy a hitben nem vagyunk egyedül. … Amikor közel értünk a templomhoz, láttuk kígyózni a sorokat a Böszörményi út felől, a Kisállomás felől, és a templom háta mögül is sorjáztak elő hívek. … A fiatal Berényi József igehirdetésében megszólaló evangélium egy egészen sajátos halk és szelíd módon közvetítette számomra Isten akaratát. … Mind a lelki megújulásra szorulók, mind pedig a lelkileg már megújultak, férfiak és nők, fiatalok és öregek megkapták az időszerű lelki eledelt. … [Bekezdés] Méltó párja volt a fiatal lelkipásztornak Zergi Gábor segédlelkész. Különösen az ószövetségi textusok avatott megszólaltatása adott mint hívő embernek ízes eledelt, mint leendő lelkipásztornak követendő példát. [Bekezdés] Isten Szentlelke segítségével e két szolga egy kis debreceni Pasarétet teremtett azokban az években. Lelki fejlődésemre maradandó hatást gyakoroltak a Mester utcai templomban eltöltött órák. segítettek abban, hogy egy életre »ébredés-közelben« maradjak hitemmel, annak ellenére, hogy egyetlen szövetségbe sem léptem be soha."[9]

Zergi Gábor maga is jó szívvel és hálával emlékezik a Mester utcán eltöltött majdnem hat évre, az egész szolgálatát befolyásoló tapasztalatokra, a gyülekezeti életre, gyülekezeti tagokra.[10]

Fekete Szűcs Gyula – amint a neve alá írja: „Debreceni MÁV Filharmonikus Zenekar nyugdíjasa, rehabilitált lelkipásztor" – így idézett fel ezekből az időkből: „Előbb az »öregdiák« Zergi ingóságait húztuk a Kollégium hordárszekerén az indó-

[9] Fekete Károly: Emlékeim a Mester utcai templomról. In: Széles (szerk.) i. m. 29 (vö. 7. lábjegyzet).

[10] Zergi Gábor: Visszatekintve… . In: Széles (szerk.) 44–45.

ház felé. Mádra KELLETT mennie. Áldássá vált ott is. Majd Józsi bácsit is – családostul – költöztettük Bojtra. Áldás követte."[11] Később egy interjúban a „Kik voltak kedves tanáraid a teológián?" kérdésre így kezdte a választ: „A teológiai tanári karból legközvetlenebb hatással a Czeglédy-Török páros volt rám; maguk is az ébredés, a misszió emberei voltak, szigorúan biblikus életet éltek. Gyülekezeti, lelkészi vonalon pedig Teológia előtt Békéscsabán a Koppányi-Kóczé páros, teológusként Debrecenben a Mester utcai Berényi-Zergi páros vált példaképemmé". Itt is kitér arra, amire előző visszaemlékezésében is, hogy annak idején ő és két társa (sorrendben: Irlanda Sándor, Fekete Szűcs Gyula, Szabó Dániel) kiálltak Berényi József elmozdítása ellen. Ma már ugyan belátja, ezt a kérdést talán nem a papi vizsgáján kellett volna tálalnia. „Zárójelben jelzem – mivel Bojtor Pista könyvében teljesen fals módon jelenik meg – Szabó Danika vizsgázó társam hozzászólásával mellém állt, s ezzel érdemelte ki ugyanazt az elégtételt homiletikai gyakorlat tantárgyból. Irlanda Sanyó pedig írásbelijével bukott, így már ott sem lehetett a szóbelin. [Bekezdés] Kalandregényt írhattam volna mindarról, ami ezek után következett."[12]

Juhász Attila nyugdíjas főmérnök, lelkész ugyancsak ott van a visszatekintők között. „A szabolcsi ébredés utolsó szele a Mester utcát is elérte. … Jóska bátyánk, Ilonka nővérünk [Berényi Józsefné Szécsi Ilona] és Zergi Gábor – aki az időben volt segédlelkész – szép versengéssel igyekeztek tiszta beszéddel és alázattal pásztorolni a gyülekezetet, a közösséget. … Nyomás és üldöztetés idejének is el kellett jönnie. … A segédlelkészt elhelyezni, a papot előbb »tanulmányi« szabadságra küldeni nem volt nagy dolog. … Végső eszköz következett, a lelkész – teljesen szabálytalan – »átválasztása« egy kis falusi gyülekezetbe."[13]

Széles Lajos, az egyházközség gondnoka a gyülekezet egykori lelkészeinek találkozójáról a Reformátusok Lapjában (1994. dec. 11.) megjelent cikkét az általa szerkesztett és fényképekkel is ellátott kötetben ugyancsak közölte. A találkozón az igehirdetést Mészáros István a tiszáninneni egyházkerület akkori püspöke (ő 1954–1955-ben volt Mester utcai segédlelkész, szolgálatáról egyébként Fekete Szűcs Gyula is pozitívan szól), az úrvacsorai szolgálatot Zergi Gábor végezte (ekkor már nyugalmazott zempléni esperes). A gyülekezetet pedig az I. Timótheus 6:6 alapján köszöntötte. „Valóban nagy nyereség az istenfélelem megelégedéssel. Kedves, hitben élő »főnököm« volt, Berényi József. Sokat köszönhetek neki, hálás vagyok Istennek az itt töltött évekért. Az életben sok mindent megkaptam, megbecsülést, elismerést, szeretetet, amit igyekeztem mindig kamatoztatni és másoknak átadni. Isten mindent megad, ami nekünk kell, ami a javunkat szolgálja."[14]

A templomépítés 70. évfordulójára megjelent kis kötetben, amelyet Lévay Bo-

[11] Fekete Szűcs Gyula: Hatvanhét éves korban már nekrológját írhatja az ember. In: Széles (szerk.) 50–51.

[12] Ld. Tóth-Mihala Veronika: Ezek azok, akik jöttek a nagy nyomorúságból. Emberközelben Fekete Szűcs Gyula. Közösség. Református Magazin. A Debreceni Református Egyházmegye lapja. 2013/1: 16–17.

[13] Juhász Attila: Mester utcai emlékképek. In: Széles (szerk.) 70.

[14] Széles Lajos: Panasz – szó nélkül. Találkoztak a gyülekezet egykori lelkészei. In: Széles (szerk.) 95.

tond főgondnok, illetve az ő halála (2008) után felesége, Böőr Irén szerkesztett, Zergi Gáborról (1921–2002) szintén van egy rövid életrajz.[15] (S ehhez ld. még Szatmári-Karmanoczki i. h. Zergi Gábor mádi lelkészsége mellett [részben különböző időszakokban] volt a zempléni egyházmegye tanulmányi előadója, tanácsbíró, az egyházmegye lelkészi főjegyzője, esperes, a SRTA óraadója, 1996-ban pedig az Akadémia tiszteletbeli tanári címmel tüntette ki.)

*

Zergi Gábor Helsinkiben megtalált református énekeskönyve, láthattuk, sokfelé elvezetett. (Ilyen szempontból is meglehet a könyveknek a maguk sorsa.)

Abstract

In the Footsteps of Gábor Zergi's Psalter Hymnal Left in Finland

The article, first of all, gives an account of a more than six-month-long trip in Finland in 1948 of a young assistant minister, Gábor Zergi from Debrecen. Zergi then was introduced to the Finnish church life, and a particular form and the events of the revival movement (körttiläiset). Gábor Zergi (1921-2002) later came to live in northern Hungary: first a minister in Mád, and in the course of time, the senior minister of the Zemplén subdistrict, and the honorary professor of the Sárospatak Reformed Theological Academy. Later in 1973, he could only go to Finland for a month. Ferenc A. Molnar, Hungarian and Finno-Ugric linguist, studied in Finland in 1996. He found a Hungarian Reformed (Calvinist) Psalter hymnal in the Finno-Ugric Institute Library of Helsinki University, which had the name Gábor Zergi, a student of theology with the date 1943 written in it. Molnár had the inscription xeroxed, and later sent to it Gábor Zergi. A good personal relationship developed between them. Zergi wrote two letters to A. Molnár. He gave an account of his trip to Finland, of his experiences and impressions there. As these are of interest for the Finnish church life and the Finnish-Hungarian relations of that time, Ferenc A. Molnár in this article – with the prior consent and even encouragement of Gábor Zergi – reproduces them, and comments mainly on the Finnish-Hungarian church relations. The second part of the article contains excerpts from memoirs that conjure up the excellent service of the young assistant minister, Gábor Zergi in the Debrecen Mester Street Church.

[15] Csikos Éva: Mester utcai atyafiak. In: Lévay Botond, Lévay Botondné (szerk.) 60. (Vö. 8., ill. 2. lábjegyzet.)

Kálvin János *(1509-1564)*[1]

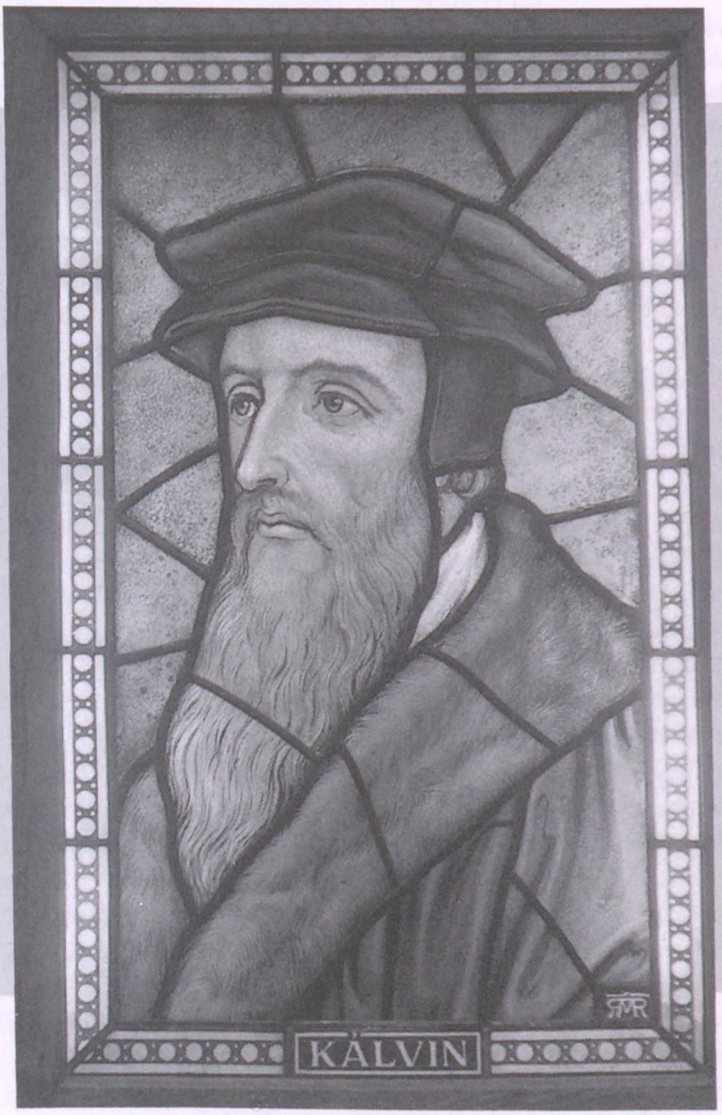

[1] A kép forrása a Dunamelléki Egyházkerület *Kálvin hagyománya-Református kulturális örökség a Duna mentén* címmel megrendezett kiállítása a Kálvin-emlékévek kapcsán (2009).

Moldván Edit Eszter

A BIBLIAI TÖRVÉNY SZEREPE KÁLVINNÁL A KÁTÉIRODALOM, AZ INSTITUTIO ÉS A KOMMENTÁR-IRODALOM TÜKRÉBEN

I. Bevezetés

Amennyiben e tanulmány célja annak feltárása, hogy a törvény hogyan jelenik meg Kálvin János teológiai munkásságában, nézetem szerint célszerűnek mutatkozik a törvény szerepét Kálvin munkái tükrében megvizsgálnunk.

Az előbbiek alapján tehát e témát úgy kívánom megközelíteni, hogy a kálvini művek időbeni születését követve szeretném kimutatni Kálvin törvényről alkotott szemléletét. Ilyen módon elsőként az I. és II. genfi kátéra szeretnék figyelmet fordítani, majd az Institutio, végül pedig a kommentár-irodalom köréből témánk szempontjából, álláspontom szerint legkiemelkedőbbnek ítélt Római levélhez és a Zsidókhoz írt levélhez írt kommentárok tárgyalása következik.

A Tízparancsolat magyarázatának bővebb kifejtése e tanulmány kereteit meghaladná, így e kérdésre csak érintőlegesen térek ki, e munka gerincét azonban a törvény szerepének kálvini teológiában való megjelenése általánosabb vizsgálata képezi.

II. A törvény megjelenése a kátéirodalomban

A) Előzmények

Kálvin az egyházi vallásos nevelés legfontosabb feladatának a kátétanítást tekintette. A középkorban nem beszélhetünk kifejezetten kátétanításról, ugyanakkor a keresztyénség első századaiban a felnőtt áttértek, a keresztelést megelőzően vallásos oktatást kaptak, majd a gyermekkeresztség bevezetése után a vallásoktatás ideje a gyermekkor végén és az ifjúkor elején volt.[2]

[2] Patay Lajos: Kálvin János valláspaedagógiája, Theologiai Tanulmányok (szerk. Csikesz Sándor), 45. szám, Debrecen, 1935. 76-77.

Kálvin a következőképpen szól a vallásoktatásról: „...régen volt bizonyos katekhizmus, hogy általa mindenki megismerhesse a keresztyén vallás alapjait. A katekhizmus a bizonyságtevésnek a formája volt, amelyet keresztyénségük megvallására használtak az emberek. Nevezetesen a gyermekeket tanították a katekhizmusból, hogy bizonyságot tehessenek azok az egyházban hitükről, amit tudniillik a megkeresztelésük alkalmával nem tehettek meg."[3]

A szülők a gyermekük megkeresztelésekor ígéretet tettek arra nézve, hogy vallásoktatásáról gondoskodni fognak – az Úri imádság, az Apostoli Hitvallás és a Tízparancsolat megtanítására vonatkozóan –, ami azonban legtöbbször hiányos volt. Jelentős előrelépésként értékelhető a XV. század végén a valdenseknél megjelenő, rövid kérdések formájában megfogalmazott hittételek. A cseh testvérek 1522-ben hasonló jellegű munkát adtak ki.[4]

A kátétanítás tulajdonképpeni megjelenésének azonban a reformáció korát tekinthetjük, s itt el is érkeztünk a reformátorok e téren is megnyilvánuló szerepvállalásához.

Luther első kátéját 1529-ben adta ki, Kálvin pedig az első genfi tartózkodása alatt tervezte káté kiadását. Amint a genfi városi tanács a káté bevezetését engedélyezte, Kálvin 1537-ben megjelentette első, francia nyelven írt kátéját, mely „A hitvallás tanítása a genfi egyházban"[5] (*Instruction et Confession de Foi dont on use en l'Église de Geneve*) címet viseli. E kátéhoz kapcsolódóan érdekességként idézhetjük fel a következő történetet. Több évszázadon át elveszettnek hitték e kátét és az 1538-ban készült latin fordítását (*Catechismus Genevensis*) használták, míg 1877-ben a párizsi Nemzeti Könyvtárban megtalálták az eredeti francia genfi káté egyik példányát, melyet először 1878-ban Genfben Albert Rilliet és Théophile Dufour hoztak nyilvánosságra.[6]

Kálvin felismerve azt, hogy az első genfi káté nehézsége miatt kevéssé alkalmas arra, hogy a gyermekek vallástanítását szolgálja, Strasbourgból Genfbe való visszaérkezése után hozzákezdett egy újabb káté megírásához. Kálvin második genfi kátéja párbeszédes formában íródott (a lelkész kérdésére a hallgató válaszol), 1542-ben francia nyelven, 1545-ben latin nyelven jelent meg. Kálvin e második kátét jobbnak tartotta az első genfi káténál, jóllehet halála előtt tett vallomása alapján mindig szerette volna átdolgozni, de sohasem volt rá ideje.[7] Doumergue közli, hogy Kálvin második kátéja szolgált vallástanítás céljára, ahogy történt ez

[3] Patay Lajos: Kálvin János valláspaedagógiája, i.m. 77.

[4] Patay Lajos: Kálvin János valláspaedagógiája, i.m. 77.

[5] Más fordítás szerint: „A genfi egyházban használatos káté a hitvallásról"; lásd Jean Cadier: Kálvin: egy ember Isten igájában (ford. Zsigmond Gyula), Kálvin Kiadó, Budapest, 1994. 78.

[6] A Corpus Reformatorum kiadói 1866-ban a következőt közölték: „Ismeretünk szerint a francia káténak egyetlen példánya sincsen meg. Kétségkívül a gyermekek kezei között elrongálódtak és szétszakadtak azok, mint ahogyan az történni szokott az iskolai könyvekkel." - Patay Lajos: Kálvin János valláspaedagógiája, i.m. 77-78.; Jean Cadier: Kálvin: egy ember Isten igájában (ford. Zsigmond Gyula), Kálvin Kiadó, Budapest, 1994. 78.

[7] Patay Lajos: Kálvin János valláspaedagógiája, i.m. 78.

Luthernél is (Luther kiskátéja), továbbá mindkettejük esetében a második káté íródott kérdés és felelet formájában.[8]

B) Az I. genfi káté

Kálvin első kátéja 1537-ben francia nyelven *„A hitvallás tanítása a genfi egyházban" (Instruction et Confession de Foi dont on use en l'Église de Geneve)* címmel jelent meg, és hosszú ideig az 1538-ban készült latin fordításból volt ismert. A káté a következő témákat tartalmazza: Tízparancsolat, Apostoli Hitvallás, Úri imádság, szentségek ismertetése. E témák kapcsán a törvény, a predestináció, a hit, a jó cselekedet, az imádság, a keresztség és az úrvacsora magyarázatát adja. Bevezetésként olvasunk igaz és hamis vallásról, Istenről és emberről, a szabad akaratról, a bűnről és annak következményéről, a halálról, a káté zárásaként pedig a pásztorok hatalmáról, a hagyományokról, a kiközösítésről és a felsőbbségről.

Kálvin a Tízparancsolat kifejtése során a 2Móz 20 alapján parancsolatról parancsolatra haladva magyarázza a törvényt. A bevezető sorokban közli, hogy a törvény első táblája azokat a parancsolatokat írja le, amelyek Isten felségének szolgálatára vonatkoznak és kedvesek előtte. A második tábla pedig a felebaráti szeretetre vonatkozik.

A törvény különösen is alkalmas szerepének betöltésére, hiszen benne szembetaláljuk magunkat „a minden igazságra nézve legtökéletesebb szabállyal [regula], amelyet valóban az Úr örökkévaló akaratának nevezhetünk" (1. genfi káté, 8. szakasz). Kálvinnál a törvény fontos szerepet kap, amit egy későbbi szakasz is bemutat (10. szakasz), mely szerint „a törvény az igazságnak és szent életnek valódi mintája [exemplar] és az igazságnak legtökéletesebb képe." Isten törvénye nem csupán egy Isten által adott szabály vagy irányadó minta, amelyhez életünket mérjük, hanem „megmutatja az élet útját" és a valódi igazságot is. Bűneink következtében azonban közülünk senki sem képes eleget tenni annak, amit a törvény kíván. Ennélfogva ebben az állapotban a törvény elsődlegesen negatív szerepet tölt be.[9] „Leleplezi a bűneinket, nagyobb engedetlenségen kap rajta minket és ezért Isten súlyosabb ítéletét tárja elénk, bűnösök elé" (10. szakasz). Mindaz, ami megmarad, átok és halál.

Így tehát Isten jó törvénye, amely szent, igaz és lelki a halálunk eseményévé válik (Róm 7,5-14). Mindazonáltal, a törvény e negatív szerepe az, hogy az Úr bár „törvényén át gyengeségeinkért és tisztátalanságunkért ugyan megfedd minket, de megvigasztal az Ő hatalma és kegyelme hűségessége által" (11. szakasz; e szakasz csaknem szó szerinti ismétlése található az Institutio II.7.8. részében). Látszólag ellentmondó, mégis talán úgy tűnik, hogy a törvény büntető szerepe által Isten képes lesz véghezvinni bennünk szabadító tettét. Nem csekélyebb dologért, mint azért, amit a törvény kíván, segíteni fog nekünk felismerni annak hiábavaló-

[8] Patay Lajos: Kálvin János valláspaedagógiája, i.m. 78.

[9] I. John Hesselink: Calvin's First Catechism, A Commentary, Westminster John Know Press, Louisville, Kentucky, 1997. 76.

ságát, hogy saját igazságunkkal eleget tegyünk Istennek. Minden védekezésünktől, minden kifogásunktól meg kell fosztatnunk. Csak akkor „megfosztva és üres kézzel, az Ő irgalmához menekülünk, egészen erre támaszkodunk, teljesen ebbe rejtőzünk el, egyedül ezt ragadjuk meg igazság és érdemek gyanánt" (Inst. II.7.8.). Kálvin idézi Augustinust is ugyanazon értelemben: „A törvény azért adatott, hogy a nagyból kicsinyt csináljon; hogy megtanítson arra, hogy Isten igazságához önmagadtól nincs erőd, s így te nyomorult, méltatlan és szűkölködő lévén, a kegyelemhez folyamodjál"(Inst. II.7.9.).[10]

Itt tehát a törvény csak közvetetten szolgálja a javunkat. Azok esetében, akik megtagadják azt, hogy bűneiket megbánják és azt is, hogy Isten kegyelmét keressék a hitben, a törvény továbbra is vádoló és elítélő szerepet kap. A keresztyének esetében azonban, akik szabadok a törvény átkától (Róm 6,14; 7,4; Gal 3,13), a törvény még mindig lényeges. Hasznosnak bizonyul két módon: (1) továbbra is tanít minket Isten ránk vonatkozó akaratát illetően; (2) a buzdítás eszközeként szolgál, amely arra ösztönöz bennünket, hogy Istennek engedelmeskedjünk, és a gonoszt hagyjuk el. Kálvin ezt „a törvény harmadik és legfőbb hasznának" nevezi, mely „a törvény tulajdonképpeni céljával közelebbi vonatkozásban áll" (Inst. II.7.12.).[11]

A Kátéban Kálvin nem említi a törvény úgynevezett hármas hasznát vagy szerepét, így bővebben az Institutioról szóló részben kívánok kitérni rá.

Ahhoz, hogy megértsük Kálvin törvényhez való viszonyulását a Kátéban, szükséges megvizsgálnunk az értelmezés három szabályát, amelyet az Institutio II.8.6-11. részeiben fejt ki.

Először, a törvény lelki (Róm 7,14), ezért rendelkezéseit is lelki módon kell érteni és magyarázni. Tehát a parancsolatok nem annyira külső magatartást, mint inkább „belső és lelki igazságot" igényelnek. Isten egy „lelki törvényhozó és ezért „nem annyira a külső látszattal, mint a szív tisztaságával törődik" (Inst. II.8.6.). Itt Kálvin fenntartja azt, hogy ő csak Krisztus példáját követi, aki a törvény „legjobb magyarázója" (Inst. II.8.7.).[12]

Másodszor, a parancsolatok igen tagadóak és szükségszerűen korlátozottak kifejezésükben Isten akaratát illetően. Ennélfogva meg kell próbálnunk felfedezni Isten akaratát minden egyes parancsolat esetében, és e megállapítás következményei rendkívül lényegesek. Kálvin a különböző parancsolatokat az Újszövetség fényében magyarázza. Eszerint elkerüli a parancsolatok szó szerinti értelmezését: „méltán lenne nevetség tárgya, aki a törvény értelmét a szavak bilincseibe akarná verni" (Inst. II.8.8.). Ehelyett minden tagadó parancs állító megfogalmazását keresi. Karl Barth is ezt teszi a parancsolatok tárgyalásánál Dogmatikájában.

[10] I. John Hesselink: Calvin's First Catechism, i.m. 76.
[11] I. John Hesselink: Calvin's First Catechism, i.m. 77.
[12] I. John Hesselink: Calvin's First Catechism, i.m. 78.

A „Ne ölj!" parancsolat például magában foglalja „az élet tiszteletét" és „az élet védelmét" is (vö. Inst. II.8.9.).[13]

Harmadszor, a Tízparancsolatot a két nagy parancsolat fényében kell szemlélnünk, amely egyrészt azt kívánja tőlünk, hogy tiszteljük, féljük és szeressük Istent, másrészt azt, hogy szeressük és szolgáljuk a felebarátunkat. A törvény tehát magában foglalja a teljes életet, mind vertikális, mind horizontális kapcsolatainkat (Inst. II.8.11-12.). Kálvin tehát az értelmezés e három szabályában a Dekalógust Jézus Krisztus nézőpontján keresztül látja. Nem csupán a Dekalógusról szóló magyarázatát zárja a törvény összefoglalásának tárgyalásával Jézus tanítása fényében (ugyanúgy Mózes utolsó négy könyvéhez írt kommentárjában és az Inst. II.8.51-59.), hanem teljes Dekalógus-értelmezése a Hegyi Beszéd szellemiségében íródott. Tehát ez nem egy „ószövetségi vallás" vagy a Szentírás jogi megközelítése. Kálvin többször kiemeli, hogy Krisztus a szív és lélek, az élet és lélek, a cél, a vég és a törvény beteljesítése. Ennélfogva, ha a törvényt és magát a Bibliát egészében Krisztustól elszakítva értelmezzük, az rendkívül félreértett és kiforgatott (Inst. II.7.1-2.).[14]

Az 1. genfi kátéban tárgyalt Tízparancsolat magyarázata kapcsán két megjegyzést szeretnék tenni.

Kálvin számára jelentőséggel bírtak a Tízparancsolatot bevezető versek a 2Móz 20,2-3-ban. Azért fontos mindez, mert a törvényt Isten nagy, szabadító tette fényében kell magyarázni (Egyiptomból való szabadulás), amely megelőzi a törvény kihirdetését. Tehát Kálvin számára e parancsolat első része bevezetése, előszava az egész törvénynek („Én, az Úr, vagyok a te Istened, aki kihoztalak Egyiptom földjéről, a szolgaság házából"). Kálvin kettős alapját látja a törvénynek való engedelmességnek: először, mivel Isten az Úr, joga van parancsolatokat adni és engedelmességünket kérni, azonban még lényegesebb az, hogy Ő egy kegyelmes Atya, aki megszabadította népét és ezért hálát érdemel. „Mert az a kegyelem, amely egykor a zsidó népet megszabadította az egyiptomi fogságból, hasonlóan mindegyik szolgáját felszabadítja a hívők örökkétartó Egyiptomából, a bűn hatalmából" (1. genfi káté, 8. szakasz, I.).

Kálvin némileg eltérően ugyanezt a gondolatot fogalmazza meg az Institutioban: Isten, „miután megmutatta, hogy Ő az, kinek joga van a parancsolásra, s kivel szemben mindannyian engedelmességgel tartozunk, nehogy úgy lássék, mintha minket csak kényszeríteni akarna, azzal az édességgel is hívogat önmagához, hogy magát az egyház Istenének nevezi" (Inst. II.8.14.). Az egyiptomi szolgaságot, mely a lelki rabság képe, Kálvin hűen lefesti az Institutio II.8.15. részében. E szakaszt a következő szép sorokkal zárja le: „Nincs senki, mondom, akinek a törvényadó befogadására hévvel ne kelljen sietnie, mikor arra taníttatik, hogy rendeleteinek megtartására választatott el kiváltképpen, kinek jóságából úgy az összes mulandó jóknak bőségét, mint a halhatatlan élet dicsőségét várja, s kiről tudja, hogy cso-

[13] I. John Hesselink: Calvin's First Catechism, i.m. 78-79.

[14] I. John Hesselink: Calvin's First Catechism, i.m. 79.

dálatos erejével és irgalmával a halál torkából szabadította meg" (Inst. II.8.15.).[15]

Törvény és kegyelem tehát egymással nem ellentétesek. A törvény elsősorban nem követelés, hanem a kegyelem ajándéka![16] Kálvin a törvényt a kegyelem szövetségének kontextusában értelmezi, s nem csupán morális tantételek katalógusaként kezeli.

Kálvinnak a IV. parancsolatra vonatkozó magyarázata szintén említést érdemel. Három okot említ 1. genfi kátéjában (8. szakasz, IV.) a szombat elrendelésére nézve. Először, „...az Úr, Izrael népének azt a lelki nyugalmat akarta kiábrázolni, amikor a híveknek abba kell hagyniuk dolgaikat azért, hogy az Urat engedjék munkálkodni saját magukon. Másodszor, e nap lett rendelve arra, hogy „...összegyűljenek az emberek az Ő törvényének meghallgatására és vallásos szertartásaik végzésére." Harmadszor, Isten akarata az volt, hogy „...egy nyugodalom nap adassék a szolgák és mindazok számára, akik másoknak a hatalma alatt élnek, hogy így megpihenhessenek munkáik közben." A harmadik ok után hozzáfűzi: „...ez csak függeléke és nem fő igazsága e parancsolatnak." Ezt követően kitér arra, hogy az említett első indok Krisztus eljövetelével eltöröltetett, hiszen Ő megszünteti a jelképeket. A második és harmadik indok azonban érvényben maradt, jóllehet a szombat helyett egy másik nap lett e célra rendelve.

Fontos azonban észrevennünk, hogy Kálvin számára amellett, hogy a nyugalom napja a munkavégzéstől való pihenésre és az istentisztelet tartására rendeltetett, még fontosabb annak lelki, szimbolikus értelme. „...elsősorban is, egész életünkben törekedjünk örökkévaló szombattartásra a mi munkáinktól, hogy az Úr munkálkodhasson bennünk Lelke által" (1. genfi káté, 8. szakasz, IV.).

C) A II. genfi káté

A II. genfi káté 1542-ben francia nyelven, majd 1545-ben francia és latin nyelven került kiadásra és *„A genfi egyház kátéja"* (*Catéchisme de l'Eglise de Genève*) címet viseli. E műben a következő főbb címek olvashatók: a hitről, a törvényről, az imádságról, a szentségekről. Az előbbi témák alatt pedig kifejtésre kerül az Apostoli Hitvallás, a Tízparancsolat, az Úri imádság, a keresztség és az úrvacsora. A káté bevezetése Kálvinnnak a frieslandi lelkészekhez írt levele, a mű végén pedig imádságokkal találkozunk. E káté kérdés-felelet formátumú. Magyar fordításban 1695-ben jelent meg először Kolozsváron, majd az 1900-as évek elején Czeglédy Sándor fordításában.[17]

Az I. genfi kátéval való összevetéssel a következő megállapításokat tehetjük e káté értékelésénél.

Kálvin mind az I., mind a II. kátéját konfirmációi oktatás céljára szánta. Tananyag vonatkozásában a II. kátéban nem szerepelnek azok a részek, amelyek nem kapcsolódnak szorosan az Apostoli Hitvallás, a Tízparancsolat, az Úri imádság

[15] I. John Hesselink: Calvin's First Catechism, i.m. 205.

[16] I. John Hesselink: Calvin's First Catechism, i.m. 80.

[17] Patay Lajos: Kálvin János valláspaedagógiája, i.m. 103.

és a szentségek magyarázatához. A II. kátéban tehát nem találjuk az I. kátéban meglévő következő részeket: „Az igaz és a hamis vallás közötti különbség," „ A szabad akaratról," „Az emberi hagyományokról." Ezenkívül rövidebben tárgyalja a II. káté a következő címeket: „Mit kell Istenről tudnunk?", „A kiválasztásról és az eleve elrendelésről", „ Az egyház pásztorairól és az ő hatalmukról", „ A kiközösítésről", „A felsőbbségről." A II. káté Istennek a világmindenségben megnyilvánuló hatalmát az Apostoli Hitvallás kapcsán említi, amikor Istenről mint mennynek és földnek teremtőjéről tesz bizonyságot. A predestinációról az Apostoli Hitvallásnak a keresztyén és közönséges anyaszentegyházra vonatkozó magyarázatánál hallunk. A szentségekre vonatkozó rész bevezetésében esik szó a pásztorokról, míg az egyházfegyelemről a káté záró soraiban. A felsőbbség tiszteletére az V. parancsolat kifejtésénél tér ki Kálvin.[18]

A II. kátéban részletesebben tárgyalja az Apostoli Hitvallást, a Tízparancsolatot, az Úri imádságot és a szentségeket. A magyarázatok tartalma tekintetében nincs eltérés a két káté között. Különbséget fedezhetünk fel azonban az egyes témakörök sorrendiségét illetően. A II. káté az Apostoli Hitvallás, a Tízparancsolat, az Úri imádság és a szentségek sorrendet követi, míg az I. kátéban elöl áll a Tízparancsolat, amit az Apostoli Hitvallás, az Úri imádság és a szentségek magyarázata követ.[19]

Karl Barth a kátéhoz írt kommentárjában azon az álláspontón van, hogy annak fő részei valójában a következő kérdésre adott válasz összetevői: „Mi a helyes módja Isten tiszteletének?"[20] A témák sorrendisége közötti eltérés indoka tehát, hogy Kálvin a II. kátéban Isten igaz tiszteletére helyezi a hangsúlyt: egyedül Istenben kell bízni (Apostoli Hitvallás), akaratának engedelmeskedni (Tízparancsolat), imádni Őt (Úri imádság) és Őt kell tekinteni minden áldás szerzőjének (szentségek).[21]

A II. káté végén alkalmi imádságok, későbbi kiadásaiban (1548., 1553., 1561.) pedig konfirmációi kérdések is szerepelnek, míg az I. kátéban e részek nem olvashatók. A II. kátét kérdés-felelet formájában készítette Kálvin, a lelkész a kérdező, a tanuló pedig válaszol, míg az I. káté nem e szerkesztési formát mutatja.[22]

---

[18] Patay Lajos: Kálvin János valláspaedagógiája, i.m. 111.

[19] Az I. genfi káté szövegéhez lásd Patay Lajos: Kálvin János valláspaedagógiája, i.m. 80-103. o.; A II. genfi kátéhoz lásd Kálvin János: A genfi egyház kátéja, (ford. Czeglédy Sándor), Pápa, 1907.

[20] I. John Hesselink: Calvin's Concept of the Law, Allison Park, Pa.: Pickwick Publications, 1992. 14.

[21] Patay Lajos: Kálvin János valláspaedagógiája, i.m. 112.; Császár Attila: Második genfi tartózkodás 1541-1564, in: Acta Theologica Papensia 3, Kálvin mozaikok: tanulmányok a nagy reformátor életéről és munkásságáról, Pápai Református Teológiai Akadémia, Pápa, 2000. 86-87.

[22] Patay Lajos: Kálvin János valláspaedagógiája, i.m. 112.

III. A törvény az Institutioban

A) Bevezetés

Kálvinnak az Institutio megírásával nem az volt a célja, hogy hittani tételekre tanítsa olvasóit, hanem hogy „az Ige olvasására előkészítsen."[23] Institutiója 2. kiadásának (1539) előszavában írja: „Továbbá az volt a szándékom e munkával, hogy a szent teológia hallgatóit úgy készítsem fel Isten Igéjének olvasására és úgy oktassam őket, hogy könnyedén találjanak utat a Szentíráshoz és biztos léptekkel haladhassanak benne. Azt hiszem, a vallás summáját minden részletében úgy összefoglaltam és olyan rendben is tárgyaltam, hogyha valaki igazán ehhez tartja magát, akkor nem lesz nehéz megállapítania, mit is keressen főképpen a Szentírásban és az abban foglaltakat milyen célra kell vonatkoztatnia. Tehát ez mintegy kikövezett út lesz, ha ezután Szentírás-magyarázatokat adok ki, mivel így nem lesz szükségem arra, hogy azokat hosszadalmas dogmatikai disputákkal terheljem, és teológiai alapfogalmakat részletezzek: ezeket mindig rövidre foghatom. Ily módon a kegyes olvasó sok fáradságtól és vesződségtől lesz mentes, amennyiben a jelen munka ismeretével, mintegy szükséges munkaeszközzel felszerelve, lát feladatához."[24] Kálvin tehát művében írásmagyarázatra törekedett.[25]

Kálvin a törvényre a szövetség szerves részeként, eredeti üdvtörténeti szerepében tekintett. Nem csupán profán módon, önmagában vizsgálja a törvényt, hanem mindig a kegyelemmel együtt.

Isten beépíti a törvényt abba a kegyelembe és hűségbe, amellyel népe és egyháza felé fordul. „Ezért azt akarja, hogy az Ő hűsége és állhatatossága tündököljön abban a szövetségben, amelyet az egyházzal kötött." Amikor Isten a népével szövetséget köt, igénybe is veszi a maga számára, s ez az igénybevétel a törvény. E törvény azonban nem szolgaságot és kényszert ró a választottakra, mivel itt a Szentháromság Isten önmagát ajándékozza az embernek.[26] Isten törvényében az emberrel szembejön, Istenné lesz számára, mely a Szentlélek által fogható fel.[27]

Kálvin a törvény alatt érti a Tízparancsolatot, azonban ennél tovább megy szemléletében, hiszen azt a „vallásalakot" (forma religionis) is, amelyet Isten Mózes által közölt.[28] A törvényt tehát Krisztusra és kegyelemre is tekintettel magya-

---

[23] Török István: Az Ószövetség értékelése Kálvin Institutiójában, in: Kálvin és a kálvinizmus, Debrecen, Kiadja a Debrecen Szabad Királyi Város és a Tiszántúli Református Egyházkerület Könyvnyomda-Vállalata, 1936. 121.

[24] Vladár Gábor: A Szentírás tanítványa, Kálvin mint újszövetségi exegéta, in: Protestáns Téka, Kálvin-konferencia tanulmánykötet, Budapest, 2010. 14.

[25] Török István: Az Ószövetség értékelése Kálvin Institutiójában, i.m. 121.

[26] Wilhelm Niesel: Kálvin teológiája, Budapest, Kálvin Kiadó, 1998. 72-73.

[27] Fazakas Sándor: Kálvin szociáletikája, in: Kálvin időszerűsége, (szerk. Fazakas Sándor), Budapest, Kálvin Kiadó, 2009. 111-112.

[28] Inst. II.7.1.

rázza.[29] Isten a mózesi törvényhozással népét az Ő kegyelmi szövetségére emlékezteti, és Mózes által e szövetséget pecsételi meg.[30]

Az Institutio 1559-i kiadásában a törvényt tárgyaló VII. fejezet a következő címet viseli: „A törvény nem azért adatott, hogy a régi népet önmagában megtartsa, hanem hogy a Krisztusban való üdvösség reménységét az Ő eljöveteléig táplálja." Kálvin szerint tehát a törvény lelki, mint ahogy a törvényadó Isten is Lélek.[31]

B) A törvény fajtái és a törvény haszna

Az alábbiakban az Institutiot alapul véve kívánom bemutatni, hogy Kálvin milyen csoportosítást tesz a törvényt tekintve, illetve hogyan határozza meg annak hasznát.

I. A törvény fajtái

Kálvin szól erkölcsi, szertartási, törvénykezési és természeti törvényről.

Az **erkölcsi törvény**, amelynek rövid foglalata a Tízparancsolat, illetve Krisztus szeretetparancsa, „a bűnök miatt adatott" (Inst. II.7.2.). Az erkölcsi törvény „midőn felmutatja Isten igazságát, azaz azt az igazságot, amely egyedül kedves Isten előtt, figyelmeztet minden embert a saját igazságtalanságára, arról őt bizonyossá teszi, meggyőzi, s egyúttal azért kárhoztatja is" (Inst. II.7.6.). Mindez „nem azért történik, hogy a kétségbeesésbe süllyedjünk és csüggedt lélekkel vesztünkbe rohanjunk" (Inst. II.7.8.). A törvény feladata, hogy „a gonosz kívánságot rejtekhelyéből elővonszolja" (Inst. II.7.6.) és megfékezze a bűnöket, másrészt megmutatja, mennyire kevés mentségünk van, és mennyire méltók vagyunk a kárhozatra, „hogy így az önvád sarkalljon minket a bűnbocsánat keresésére" (Inst. II. 7.3.).[32] Tehát „Krisztus keresésére ez az igazi és egyetlen készület" (Inst. II.7.2.).

Az erkölcsi törvény nevelői vagy pedagógiai tiszte[33] tehát az, hogy „az emberek a saját erejük felől való balga képzelődést elvetve értsék meg, hogy egyedül Istennek keze által állanak és maradnak meg, s hogy minden mentségtől megfosztva meneküljenek az Ő irgalmához; egészen erre támaszkodjanak, teljesen ebbe rejtőzzenek, egyedül ezt ragadják meg igazság és érdemek gyanánt, amely Krisztusban mindazok számára megadatott, kik azt igaz hittel kérik és várják" (Inst. II.7.8.).

[29] Kálvin János Institutioja, 1536. Ford. Victor János, bevezető tanulmányokkal ellátták dr. Révész Imre és dr. Vasady Béla. Budapest, Bethlen Gábor Irodalmi és Nyomda Rt. Könyvnyomdája, 1936. Ref. Egyházi Könyvtár (szerk. Buday Gergely), XIX. 126.

[30] Wilhelm Niesel: Kálvin teológiája, i.m. 73.

[31] Török István: Az Ószövetség értékelése Kálvin Institutiojában, in: Kálvin és a kálvinizmus, Debrecen, Kiadja a Debrecen Szabad Királyi Város és a Tiszántúli Református Egyházkerület Könyvnyomda-Vállalata, 1936. 132.

[32] Török István: Az Ószövetség értékelése Kálvin Institutiójában, i.m. 132.

[33] Wilhelm Niesel: Kálvin teológiája, i.m. 75.

A törvény pedagógiai funkciója mellett beszélhetünk annak normatív használáról. „Mózes szépen tanította, hogy a törvénynek, mely a bűnösöknél csak halált szülhet, a szentekben sokkal több és kiválóbb hasznot kell hajtania" (Inst. II.7.13.). A törvény arra a szövetségre emlékeztet, amelyet Isten kötött velünk. „...azok között a hívek közt van helye, kiknek szívében már hat és uralkodik Isten Lelke" (Inst. II.7.12.). Így a törvény megmutatja nekünk azt a célt, amely felé egész életünkben törekednünk kell.[34] A törvényre Jézus Krisztussal szoros egységben kell tekintenünk, akin beteljesedett a törvény és Isten akaratát tökéletesen betöltötte.[35] „Mert úgy ad meg Isten a maga ingyen kegyelméből nekünk mindeneket, hogy az Ő számos jótéteményeihez még azt is hozzácsatolja, hogy a mi félig való engedelmességünket meg nem vetve, és ami a teljességből hiányzik, megbocsátva, éppen mintha a törvényt a hozzácsatolt feltétellel együtt teljesítettük volna, a törvényes ígéretek gyümölcsét elvéteti velünk" (Inst. II.7.4.).

A **szertartási törvény** azért adatott, mivel „Krisztus még bensőleg nem volt ismeretes előttük, hasonlók voltak a gyermekekhez, kiknek erőtlensége még nem képes elhordozni az égi dolgok teljes tudását" (Inst. II.7.2.). „Az Istentől rendelt összes szertartás a hit gyámolítására és előmozdítására szolgáló segédeszközök voltak."[36] A zsidó népet így „a törvénynek szertartásai vezették kézen fogva Krisztushoz" (Inst. II.7.2.). „A törvény alatt az Ő képe az áldozatokban volt a nép elé adva" (Inst. II. 12.4.), így az áldozat Krisztus igazi áldozatát, a váltsághalált jelképezte. Az ószövetségi áldozat tehát kifejező cselekménynek tekinthető, melynek során az áldozatot bemutatók „halálra méltó bűnösöknek vallották magukat," azonban „ a kegyelmet a Krisztusban nyerték el, s nem azokban a szertartásokban" (Inst. II.7.17.).[37] Krisztus eljövetelével az erkölcsi törvénynek visszaadta eredeti értelmét, a szertartási törvényt váltsághalálával eltörölte: „Ő ugyanis amaz igazság, kinek megjelenésével az összes példázatok elenyésznek, Ő a test, kinek láttára az ember az árnyakat odahagyja" (Inst. II.8.31.). Az ószövetségi szertartások nem értelmüket és hatásukat illetően, hanem „egyedül használatukra nézve töröltettek el" (Inst. II.7.16.).[38] Az áldozatok és a szertartások mind azt idézik elénk, hogy a törvény adója a szövetség kegyelmes és hűséges Istene, így a törvény az Ő magasztalását szolgálja. Isten a parancsolatok betöltéséről kezeskedik, hiszen önmagát ajándékozta az embernek.[39]

A **törvénykezési törvény** pedig az erkölcsi törvényt alkalmazza a zsidó viszonyokra.[40] „A törvénykezési rész, amely kormányzatul adatott nekik, a méltányosságnak és igazságnak bizonyos szabályait tanította, hogy azok szerint feddhetetlenül és békében éljenek egymás között" (Inst. IV.20.15.). A mózesi törvénynek azon

[34] Wilhelm Niesel: Kálvin teológiája, i.m. 75.
[35] Wilhelm Niesel: Kálvin teológiája, i.m. 76.
[36] Wilhelm Niesel: Kálvin teológiája, i.m. 74.
[37] Török István: Az Ószövetség értékelése Kálvin Institutiójában, i.m. 133.
[38] Török István: Az Ószövetség értékelése Kálvin Institutiójában, i.m. 133.
[39] Wilhelm Niesel: Kálvin teológiája, i.m. 74.
[40] Török István: Az Ószövetség értékelése Kálvin Institutiójában, i.m. 133.

rendelkezései, amelyek a zsidó nép politikai életét rendezték, Izrael népére vonatkoztak, s a többi népet nem kötelezte.[41] A törvénykezési törvények arra irányultak, „hogy miként őrizhető meg legjobban az a szeretet, amelyet Isten örök törvénye parancsol, mindamellett magától a szeretet parancsától mégis különbözött valamiben. Valamint tehát a kegyességnek minden sérelme és megrövidítése nélkül el lehetett törölni a szertartásokat, úgy ezeknek a törvénykezési szabályoknak elhagyásával is megmaradhatnak a szeretetnek állandó kötelességei és parancsai. ...az egyes nemzetek számára bizonyára fennmaradt az a szabadság, hogy olyan törvényeket hozzanak, amelyekről előre látjuk, hogy hasznukra válnak, amelyek mégis a szeretetnek amaz állandó szabályához legyenek szabva, úgy hogy – ha formailag különböznek is – alapelvük ugyanaz legyen" (Inst. IV.20.15.).

A **természeti törvényről** így szól Kálvin Institutiojában: „Továbbá éppen ezeket a dolgokat, melyeket a két tábláról meg kell tanulnunk, valami módon ama belső törvény is elénk szabja, mely [...] mindenkinek szívébe be van írva, s mintegy be van vésve" (Inst. II.8.1.). Kálvin Pál apostol tanítása alapján fogalmazza meg előbbi gondolatait. „...az embert a természet törvénye [...]eléggé megtanítja az élet helyes szabályára" (Inst. II.2.22.). A lelkiismeret működésében a természeti törvény szólal meg, s a lelkiismeret „az igaz és gonosz között eléggé különbséget tesz" (Inst. II.2.22.).[42] „A természeti törvény végcélja tehát, hogy az embernek ne legyen mivel magát mentenie" (Inst. II.2.22.). A lelkiismeret így „az emberi tudatlanság ürügyének megszüntetésére szolgál, mivel saját bizonyságuk által győzettetnek meg" (Inst. II.2.22.).

Az ember azonban nem képes megismerni Isten akaratát, mert a jó és rossz közötti különbségtétel képessége a bűnös emberben már nem ép és nem sérthetetlen. Sem a törvény első táblájának, sem a második tábla parancsolatait nem képes megismerni.[43] „Mert ha az emberek szíve csak abból a célból van felruházva az igaz és hamis megválasztásának képességével, hogy tudatlanságukat mentségükre fel ne hozhassák, a legkevésbé sem szükséges, hogy az igazságot minden egyes dologban ismerjék, hanem nagyon is elég, ha annyiban értik mind e dolgokat, hogy nem menekülhetnek semerre anélkül, hogy saját lelkiismeretük tanúságától meggyőzve már most ne kezdjenek borzadni Isten ítélőszékétől" (Inst. II.2.24.). Az ember Isten előtti felelősségét emeli ki itt Kálvin.

A lelkiismeret tehát nem jelent megfelelő igazodási alapot arra nézve, hogy Isten szerinti igaz életet éljünk. „Ezért az Úr írott törvényt adott nekünk, hogy ez egyrészt világosabban bizonyítsa azt, ami a természeti törvényben felettébb homályos volt, másrészt restségünket, s közönyünket elűzvén, annál hathatósabban ostorozza értelmünket és emlékezetünket" (Inst. II.8.1.).

[41] Wilhelm Niesel: Kálvin teológiája, i.m. 78.
[42] Wilhelm Niesel: Kálvin teológiája, i.m. 79.
[43] Wilhelm Niesel: Kálvin teológiája, i.m. 79.

A természeti törvény azt is elénk tárja, hogy mennyire nem nélkülözhetjük Isten szövetségi törvényét, amelynek alapja Jézus Krisztusban van.[44]

II. A törvény haszna

Az első haszna – hogy ráébresszen minket bűnös voltunkra és arra, hogy szükségünk van a Megváltóra – az Institutio II.7.6-9. részeiben van taglalva. Kálvin a törvényt egy tükörhöz hasonlítja, amelyben „tehetetlenségünket, aztán ebből származó álnokságunkat, végül mindakettőből eredő megátkoztatásunkat szemléljük, mint ahogy orcánknak szennyes voltát fölmutatja előttünk a tükör." Kálvin azt is kiemeli, hogy kegyelem nélkül a törvény csak vádolna és megölne bennünket, a kegyelem felől azonban megértjük az isteni teleológiát. A törvény első tiszte tehát, hogy a kegyelem segítségül hívására nevel.[45] „Istennek kegyelme, mely a törvény támogatása nélkül is segítségünkre jő, sokkal kedvesebbé leszen előttünk, továbbá irgalmassága, mely nekünk a kegyelmet szerzi, szeretetreméltóbbá, mert ebből megtanuljuk, hogy az Úr soha meg nem fárad abban, hogy velünk jót tegyen, s minket mind újabb és újabb ajándékokkal halmozzon el" (Inst. II.7.7.).

A törvény második, politikai vagy polgári hasznát az Institutio II.7.10-11. részeiben olvashatjuk. Eszerint az a célja, hogy azok, „akik az igazzal és a helyessel mitsem törődnek, legfeljebb kénytelenségből, midőn hallják abban a rettentő fenyegetéseket, legalább a büntetéstől való félelem által tartassanak féken." Tehát nem önkéntes megalázkodás miatt, hanem a félelem kényszerétől befolyásolva hallgatnak a törvény szavára.[46] E részletekben a „fék" szó mellett előfordul a „zabola" megjelölés is a törvény e hasznánál.

A törvény első két tisztének célja az, hogy „Krisztushoz vezérlő mester" legyen (Inst. II.7.11.).

Ahogy arra az 1. genfi káté tárgyalásánál utaltam, nem említi a törvény hármas hasznát, azonban a Kátéban Kálvin a törvény harmadik hasznához közeledik, amikor a Tízparancsolat magyarázata előtt azt írja: „Vizsgáljuk meg tehát a törvényt, hogy az általa adott tanítást megismerhessük és az abból származó gyümölcsöket a magunk számára összegyűjthessük" (1. genfi káté 8. szakasz).[47] Az Institutio alapján a törvény harmadik haszna a fentebb írtakra is tekintettel azokra vonatkozik, „kiknek szívében már hat és uralkodik Isten Lelke" (Inst. II.7.12.). A törvény tehát „ostor" és „ösztöke" szerepét is megjeleníti a keresztyén ember életében. „A törvény rájuk nézve a legjobb eszköz; ezáltal tanulják meg napról-napra jobban, s biztosabban, hogy mi Istennek az az akarata, amelyre vágyódnak; és ezáltal erősíttetnek meg abban" (Inst. II.7.12.).

[44] Wilhelm Niesel: Kálvin teológiája, i.m. 80.
[45] Kálvin János Institutioja, 1536. i.m. 126-127.
[46] Kálvin János Institutioja, 1536. i.m. 126-127.
[47] I. John Hesselink: Calvin's First Catechism, i.m. 77.

IV. A törvény a kommentár-irodalomban

A) Bevezetés

Farrar az írásmagyarázat történetéről szóló munkájában Kálvint a *reformáció legnagyobb exegétájának*, Niesel pedig *az írásmagyarázó reformátornak* nevezte.[48] Dr. Bihari Nagy Mihály a Kálvin-kommentárok fordítása kapcsán a következőképpen vélekedik: „Csak félig ismeri Kálvint, aki csak az Institutiót ismeri, de az Institutiót is félreismeri, aki az írásmagyarázó Kálvint, az exegétát és igehirdetőt nem ismeri."[49]

1536-ban Genf városa Kálvint bibliamagyarázóként alkalmazta, s jóllehet feladatai később más területre is kiterjedtek, ő magát elsősorban is a Szentírás magyarázójaként látta.[50] Kálvin csaknem a teljes Szentírást végigmagyarázta. Az Újszövetség tekintetében, János 2. és 3. levele, továbbá a Jelenések könyve kivételével, valamennyi irathoz írt kommentárt. Az Ószövetség legtöbb könyvét szintén magyarázta, előadásban ismertette hallgatóival vagy igehirdetés formájában szólt róluk.[51]

B) A Római levélhez írt kommentár *(Commentaire de l'Épître aux* Romains, 1539*)*

A Római levél magyarázata elején Kálvinnak Grynaeus Simonhoz[52] szóló ajánlólevelét (1539. október 18.) olvashatjuk.

Az említett ajánlólevél első soraiban Kálvin arról értekezik, ami a Szentírás

---

[48] Kálvin János: A Római levél magyarázata, (ford. Rábold Gusztáv, Nagy Barna), Budapest, 1954. VI.

[49] Benyik György: Kálvin és a svájci biblikusok, in: Deliberationes, (főszerk. Kozma Gábor), 3. évf., 2. szám, Gerhardus Kiadó, 2010. 53.

[50] Vladár Gábor: A Szentírás tanítványa, Kálvin mint újszövetségi exegéta, in: Protestáns Téka, Kálvin-konferncia tanulmánykötet, Budapest, 2010. 13.

[51] Kommentárt készített Mózes I. könyvéhez és összevont magyarázatot Mózes többi könyvéhez, továbbá Mózes V. könyvéről igehirdetéseiben is szólt. Józsué könyvét is magyarázta, azonban a Bírák könyvéhez írt magyarázat még életében elveszett. Sámuel I. könyvét homíliákban, II. könyvét pedig prédikációkban értelmezte. Jób könyvét prédikációiban vette végig és teljes kommentár született a Zsoltárok könyvéhez. Írt kommentárt Ézsaiás könyvéhez, a többi nagypróféta és kispróféta könyveiről akadémiai felolvasások („praelectio) készültek, továbbá Dániel könyve utolsó 8 fejezete igehirdetések formájában is megvan. Ezékiel könyvéből az első 20 fejezet magyarázata lett kiadva. Az újszövetségi könyvek esetében igehirdetései is jelentősek, melyeket az Evangélium-harmónia első fejezeteiről, az I. Korinthusi levél 10-11-ről, a Galata, az Efézus, a két Timótheus és a Titusz levélhez írt. A kommentárok, felolvasások és homíliák latin, a prédikációk francia nyelven íródtak. - Kálvin János: A Római levél magyarázata, i.m. VI-VII.

[52] Grynaeus (Gryner vagy Greiner) Simon (1493-1541) képzett humanista nyelvtudós, aki az 1520-as évek elején hazánkban, egy budai iskolában tanított. Reformátori meggyőződése miatt volt kénytelen távozni, s Heidelbergben, majd 1529-től haláláig Bázelben a görög nyelv professzora volt. Az I. Helvét Hitvallás (1536) szerkesztésében részt vett. Kálvinnal jó barátságot ápolt, aki bujdosása alatt vendégbarátságát is élvezte. - Kálvin János: A Római levél magyarázata, i.m. XIII.

magyarázata során a jó kommentárt jellemzi: „Mert mindketten úgy vélekedtünk, hogy a magyarázó legfőbb erénye az áttekinthető rövidség. S valóban, minthogy szinte az az egyetlen feladata, hogy feltárja annak az írónak a gondolatát, akinek magyarázására vállalkozott: amilyen mértékben ettől olvasóit elvonja, ugyanolyan mértékben eltér a céljától vagy legalábbis a maga határait valamiképpen túllépi."[53] Az áttekinthetőség és a rövidség elve a klasszikus retorikai hagyományból ered és más helyen is hivatkozik rá Kálvin (Inst. III.6.1. „amo natura brevitatem"=„mert természetemnél fogva szeretem a rövidséget"), e kijelentését azonban az Institutióra vonatkoztatva kell értelmeznünk.[54] Kálvin arra is utal, hogy mind a múltban, mind a jelenben több tudós írt magyarázatot a Római levélhez. „...minthogy már ezelőtt annyi nagytudományú férfi foglalkozott ennek magyarázatával, valószínűnek látszik, hogy azoknál jobbat mások sem adhatnak. Én pedig megvallom, bár vártam némi gyümölcsöt fáradozásomtól, mégis elijesztett kezdetben az a gondolat, hogy attól tartottam: a vakmerőség hírébe kerülök, ha annyi kitűnő munkás után még én is erre a munkára vetem a kezemet. Sokan írtak magyarázatot ehhez a levélhez a régiek közül és sokan az újabbak közül is. S valóban, ennél jobbra sohasem fordíthatták munkájukat; mert aki ezt a levelet megérti, az előtt úgyszólván feltárult az ajtó a teljes Írás megértésére."[55] Ezt követően a legkiválóbb munkák szerzőjeként említi Melanchthont, Bullingert és Bucert. Hozzáfűzi, hogy Melanchthon azonban szinte csak „a legszükségesebb fejezetek megvilágításával" foglalkozik, Bucer pedig „túl terjengős" és „nehezebb" is megérteni az egyszerű olvasó számára.

Kálvin tehát nem szándékozik a kommentárban dogmatikai kérdéseket fejtegetni (Melanchthon) és nem is szeretne túl terjengős lenni (Bucer), hanem a levél szövegét kívánja folyamatos magyarázattal érthetővé tenni az olvasó számára.[56]

A következőkben álljon itt néhány kálvini gondolat a Római levél magyarázatából!

Figyelemre méltó észrevennünk azt, hogy Kálvinnál a szövetség csak azok számára érvényes, akiket Isten szabad akaratából kiválasztott, ahogy a keresztyén egyházban is. Izraelnek, ahogyan minden embernek, a hűtlen magatartást abba kell hagynia és vissza kell térnie Istenhez. Kálvin nem csak a zsidókra, hanem minden emberre vonatkoztatta e gondolatot, tehát a hit alapján nem tesz különbséget zsidó és nem zsidó ember között.[57]

Kommentárjában írja Kálvin a Róm 3,9 magyarázatánál, ahol arról értekezik, hogy a zsidók különbek-e a pogányoknál: „Azok a kiváltságok, amelyek révén – mint ezt az apostol is megvallotta – másokkal szemben kitűntek, Isten jóságán, s nem az ő tulajdon érdemükön alapultak, tehát rajtuk kívülálló dolgok. ...Mert

[53] Kálvin János: A Római levél magyarázata, i.m. XIII.

[54] Vladár Gábor: A Szentírás tanítványa, Kálvin mint újszövetségi exegéta, i.m. 15.

[55] Kálvin János: A Római levél magyarázata, i.m. XIV.

[56] Vladár Gábor: A Szentírás tanítványa, Kálvin mint újszövetségi exegéta, i.m. 15.

[57] Karasszon István: Kálvin és az Ószövetség, in: Protestáns Téka, Kálvin-konferencia tanulmánykötet, Budapest, 2010. 11.

amikor előjogaikat kiemelte (tudniillik az apostol), ezeket egyedül Isten jótéteményeibe foglalta bele és így kimutatta, hogy ezek közt nincs semmi, ami az övék volna. ...Mert ha az az ő legfőbb kiválóságuk, hogy náluk voltak elhelyezve Isten beszédei –, s ebben a kiválóságban pedig nem saját érdemük folytán részesültek –, akkor nem maradt semmijük sem, amivel Isten színe előtt büszkélkedhetnének."[58] A Róm 3,22 alapján nincs különbség, „...kivétel nélkül mindenkinek szükségképpen Krisztusban kell keresnie az igazságot. ...Nincs az igazság elnyerésének semmiféle más módja, s nem is igazul meg az egyik ezen a módon, a másik meg más módon, hanem mindannyian egyformán a hit által igazulnak meg, mert valamennyien bűnösök, s ezért nincs mivel dicsekedniük Isten előtt."[59] A Róm 10,12-ben is megjelenik e gondolat: „Ha csak a bizalom kívántatik meg, bárhol található is ez, ott ugyanakkor megmutatkozik Isten üdvözítő jóakarata is. Itt tehát semmi különbség nem lesz már népek vagy nemzetek között. ...Mert ha az, aki az egész világnak teremtője és alkotója, az összes embereknek Istene, akkor jóságosnak mutatkozik majd mindazok iránt, akik Őt Istennek ismerik el és segítségül hívják. Ugyanis, mivel mérhetetlen az Ő irgalmassága, lehetetlen, hogy ki ne áradjon mindazokra, akik azt kérik."[60]

A törvény és a hit szembeállítása ellen a következőképpen érvel Kálvin a Róm 3,31 magyarázata során: „Ugyanis, minthogy az evangélium véget vet a mózesi szertartásoknak, azt gondolták, hogy Mózes szolgálatának a lerontására irányul. Ezen felül, mivel az evangélium a cselekedetek minden igazságát eltörli, azt hitték, ellenkezik a törvény számos bizonyságával, melyekben azt hangoztatja az Úr, hogy az igazság és üdvösség útját írta elő a törvényben. ...Mert az erkölcsi törvény valóban megerősödik és megszilárdul a Krisztusban való hit által, mert hiszen arra a célra adatott, hogy a bűnössége felől kioktatott embert elvezesse Krisztushoz, aki nélkül maga a törvény sem teljesíthető és hiába is hangoztatja, hogy mi a helyes teendő; hiszen nem is képes egyébre, mint a kívánság fokozott felingerlésére, hogy végül is még nagyobb kárhoztatást idézzen az emberre. Mikor azonban Krisztushoz érünk, először Őbenne találjuk meg a törvény tökéletes igazságát, mely beszámítás útján a miénk is lesz; azután azt a megszentelődést, amely szívünket a törvény megtartásához szabja, s bár ez a törvény-betartás nem tökéletes, mégis a célra irányul. Hasonló a helyzet a szertartásokkal is, amelyek megszűnnek ugyan és elenyésznek Krisztus eljövetelével, de éppen Ő erősíti meg azokat igazán. Mert ha azokat önmagukban értékeljük, hiábavaló és múlékony árnyképeknek találjuk, s csak akkor vesszük észre, hogy mégis van bennük valami, ami állandó, ha felismerjük, hogy jobb célra – azaz Krisztusra vonatkoznak. Tehát legfőképpen azzal erősítjük meg a szertartásokat, ha azt tanítjuk róluk, hogy igazságuk Krisztusban teljesedett be."[61]

[58] Kálvin János: A Római levél magyarázata, i.m. 58.
[59] Kálvin János: A Római levél magyarázata, i.m. 67.
[60] Kálvin János: A Római levél magyarázata, i.m. 219.
[61] Kálvin János: A Római levél magyarázata, i.m. 74.

C) A Zsidókhoz írt levél magyarázata (*Commentaire sur l'Épître aux* Hébreux, 1549)

A Zsidókhoz írt levél a tárgyalt Római levéllel együtt a Szentírás legmélyebb üzenetű, legnehezebb könyvei közé tartozik. Akár a reformátori teológia, akár a kálvini életmű szempontjából kiemelkedő jelentőségűnek tekinthetjük a két levélhez írt kommentárt.

A skót református teológus, T. F. Torrance is a reformátorok eszkatológiájáról szóló munkájában, annak Kálvint tárgyaló részében e kommentárt használta.[62]

A mű elején Kálvinnak Zsigmond Ágost[63] lengyel királyhoz szóló ajánlólevelét (1549. május 23.) olvashatjuk. Kálvin kifejezi arra vonatkozó bizakodó szavait, hogy méltó fogadtatásra fog találni a király előtt e munkája, s utal a király kegyességének hírére. „Mert olyan ajándékot hozok magammal, amelynek visszautasítását az a kegyesség nem engedheti meg Felségednek. Mivel a Zsidókhoz írt levél gazdag fejtegetéseket tartalmaz Krisztus örök istenségéről, legfőbb tanítói tisztéről és egyetlen papságáról, amelyek a mennyei bölcsesség legfőbb részei; s ezek magyarázatával úgy foglalkozik, hogy Krisztus egész erejét és szolgálatát elevenen tárja elénk: azért méltán kell a páratlan kincset megillető helyet és tisztességet elnyernie az egyházban. Nem kételkedem, hogy Felséged előtt, aki azt óhajtja, hogy egyedül Isten Fia uralkodjék és emelkedjék ki, ugyancsak megbecsülésben lesz része."[64]

Kálvin részletesen kitér az egyház állapotára, továbbá szavaiból kicsendül a reménység arra nézve, hogy a király segíteni fogja ügyüket. „Mert akármilyen mentséget hozzanak is fel azok, akik a római antikrisztushoz szegődnek, hogy minket leverjenek, mindazoknak a küzdelmeknek, amelyek immár 30 év óta oly kegyetlenül gyötrik az egyházat, mégiscsak az a forrása, hogy akik Krisztus tanítványai között elsőkként szeretnek tetszelegni, nem képesek alávetni magukat az Ő tanításának. ...s Felséged ugyanakkor azt is világosan látja, mekkora különbség van a vallás eredeti, Krisztus által létesített formája, másfelől pedig e koholt és elfajult alakja között, amelyet később vezettek be. Mert Felséged felismerte, hogy az Isten tisztelete megromlott és elferdült, mivel annak helyére számtalan babona csúszott be; Krisztus kegyelmét méltatlanul sok homályba burkolták; halálának erejét lecsökkentették; ...az üdvösségben való bizodalmat gyökerestől felforgatták, s a lelkiismereteket szánalmasan, sőt rettenetes módon gyötörték és kínozták; az Isten tiszta és igaz imádásától a szerencsétlen embereket különböző bonyolult útvesztőkbe sodorták; az egyházat kegyetlen zsarnoki uralom nyomta el; egyszóval a keresztyénség egyetlen része sem maradt tisztán."[65]

[62] Kálvin János: A Zsidókhoz írt levél magyarázata, Budapest, Kálvin Kiadó, 2010. 9.

[63] Zsigmond Ágost lengyel király (uralkodása 1548-1572) fiatal korában és uralkodása idején a reformáció hívei felé közismerten engedékenyen viseltetett, jóllehet a római egyház tagja volt és a klérus befolyására több protestáns-ellenes nyilatkozatot és intézkedést tett. - Kálvin János: A Zsidókhoz írt levél magyarázata, i.m. 12.

[64] Kálvin János: A Zsidókhoz írt levél magyarázata, i.m. 13.

[65] Kálvin János: A Zsidókhoz írt levél magyarázata, i.m. 14-16.

Kálvin soraiban megemlékezik Zsigmond Ágost atyjáról, I. Zsigmond lengyel királyról, akinek uralkodása alatt is terjedt a refomáció, a főnemesek köréből pedig kiemeli Laski János, lengyel reformátor személyét. Szót ejt Eck Jánosról és tanairól is, aki a római katolikusok képviseletében a reformátorok ellenfeleként tűnt fel.[66]

Végül, az ajánlólevelet buzdító szavakkal zárja Kálvin, felkészítve a királyt ama nehézségekre, küzdelmekre, amelyekkel szembe kell néznie. „Tehát aki üdvösség tudományának és az egyház javának előmozdítására készül, annak győzhetetlen kitartással kell felfegyverkeznie. De mivel ez az ügy a mi erőnket meghaladja, az égből szolgáltat hozzá nekünk fegyvert az Úr! Eközben a mi kötelességünk csak annyi, hogy véssük jól szívünkbe az ígéreteket, amelyekkel a Szentírásban lépten-nyomon találkozunk, ti. az Úr, amiképpen tulajdon kezével vetette meg az egyház fundamentumát, úgy nem fogja tűrni, hogy az szétrombolva heverjen, sőt gondja van a romok összegyűjtésére és újjáépítésére. ...De a mi bátorításunkra bőven elegendő az az egy dolog, hogy olyan legyőzhetetlen Vezérünk van, aki, minél több ütközettel támadják, annál több győzelmet és diadalt arat."[67]

A Római levél ismertetéséhez hasonlóan kívánom bemutatni e kommentárt, idézetekkel is szemléltetve a kálvini értelmezést.

Kálvin a következőképpen értelmezi a Zsidókhoz írt levél szavait Krisztus főpapi tiszte és a törvény eltörlése kapcsán (Zsid 7,11-12): „...Krisztus eljövetelével az ószövetség eltöröltetett. Eddig a főpap hivataláról és személyéről beszél (tudniillik a levél írója). De mivel a papi hivatalt Isten a törvény megerősítésére létesítette, ha a papság eltöröltetett, ebből az következik, hogy a törvény is megszűnik. ...Isten és az emberek között semmiféle szövetség sem lehet erős és érvényes anélkül, hogy azt a papi hivatal alá ne támasztaná."[68] „...a törvény a papsághoz volt hozzákapcsolva. Az apostol azt akarja bizonyítani, hogy Mózes törvényét nem szabad olyan végcélnak tekinteni, amely mellett megállhatnánk. ...Ha olyan lett volna a régi papság ereje, hogy elegendő volna a törvény teljes megerősítésére, akkor Isten sohasem adott volna helyette más, új, s a régitől különböző papságot."[69] Eddig a levél szerzője a törvény eltörlését a főpap személye alapján, a következőkben a papi hivatal természete és a felavatás módja alapján igazolja (Róm 7,15-16). „A régi papi hivatal – úgymond – külső szertartásokban állott; holott Krisztus papságában nincs semmi egyéb, hanem csak ami lelki. Ebből kitűnik, hogy amaz mulandó volt és változó, emez pedig örökkévaló. ...Mivel Krisztus örökkévaló pap, neki különböznie kellett Árontól a felavatás módjában. Ez így is történt; mert Őt nem Mózes, a halandó ember szentelte fel, hanem a Szentlélek; mégpedig nem olajjal, nem is a kecskebakok vérével vagy pompás ruhákkal, hanem mennyei erővel..."[70]

[66] Kálvin János: A Zsidókhoz írt levél magyarázata, i.m. 16.
[67] Kálvin János: A Zsidókhoz írt levél magyarázata, i.m. 18-19.
[68] Kálvin János: A Zsidókhoz írt levél magyarázata, i.m. 126.
[69] Kálvin János: A Zsidókhoz írt levél magyarázata, i.m. 126.
[70] Kálvin János: A Zsidókhoz írt levél magyarázata, i.m. 128-129.

A törvény azért lett eltörölve, mert erőtlen és használhatatlan volt (Róm 7,18). „Ugyanis, amiképpen az összes jelképes kiábrázolás Krisztusra vonatkozott: úgy Őtőle vették erejüket és hatásukat; sőt magukban semmit sem tehettek, s nem is tettek, hanem egész erejük egyedül Krisztustól függött. ...Jegyezzük meg tehát, hogy a törvény haszontalanná válik, ha Krisztustól megüresítjük."[71]

V. Összegzés

E tanulmányban előbb az I. és II. genfi káté, majd az Institutio, végül a Római levél és a Zsidókhoz írt levél magyarázatának tárgyalása révén követhettük nyomon, hogy miként látta és határozta meg Kálvin a bibliai törvény szerepét. Láttuk tehát, hogy nem önmagában, a mindennapi életet körülbástyázó szabályok katalógusaként tekintett a törvényre, hanem mindig az isteni kegyelem és az emberrel kötött szövetség kontextusában.

Hadd álljon itt előttünk végül a Zsid 10,1 versének magyarázata, mely hűen közvetíti számunkra a törvényre vonatkozó kálvini látásmódot: „Ezt a hasonlatot a festőművészet köréből vette (tudniillik a levél írója). Mert itt az árnyék szónak más az értelme, mint a Kolossébeliekhez írott levél 2. részének 17. versében, ahol a régi ceremóniákat nevezi így, mivel belsőleg nem foglalták magukban azoknak a dolgoknak teljes valóságát, amelyeket ábrázoltak. Most pedig azt mondja, hogy hasonlók voltak azokhoz a durva vonásokhoz, amelyek az eleven képnek mintegy vázlatos körvonalai. Ugyanis a festők, mielőtt az ecsettel az eleven színeket felraknák, szénnel vázolni szokták, amit kifejezni szándékoznak. Az ilyen, kissé homályos festményt a görögök árnyképnek (σκιαγραφία) nevezik, mint ahogyan a kidolgozott képmásnak náluk εἰκών a neve. ...Tehát ezt a különbséget állapítja meg az apostol a törvény és az evangélium között, hogy a törvény alatt csak durva és kezdetleges vonásokkal volt vázolva az, ami ma jól kirajzolva és eleven színekkel jut kifejezésre. S ilyen módon ismét megerősíti, ...hogy a törvény nem volt haszontalan. ...Mert noha ott még nem volt meg a mennyei dolgoknak – amint mondani szokták – a művész utolsó ecsetvonásaival befejezett képe: mindazáltal az olyan-amilyen ábrázolás sem csekély hasznára volt az atyáknak, ámbár a mi helyzetünk sokkal jobb az övéknél. És meg kell jegyezni, hogy ők ugyanazokat a dolgokat láthatták messziről, amelyeket mi most közelről, a szemünk elé állítva látunk. Ennélfogva ugyanaz a Krisztus nekik is, nekünk is, ugyanaz a megigazulás, a megszentelődés és az üdvösség. Csak a festés – vagyis az ábrázolás – módjában van különbség."[72]

[71] Kálvin János: A Zsidókhoz írt levél magyarázata, i.m. 130.

[72] Kálvin János: A Zsidókhoz írt levél magyarázata, i.m. 166-167.

Abstract

The role of the biblical law in Calvin's theology, in the light of his Catechism, Institutes and Commentaries

I. John Hesselink states 'For Calvin, the law is a dynamic entity primarily expressive of the gracious will of God for the benefit of his people'.

The main objective of this paper is to examine the role of the biblical law in Calvin's theology, with special regard to his works, namely Catechism I-II, Institutes and Commentaries on the Romans and Hebrews.

The result of this present research can be summarized as follows: Law is not in contrast with grace. Calvin interprets the law in the context of the covenant of grace, and not only as catalogues of moral doctrine. Considering the law as an organic part of the covenant, Calvin does not examine the law for itself, but with the grace in the salvation. Thus the law finds its end, its goal and its completion in Christ, as does the covenant with Israel. The „new" and the „old" covenant are the same and only differ in form, their substance is always grace and redemption.

Declaring 2009 and 2014 to Calvin's Memorial Years, the Hungarian Reformed Churched is paying tribute to the memory of the outstanding reformer, John Calvin. It needs to be added, the present writer has intention of joining this event.

Szathmáry Béla

A MAGYARORSZÁGI REFORMÁTUS EGYHÁZ 2013. ÉVI I. TÖRVÉNYE A LELKÉSZEK SZOLGÁLATÁRÓL ÉS JOGÁLLÁSÁRÓL - KOMMENTÁR[1]

[1] A törvény szövege vastag betűvel szedve

PREAMBULUM

Krisztus az anyaszentegyház építésére mindenkor rendelt és adott pásztorokat és tanítókat. (1Kor 12,28; Ef 4,11-12): hogy magának egyházat gyűjtsön vagy szervezzen, s azt kormányozza és megtartsa, mindig felhasznált szolgákat, ma is felhasználja és a jövőben is fel fogja használni őket, amíg csak egyház lesz a földön.

Tehát az egyházi szolgák eredete felhatalmazás és tiszte igen régi és isteni, nem pedig új és emberi rendelés. Tudna ugyan az Isten közvetlenül a maga hatalmával egyházat gyűjteni maga köré az emberek közül, de tetszett neki az emberek között az emberek szolgálata által munkálkodni (II. Helvét Hitvallás XVIII. fejezet). Ugyanitt olvassuk tovább, hogy ***„Az egyházi szolgák feladatai sokfélék, ezeket azonban a legtöbben két dologra vezetik vissza, amelyekben minden más benne foglaltatik: Krisztus evangéliumának tanítására és a sákramentumok helyes kiszolgáltatására. Az egyházi szolgák feladata ugyanis egybegyűjteni a szent gyülekezetet, ott Isten igéjét magyarázni és az általános igazságot a gyülekezet helyzetére és használatára alkalmazni, hogy az, amit tanítanak, javára váljék a hallgatóknak és építse a híveket. Az egyházi szolgák feladata, mondom, tanítani a tudatlanokat, buzdítani és haladásra ösztönözni az Úr útján hátramaradókat vagy lassabban haladókat, vigasztalni és erősíteni a kislelkűeket és felvértezni őket a Sátán különféle kísértései ellen, megdorgálni a vétkezőket, visszahívni a jó útra a tévelygőket, felemelni az elesetteket, megcáfolni az igének ellenmondókat, végül elűzni az Úr aklától a farkasokat. Bölcsen és komolyan megróni a bűnöket és a bűnösöket, és szemet nem hunyni és nem hallgatni a bűn láttán; továbbá kiszolgáltatni a sákramentumokat, ajánlani a velük való helyes élést, és azok vételére mindenkit az egészséges tudomány által előkészíteni, a híveket szent egységben megtartani, a szakadásoknak elejét venni, végül a tudatlanokat a hitben oktatni, a szegények gondját a gyülekezet figyelmébe ajánlani, a betegeket és a különböző kísértésekkel küszködőket meglátogatni, tanítani, az élet útján megtartani; ezen kívül szükség idején közös imádkozásokat vagy könyörgéseket rendezni, böjtöléssel, azaz szent önmegtartóztatással együtt, és a lehető legszorosabban gondoskodni mindenről, ami a gyülekezetek nyugalmára, békességére és üdvére szolgál. Hogy pedig az egyházi szolga mindezt jobban és könnyebben teljesíthesse, elsősorban azt kívánják tőle, hogy legyen istenfélő, szüntelenül imádkozzék, merüljön el a Szentírás olvasásában, mindenben és mindig legyen éber, és életének tisztaságával mindenki előtt példaként világoljon."***

Ennek megvalósulása érdekében a Zsinat a következő törvényt alkotja.

A törvény preambuluma az egyházi szolgálatra való felhatalmazás evangéliumi, azaz isteni eredetét hangsúlyozza, forrását az 1Kor 12,28-ban, továbbá az Ef 4, 11-12. versekben jelöli meg. Pál apostol mindkét helyen az ősi keresztyén egyház szolgálatának mint kegyelmi ajándéknak a legfontosabb típusait emeli ki. A törvény preambuluma a szolgálatra mint kegyelmi ajándékra helyezi a hangsúlyt, amelyet az egyház tagjai nem azonos módon, hanem a Krisztus ajándékának megfelelő mértékben kaptak, és a Szentlélek által egy testté keresztelve ennek az ajándéknak a mikéntje határozza meg helyünket és feladatainkat az Egyházban. „Mert bár Istennek magának kell egyházát igazgatni és kormányozni, neki magának kell abban elöljárni és kitűnni, s a hatalmat egyedül az ő igéje által kell gyakorolni és kezelni, mindazonáltal, mivel nem lakozik közöttünk látható jelenléttel, hogy akaratát saját szájával jelenthetné ki előttünk, ebben – mint mondottuk – az emberek szolgálatát mintegy helyettes munkásságot veszi igénybe, nem úgy, hogy azokra ruházza át a saját jogát és méltóságát, hanem csak úgy, hogy azok szája által végezze Ő maga a maga munkáját, olyanformán mint ahogy a mesterember munkájának elvégzésére szerszámot használ. [...] Isten ugyan megtehetné ezt a maga erejéből is, anélkül, hogy bármiféle más támaszra vagy eszközre volna szüksége, vagy megtehetné az angyalok által is, de több oka van arra, miért akarja ezt inkább az emberek által eszközölni. Ily módon ugyanis Isten elsősorban az irántunk való megbecsülését mutatja ki akkor, amikor az emberek közül választ ki olyanokat, akik a világban mint az Ő követei szerepelnek, akik az ő titkos akaratának magyarázói, s akik végül az Ő személyét képviselik."[2] Ez a reformátori gondolat kerül be a II. Helvét Hitvallásba, s határozza meg mind a mai napig a Magyarországi Református Egyházban a vocatio externa és a vocatio interna kettőségében az isteni elhívás elsődlegességét. Ez tehát a lelkészi hivatás teológiai alapja, egyben a lelkészi szolgálat elengedhetetlen és folyamatosan szem előtt tartandó feltétele. Alapja és mindenkori viszonyítási pontja a lelkésznek az őt elhívó Istenhez. Ahogyan Kálvin inti szolgatársait:[3] Ezért elhívás nélkül senki se vállaljon egyházi tisztséget, mert „ Aki titeket hallgat, engemet hallgat, és aki titeket elutasít, engem utasít el, és aki engem elutasít, az azt utasítja el, aki elküldött engem."[4] És alapja az egyház nem lelkész tagjai viszonyulásának a lelkészéhez:[5] „Úgy tekintsen minket minden ember, mint Krisztus szolgáit és Isten titkainak sáfárait."[6]

Ezeknek a teológiai alapoknak a figyelembevételével hivatkozza meg a törvény Preambuluma a II. Helvét Hitvallás XVIII. fejezetét, s benne Kálvin Institutioja alapján emeli ki a lelkészi hivatás két legfontosabb területét, Krisztus evangéliumának tanítását és a sákramentumok kiszolgáltatását, majd ettől részletesebben,

[2] Ins IV.3.1.
[3] Ins IV.3.3.
[4] Lk 10,16
[5] Ins IV.3.6.
[6] 1Kor 4,1.

összefoglalóan határozza meg a későbbi tételesjogi szabályokkal kibontott és részletezett feladatokat: „egybegyűjteni a szent gyülekezetet, ott Isten igéjét magyarázni és az általános igazságot a gyülekezet helyzetére és használatára alkalmazni, hogy az, amit tanítanak, javára váljék a hallgatóknak és építse a híveket. Az egyházi szolgák feladata, mondom, tanítani a tudatlanokat, buzdítani és haladásra ösztönözni az Úr útján hátramaradókat vagy lassabban haladókat, vigasztalni és erősíteni a kislelkűeket és felvértezni őket a Sátán különféle kísértései ellen, megdorgálni a vétkezőket, visszahívni a jó útra a tévelygőket, felemelni az elesetteket, megcáfolni az igének ellentmondókat, végül előzni az Úr aklától a farkasokat. Bölcsen és komolyan megróni a bűnöket és a bűnösöket, és szemet nem hunyni és nem hallgatni a bűn láttán; továbbá kiszolgáltatni a sákramentumokat, ajánlani a velük való helyes élést, és azok vételére mindenkit az egészséges tudomány által előkészíteni, a híveket szent egységben megtartani, a szakadásoknak elejét venni, végül a tudatlanokat a hitben oktatni, a szegények gondját a gyülekezet figyelmébe ajánlani, a betegeket és a különböző kísértésekkel küszködőket meglátogatni, tanítani, az élet útján megtartani; ezen kívül szükség idején közös imádkozásokat vagy könyörgéseket rendezni, böjtöléssel, azaz szent önmegtartóztatással együtt, és a lehető legszorosabban gondoskodni mindenről, ami a gyülekezetek nyugalmára, békességére és üdvére szolgál."[7]

A törvény mindezek jegyében meghatározza célját, továbbá az egész törvényt átható, a tételesjogi rendelkezéseknek vita esetén a helyes értelmet adó, szabályozás hiányában pedig a törvény szellemére, valós céljára rámutató alapelveket.

I. fejezet

A törvény célja

1.§ E törvény célja, hogy a Magyarországi Református Egyház (továbbiakban Egyház) szolgálatáról, alkotmányáról és kormányzatáról szóló törvényekkel összhangban egységes rendszerben szabályozza a kebelébe tartozó lelkészek szolgálatához és jogállásához fűződő fogalmakat, meghatározza a különböző szolgálati területek feladatellátásának főbb jellemzőit, szabályozza a lelkészi életpálya egyes szakaszainak lényeges vonásait, az ezekhez fűződő egyházi és adminisztratív cselekményeket, valamint rendelkezzék a lelkészek jogairól és kötelezettségeiről.

A szabad vallásgyakorlást biztosító állami rendelkezésekkel párhuzamosan újult meg az Egyház jogalkotása, belső életének a megváltozott társadalmi, állami környezethez való igazítása. Az eltelt 20 év alatt szerzett tapasztalatok, a felmerülő szabályozásbeli hiányosságok, a hatályos szabályozásban rejlő anomáliák arra késztették a Zsinatot, hogy újragondolja a lelkészi szolgálattal kapcsolatos szabá-

[7] II.H.H.XVIII.

lyozást, s egy, az Egyház alkotmányához igazodó, de önálló törvényben foglalja össze a szolgálatra vonatkozó alapvető rendelkezéseket, majd pontos tartalmat adjon a szolgálathoz kapcsolódó jogi fogalmaknak. Ennek keretében részletes jogi szabályozását adja a lelkész nyilvános, tehát emberek általi elhívásának, rendezze, hogy kik, milyen eljárás keretében, kik által történő felhatalmazás révén, milyen módon szolgálatba állítva, milyen jogokkal és kötelezettségekkel felruházva lássák el a lelkészséggel járó feladatokat. Tenni kívánja pedig mindezeket úgy, hogy törvényben rögzíti a lelkészi életpályát, ezáltal tiszta és világos képet nyújtva valamennyi, belső elhívással bíró jelölt számára, hogy ha szolgálatba lép, annak kezdetétől a végéig mi lesz a feladata, kikről, hogyan kell gondoskodnia, s kik, milyen módon gondoskodnak róla, családjáról. Lényeges újdonsága a törvénynek, hogy első ízben fogalmaz meg az életpálya-modell megteremtésével egyetemben lelkészi jogokat.

Alapelvek

2.§ (1) A lelkészi szolgálatok végzése a Magyarországi Református Egyházban (a továbbiakban Egyház) a Szentírás, az elfogadott hitvallások, az Egyház Alkotmánya és törvényi rendelkezései szerint történik. A lelkészi szolgálatban a krisztusi elhívás és az egyházi kiválasztás elvei érvényesülnek.

Az alapelvek között a törvény konkretizálja a Preambulumban megfogalmazottakat, mely szerint az Egyházban a Zsinat által végrehajtott, tehát emberek általi jogalkotás csak a Szentíráson, az elfogadott hitvallásokon alapulhat, s az egyházi jogalkotásban is érvényesülő jogforrási hierarchia betartásával szabályozhatja a lelkészek jogállását, amelyben a krisztusi elhívás és az egyházi kiválasztás együttes követelményét kívánja érvényre juttatni. Mindez azt jelenti, hogy valamennyi törvényi rendelkezésnek kell lennie szentírási alapjának, csak annak a jegyében és szellemében alkotható és értelmezhető az emberek által megfogalmazott joganyag.

A törvény által megfogalmazott első alapelv adja a törvényünk teológiai-dogmatikai alapját. A kálvini tételek alapján a keresztyén ember szabadsága Isten abszolút szuverenitásának elismerésén, az Isten iránti feltétlen engedelmességen, nem pedig emberi tekintélyen, emberek által alkotott törvényeken alapul. Az 1Kor 14,40 szerinti ékes és szép rend az Egyházban a rendezettséget és az egyháztagok összességének egyetértését feltételezi, tehát bizonyos rendszabályokat kell felállítanunk, amellyel a rend és az ékesség tartóssá válik. Az egyház külső rendjének fenntartásához szükségesek tehát az emberek által felállított szabályok, rendtartások. „Csak arra kell ügyelni ezekben a szabályokban, hogy azokat az üdvösségre szükséges dolgoknak ne tartsuk, és így a lelkiismereteket a vallás által bilincsbe ne verjük; vagy hogy Istennek a tiszteletére ne használjuk őket, és így a kegyességet

azokba ne helyezzük."[8] Így mi is csak azokat a törvényeket tarthatjuk helyesnek, amelyek Isten tekintélyén alapulnak, részben pedig a Szentírásból vannak elvonva és így teljesen isteniek, s amelyeket úgy alkalmazunk, hogy azok az Egyház építését szolgálják, ahogyan azt az Egyház haszna megkívánja. "De hogy mi árt vagy épít, azt legjobban a szeretet tudja megítélni: s ha eltűrjük azt, hogy ez legyen a vezetőnk, akkor mindenek jó rendben lesznek."[9]

Az Egyházban lelkészi szolgálatot vállaló lelkész – mint a Heidelbergi Káté 32. kérdésére adott válaszunk szerinti minden keresztyén ember – Krisztus hármas tisztségének (király, pap és próféta) aktív részeseként önként vállalja ezt a szolgálatot, s önként veti alá magát a Szentírás és az azon alapuló egyházi jogszabályok hatályának. Elfogadja és magára nézve kötelezőnek ismeri el, még abban az esetben is, ha ezek a szabályok korlátozzák az ő szabadságát, a világi életben elismert alapvető emberi és polgári jogait (ilyen lehet a házasságkötés szabadságának korlátozása, a vallásszabadság korlátozása stb.). Ez az alávetettsége önkéntes, mert Istent követni nem jelent kényszerítést, hiszen „[...] senki magát önként és szívesen Isten szolgálata alá nem adja, csak aki megízlelvén az ő atyai szeretetét, viszont az ő szeretetére és szolgálatára indíttatott."[10] Alávetése tehát Isten akaratának és az elhívásban kifejezésre jutott kívánságának szabad és önkéntes.[11] Mindez azonban azt is jelenti, hogy ha a lelkész úgy látja, hogy ezt a kötelmet bármely okból a továbbiakban vállalni nem tudja vagy nem akarja, arról szabadon lemondhat, leteheti tisztségét, elhagyhatja egyházát. Amíg azonban szolgálni kívánja, életét alapvetően e szabályok fogják meghatározni, mégpedig annak a szellemében, hogy egyedül Krisztus uralja és vezeti ezt az egyházat, a benne szolgálóknak (ministri) a már hivatkozottak szerinti kölcsönös szeretet jegyében, a Krisztusban részesülő többi keresztyénnel együtt kell ellátniuk a prófétai, királyi és papi feladataikat.

A lelkészeknek ezen túlmenően be kell tartanuk Magyarország Alaptörvényének rendelkezéseit és az azon alapuló állami jogszabályokat is. Az állam erre kötelezi a területén élő valamennyi magyar, nem magyar állampolgárt s a hontalanokat is. Egyházalkotmányi törvényünk 3. §-a alapján az MRE az Alaptörvény rendelkezéseit tudomásul veszi, mert ez feltétele az Egyház állami, bevett egyházként történő elismerésének. Abban az esetben, ha a lelkész Isten iránti szabad engedelmessége, az egyedül szuverén Istennek felajánlott feltétlen engedelmessége és az egyébként legitim, de az isteni szuverenitáshoz képest időleges és viszonylagos autoritást jelentő állam és legitim állami szervek által közvetített elvárások teljesítése esetén – a Róm 13,1-re is figyelemmel – a lelkészeknek szabad mozgásterük van abban, hogy részt vállalnak-e politikai feladatokban akár az állami rend támogatása, fenntartása, akár annak megjavítása, megváltoztatása, tiltakozások megfogalmazása stb. területén. Ezt a lelkésznek a lelkiismerete alapján kell eldöntenie, de mindenképpen a szuverén Isten mint viszonyítási pont alapján.

[8] Ins IV.10.27.
[9] Ins IV.10.30.
[10] Ins I.5.3.
[11] Ins III.20.40.

Kálvin genfi lelkészi esküje a következő, követendő példát adja: „Ígérem és esküszöm, hogy alávetem magam a város igazgatásának és törvényeinek. Másoknak, a törvényeknek és a felsőbbségnek alárendelve magam s engedelmeskedve ezeknek, az engedelmesség terén jó példát mutatok mindenkinek, amennyiben hivatásom magával hozza ezt, vagyis oly módon, ami nem ellenkezik azzal a szabadsággal, amellyel rendelkeznünk kell, hogy úgy tanítsunk és úgy végezzük tisztségünkkel járó kötelességeinket, amint Isten parancsolja nékünk. Ígérem, hogy úgy szolgálok a város vezetőségének és a népnek, hogy semmiképpen ne akadályozzon meg engem abban, hogy Istennel szemben elvégezzem azt a szolgálatot, amellyel tartozom Néki hivatásomban."[12]

A Magyarországi Református Egyház 2009-ben a Barmeni Teológiai Nyilatkozat elfogadásának 75. évfordulóján úgy tekintett erre a nyilatkozatra, mint az egyház hitvallásos helyzetben való józan és szabad prófétai felelősségének kinyilvánítására. A Barmeni Teológiai Nyilatkozat 1. pontja így szól:

„Jézus Krisztus, ahogy nekünk róla a Szentírás bizonyságot tesz, Istennek egyetlen Igéje, Akit nekünk hallgatnunk, Akiben életünkben és halálunkban bíznunk és Akinek engedelmeskednünk kell. Elvetjük azt a hamis tanítást, hogy az egyháznak igehirdetése forrásaként, Istennek ezen az egy Igéjén kívül és e mellett még más eseményeket és hatalmasságokat, alakulatokat és igazságokat is Isten kijelentésének lehetne és kellene ismernie."

Az Egyház mindennapi életében a Szentíráshoz kötöttség azt jelenti, hogy a jogalkalmazók a törvény szövegének értelmezése során a jogi szabályoknak nem adhatnak a Szentírással és az elfogadott hitvallással ellentételes tartalmat, nem értelmezhetik a törvény szövegét az Egyház alkotmányába ütköző módon és az értelmezés során figyelemmel kell lenni az Egyház összes jogszabályának egységére, koherenciájára. A jogforrási hierarchia jegyében a törvényeknél alsóbb szintű jogszabályok azokkal ellentétes rendelkezéseket nem tartalmazhatnak. Az egyházkerületi, majd az egyházmegyei és egyházközségi autonómia azonban lehetővé teszi, hogy a törvények által nem szabályozott ügyekben önálló jogalkotást folytassanak, így az egyházkerületi, egyházmegyei és egyházközségi szabályrendeletek a saját viszonyokra figyelemmel bonthatják le a törvényi szintű rendelkezéseket, s így alkothatnak speciális, csak az adott egyházkerület, egyházmegye, egyházközség területén érvényes és hatályos szabályokat. Mindaddig, ameddig ezek a szabályok nem ellentétesek a Szentírás, a hitvallások, az egyházalkotmány és adott szabályozási körben e törvény rendelkezéseivel, azok a maguk területén érvényes jogszabályok lesznek. Ekként előfordulhat, hogy a törvény által részletesen nem szabályozott kérdésekben az egyes egyházkerületek, egyházmegyék eltérő szabályozást alkalmaznak. Az Egyháznak egyelőre nincsen egyházalkotmány-bírásko-

[12] Az eskü szövegét francia nyelven közli a Corpus Reformatorum XXXVIII. kötet a 31-32. oldalon „Formule du serment prescrit aux ministres (1542)" címmel. Magyar fordításban Patay Lajos: *Kálvin valláspedagógiája*, Debrecen, 1935. 74. oldal. Idézi: Kováts J. István: *A református egyházalkotmány alapvető kérdései. A reform-kérdések*. Budapest, Bethlen Gábor Irodalmi és Kiadói Részvénytársaság, 1948. 228.

dással felruházott testülete, ilyen jogosítványokkal a Zsinati Bíróság nem rendelkezik, ekként az autonómiából folyó partikuláris jogalkotás egységesítésére nincs legális lehetőség. A jogalkalmazás, azaz az egyház általánosan érvényes törvények alkalmazásának, értelmezésének egységességét a Zsinati Bíróság hivatott a felülvizsgálat vagy a harmadfokú eljárás keretében biztosítani. Ennek során lehetősége van – ha nem is az értelmezésével ellentétes helyi jogalkotást megsemmisíteni – az alacsonyabb szintű jogalkotás eredményeként megszületett egyedi jogi aktust (határozatot) megváltoztatni, ha pedig annak tartalma a Szentírással, hitvallásainkkal, az egyházalkotmánnyal vagy e törvénnyel ellentétes, azt hatályon kívül helyezni.

(2) Az egyházi hatalom az evangélium hirdetésének, tanításának, a sákramentumok kiszolgáltatásának, az egyházi rend megalkotásának és fenntartásának teljesítése, melyet az Egyház Alkotmányának megfelelően az egyetemes papság és a zsinat-presbiteri elvek alapján a lelkészek az egyház nem lelkész tagjaival választott testületekben közösen, közös felelősséggel gyakorolják *(Róm 8,32; 1Ján 1,3; Ef 5,29-30; Róm 12,4-6; 1Pét 2,5.9.13-18; 4,10; 1Kor 6,17; 12,12-13, 21-27; 3,1.5; Filip 2,4-8.; 2Tim 2,1; Heidelbergi Káté 55.; II. Helvét Hitvallás XVIII. rész).*

Különösen fontos és újszerű, s ebben a tekintetben jelentősen előre mutató rendelkezése a törvénynek az egyházi hatalom mibenlétének meghatározása és a jogirodalomban már régen hangoztatott egyházalkotmányi alapelvnek, az egyetemes papság elvének törvénybe emelése mellett az egyházi hatalom lelkészek és nem lelkészek közös felelősséggel való gyakorlása követelményének alapelvi szintű törvényi megjelenése. Ahogyan a Heidelbergi Káté 55. kérdésére adott válasz szerint a szentek egyessége azt jelenti, hogy minden egyes hívő mint tag, az Úr Jézus Krisztusnak, minden Ő javainak és ajándékainak osztályrészese, továbbá, hogy ki-ki kötelességének ismerje, hogy Istentől nyert ajándékait készséggel és örömmel a többi tag javára és üdvösségére fordítsa. Ez egyébként szükségképpen igényli az egyházalkotmányról szóló 1994. év II. tv. megfelelő módosítását és annak kibontását, hogy ez a felelősség a nem lelkész egyháztagok esetében milyen tényleges kötelezettségekkel és következményekkel jár. Ez ugyanis nem csak azt jelenti, hogy a lelkészeket fő szabály szerint az egyházközség választójoggal rendelkező tagjai választják, és az egyházkormányzatban a lelkészek mellett a nem lelkész egyháztagok is helyet kapnak, a magasabb szintű kormányzati testületekben a paritás elve érvényesül, hanem azt is, hogy a felelősség is azonos a kormányzat „ékes és szép rendben" történő vitelért, így a jogi következmények súlya is azonos kell, hogy legyen. E követelmény egyik fontos megjelenése ebben a törvényben, hogy a lelkész és az egyházközség viszonyának megromlása esetén az egyházközségnek is felróható szolgálati viszony megszűnésekor az adott egyházközség a következő lelkész választhatóságának jogát elveszíti. Az egyházi hatalom

gyakorlásában, s annak az e törvényhely által is nevesített feladatai: az evangélium hirdetésének, tanításának, a sákramentumok kiszolgáltatásának, az egyházi rend megalkotásának és fenntartásának teljesítése egyszerre joga és kötelessége a lelkészeknek és a nem lelkész egyháztagoknak egyaránt. Így egyik fél sem hivatkozhat arra, hogy az övé vagy a másiké a nagyobb felelősség. A feladat ellátásában mindkét oldalt egyformán kötelezi – természetesen a feladathoz rendelt felhatalmazás függvényében – az egyház céljainak maradéktalan megvalósítása érdekében a munkálkodás, de különös hangsúllyal az együttes munkálkodás felelőssége. Az evangéliumi céloknak megfelelően kell tehát mind a lelkészi, mind a nem lelkészi oldalnak együttesen megalkotni a földi, látható egyház szervezetét, gondoskodni annak célszerű működtetéséről, amelyhez a lelki és az anyagi természetű feladatok is hozzátartoznak. Erre a kötelezettségre már az egyházalkotmányunk is utal a presbitérium és a presbiterek feladat-meghatározása során. Így az 1994. évi II. tv. 46. § (1) bekezdése a presbiterek feladatául adja az egyházközség lelki és anyagi életéről való gondoskodást, az egyházközség életének felelős irányítását. Az 50. § alapján a presbitérium az egyházközség lelki és anyagi életének irányítója. E rendelkezésben a közös felelősség, az egyház feladatainak közösségben való megvalósításának követelménye jelent meg.

A Barmeni Teológiai Nyilatkozat a Mt 20,25-26-ra hivatkozással ezt a következők szerint fogalmazza meg:
„Az egyházban a különböző tisztségek nem egynek a többi fölötti hatalmát alapozzák meg, hanem az egész gyülekezetre bízott és annak parancsolt szolgálat gyakorlói. Elvetjük azt a hamis tanítást, hogy az egyház ettől a szolgálattól távolesően, különleges uralmi jogkörrel felruházott vezetőket adhatna vagy adathatna magának."

3.§ (1) A lelkészek személyes felelőssége, hogy a figyelmet Jézus Krisztus jelenlétére irányítsák, és a közösséget arra hívják, hogy életükkel és bizonyságtételükkel az Urat szolgálják (1Tim 2,5; 1Kor 4.1; Lk 22,26-27; 1Kor 9,19).

A közös felelősség és együttes munkálkodás kötelezettségének előírását követően a lelkészekről szóló törvénynek természetesen külön ki kell emelni a lelkészek személyes felelősségének mibenlétét is. Meg kell határozni azt, hogy a közös feladatok végrehajtása során a lelkész egyháztagok belső és külső elhívásából következően melyek azok a területek, ahol a lelkészeknek különösen fontos, hogy feladataikat az egy Krisztus-test tagjaiként miként, milyen szemlélettel lássák el. Így az 1Tim 2,5 alapján a református egyházban nincsen elkülönült papi rend, amely kiváltságos helyzetében közbenjáró funkciót tölt be, és ennek alapján előjogokat élvez, „ mert egy az Isten, egy a közbenjáró is Isten és emberek között, az ember Krisztus Jézus." Az 1Kor 4,1. alapján úgy kell viselkedniük, hogy minden tevékenységükkel, életükkel és bizonyságtételükkel az Urat szolgálják, hiszen az egyháztagság előtt Krisztus elhívott szolgáiként, Isten titkainak sáfáraként kell na-

ponta megjelenniük az emberek előtt, akik a róluk alkotott véleményükkel egyben Krisztust és az Atyát is megítélik, még ha ettől az ítélettől az apostol óvja is Krisztus követőit.

A II. Helvét Hitvallás XVIII. rész 9. pontja nem hagy kétséget afelől, hogy a lelkész elsődlegesen kinek is a szolgája: Krisztus szolgája a tőle kapott elhívás alapján. Az 1Kor 4,1 alapján hitvallásunk szerint „azt akarja az apostol, hogy az egyház szolgáit szolgáknak tekintsük. Hyperetáknak, azaz alárendelt evezősöknek nevezte őket az apostol, akik egyedül a kormányosra figyelnek; vagyis olyan emberek, akik nem önmagoknak és saját kénye-kedve szerint, hanem másoknak, tudniillik saját uraiknak élnek, akiknek parancsaitól függenek teljesen. Mert az egyház szolgájának az van parancsolva, hogy mindennemű kötelességében ne a saját önkényét kövesse, hanem csakis azt végezze, amit az ő Ura parancsol. Az említett szentirati helyen ki van fejezve, hogy kicsoda az Úr, tudniillik Krisztus, akinek az egyházi szolgálat minden teendőiben alá vannak rendelve az egyházi szolgák." Ugyanakkor azonban a 10. pontban hitvallásunk szerint az áll, hogy „E hatalom felett némelyek igen buzgón vitatkoztak és hatalmuk alá hajtottak minden magasztost e földön, az Úr parancsa ellenére, aki övéinek megtiltotta az uralkodást és ajánlotta mindenek fölött az alázatosságot (Mt 18,1-4 és 20,25-27, Lk. 22,25-26). Mindenesetre van egy más, tiszta és korlátlan hatalom, amelyet jog szerint valónak is neveznek. E hatalom szerint mindenek a mindenség Urának, Krisztusnak vannak alávetve, amiként erről önmaga bizonyságot tett, mondván: Teljes hatalom adatott nékem mennyen és földön; (Mt 28,18) továbbá: Én vagyok amaz első és utolsó; íme élek örökkön örökké és bírok a pokolnak és halálnak kulcsaival; (Jel 1,18) viszont: Őnála van a Dávid kulcsa; ki megnyitja és senki be nem zárja, bezárja és senki meg nem nyitja. (Jel. 3,7) Ezt a hatalmat az Úr magának tartja fenn és nem ruházza át senki másra, hogy aztán Ő maga, folytonosan, a tevékeny szolgáinak szemlélője gyanánt álldogáljon ott tétlenül. Mert Ésaiás ekként szól: Az Ő vállára adom a Dávid házának kulcsát; (Ésa. 22,22) aztán így: Kinek vállán lészen fejedelemség. (Ésa. 9,6) Mert a kormányzást nem teszi másoknak a vállaira, hanem megtartja és gyakorolja hatalmát ma is, mindeneket igazgatván."[13]

Ezzel az alapelvvel a jogalkotó nem kevesebbet mond ki, mint a lelki és a jogi, a nem látható és a látható egyház megkülönböztető, de el nem választható szoros kapcsolatát. A lelkészek tehát szolgálatuk teljesítése során nem hagyhatják figyelmen kívül a Lk 22,26-27. alapján, hogy szolgálatuk során nem csak Istennek, hanem a Krisztus test valamennyi tagjának, a teológiailag értelmezett Krisztus-test emberek által alkotott, jogi szervezettségben működő, megkülönböztethető, de el nem választható egységét jelentő Egyháznak, s ebből következően az azt alkotó, külön-külön kegyelmi ajándékokkal felruházott és az általuk ellátható feladatokkal megbízott egyháztagoknak is szolgálnak. Így tevékenységük ne csak a nevében maradjon szolgálat, hanem jellemezze azt az alázat és Isten, továbbá a többi egyháztag feltétlen szeretete is, ahogyan Pál apostol az 1Kor 9,19-ben a minél

[13] II.H.H.XVIII. 9. pont

többek megnyerése érdekében magát mindenki szolgájává téve erre az 1Kor 12.31. alapján a legjobb utat a szeretet gyakorlásában látta az 1Kor 13, 1-13. szerint.

(2) A lelkész és a gyülekezet közötti bensőséges kapcsolat a közösségben fejeződik ki, hiszen a lelkésznek és a gyülekezetnek fel kell ismernie Isten akaratát és a Lélek vezetését. A lelkészek felelőssége, hogy a gyülekezetek és az egyházi szolgálat ügyeit közösen is képviseljék az egyházi testületekben és az Egyház egységét építsék (Mt 18,19-20).

A törvény ezen alapelvi rendelkezése a II. Helvét Hitvallás XVIII.11. pontjára figyelemmel határozza meg az egyház igazgatásában ellátott lelkészi szolgálat miként tjét. A hitvallásunk XVIII. rész 11. pontja szerint „Egészen más a hivatali vagy szolgálati hatalom, melyet az tart korlátok között, akié a teljes hatalom. Ez inkább hasonlít a szolgálathoz, mint az uralkodáshoz. [...] Ha pedig a szolga nem az ura parancsa szerint teljesít mindent, hanem túllép a megbízás határain: akkor ura bizonyára rosszallni fogja minden cselekedetét. Következésképpen az egyház szolgáinak egyházi hatalma az a hivatali cselekmény, amellyel a szolgák Isten egyházát kormányozzák ugyan, de az egyházban mindent úgy cselekesznek, amint az Úr igéjében meghagyta. Ha ezek így történnek, akkor úgy tekintsék a hívek, mintha maga az Úr cselekedte volna."

Feltétlen értéke az új törvénynek a lelkész és a gyülekezete helyes, evangéliumi kapcsolatának hangsúlyozása. A törvény ezen alapelv megfogalmazásával kimondatlanul is utal arra a tényleges helyzetre, hogy a közös feladatok és a közös felelősség előírása mellett a lelkésznek képzettsége és hivatásánál fogva vezető szerepet kell betölteni valamennyi egyházi közösség életében. Vezetője a gyülekezetnek, a magasabb egyházkormányzati egységekben az esperes, a püspök, a Zsinat lelkészi elnöke kiemelt szerepet kap az Egyház spirituális jellegének *megőrzésében és annak folyamatos biztosításában. Ugyanakkor a lelkész felelősségét kiemel*kedőnek tartja abban is, hogy az egyházi szolgálat ellátásának együttes, egyetértésen alapuló érvényesülését óvja és biztosítsa. Mert ahogyan a Mt 18, 19-20-ban találjuk, mennyei Atyánk egyetértés esetén teljesíti kérésünket, mégpedig olyan közösség konszenzusa alapján, ahol a Krisztus nevében, Vele közösségben eljárva hozzák döntéseiket.

4. § (1) A tisztséget viselő lelkészek a tisztséget nem viselő lelkészekkel egyenlő tekintélyűek (Mt 23,8-12.).
(2) Szükséges azonban, hogy közülük egyesek az Egyház Alkotmánya és alkotmányos törvényei szerint a közösség választása alapján – rátermettségükre, alkalmasságukra figyelemmel – a többiek előtt járjanak, s gondoskodjanak arról, hogy az Egyházban minden ékes és jó rendben történjék (1Kor 14,40; 1Tim 3,1-7; 1Pét 5,2-3.).
(3) A lelkész jogállásától és az általa ellátott szolgálattól függetlenül – Isten

Igéje alapján az egyházi törvények által meghatározott szolgálati rend szerint – tartsa tiszteletben és hajtsa végre elöljárói törvényes rendelkezéseit, utasításait.

A II. Helvét Hitvallás XVIII. rész 12. pontja szerint „Az egyházban pedig minden szolgának egy és ugyanazon hatalom vagyis foglalkozás adatott. Legalább kezdetben a püspökök és presbiterek közös munkával kormányozták az egyházat; egyik sem emelkedett a másiknak felibe, azaz nem igényelt magának nagyobb hatalmat vagy uraságot a püspöktársai felett. Mert megemlékezvén az Úr e szavairól: Aki közöttetek első akar lenni, legyen szolgátok (Luk. 22,26), alázatosságban összetartottak és támogatták egymást kölcsönös szolgálattételekkel az egyház kormányzásában és fenntartásában. A Mt 23, 8-12. alapján a tanítványokat Jézus a Mesterhez viszonyítva testvérként, azaz a családban azonos szinten álló, azonos jogokkal rendelkező tagként határozta meg, sőt arra utasította őket, hogy aki a legnagyobb közöttetek, az legyen a szolgátok, mert aki felmagasztalja magát, megaláztatik, és aki megalázza magát, felmagasztaltatik. Ebből következően az egyházkormányzatban tisztséget ellátó lelkészek többlethatalommal nem rendelkeznek, szolgálják Krisztust és magát a Krisztus-test Egyházat, igazgatási feladataik ellátása során nem személyes hatalommal, nem isteni felhatalmazáson alapuló előjogokkal, hanem csak a szervezeti hierarchia által meghatározott körben törvény által adott hatalommal rendelkeznek. Az így meghatározott feladatok teljesítése során adhatnak kötelező utasításokat, hozhatnak végrehajtandó döntéseket a többi lelkész, egyházszervezeti egység vonatkozásában, de ez a hierarchiában elfoglalt tisztségük ettől eltérő, általános hatalomként nem értelmezhető, a lelkészek csak a törvények által meghatározott szolgálati rendben kötelesek a magasabb tisztséget betöltő lelkészek törvényeknek megfelelő utasításait végrehajtani, de azokat maradéktalanul.

A törvény személyi és területi hatálya

5. § A törvény hatálya kiterjed a református egyház lelkészi képesítésű – kivételesen az e törvény alapján lelkészi képesítést még nem szerzett – személyeire, akik e törvény szerinti lelkészi nyilvántartásban vannak.

A törvény hatálya – eltérően a korábbi szabályozástól – nem a lelkészi szolgálathoz, hanem attól tágabb körre kiterjedően az Egyház lelkészi nyilvántartásába (törzskönyvbe) felvett jogalanyokra terjeszti ki személyi hatályát. Hatálya kiterjed a lelkészi végzettségű és az egyházzal szolgálati viszonyban álló jogalanyokra. A törvény személyi hatálya kiterjed továbbá az egyházi vagy egyházi jellegű szolgálatot ellátó teológus egyetemi, akadémiai hallgatókra, az exmisszusokra, a lelkészi szolgálatban még nem álló, de lelkészi végzettségű, teológus-lelkészekre, szolgálatban nem álló, de lelkészi képesítésüket hatályban tartó személyekre (rendelkezési

állomány), lelkészi vagy lelkészi jellegű szolgálatban már nem álló, eseti szolgálatot ellátó lelkészi képesítéssel rendelkező egyháztagokra, a nyugdíjas lelkészekre is. Ők ugyanis valamennyien a törvény 110. §-a alapján nyilvántartásban vannak.

6. § Az Egyház elismeri a Kárpát-medencében lévő református lelkészképzést nyújtó felsőoktatási intézmények oklevelét, azonban a szolgálati jogviszony létesítésére, szünetelésére, megszűnésére a szolgálat végzésének helyén hatályos jogszabályok irányadóak.

Az Egyház a Magyar Református Egyház alkotmányának szellemében elismeri a tagegyházak területén működő református lelkészképzést folytató felsőoktatási intézmények oklevelét mint a lelkészi szolgálatba lépés egyik alapvető feltételét. Tekintettel azonban arra, hogy a magyar reformátusság a trianoni döntést követően több állam területére szakadva az eltelt közel 100 év alatt más-más szervezeti formában kényszerült élni szervezeti életét, s alakított ki saját működési területén meghonosodott, hagyományként élő szabályokat, s a Magyarország területén szerveződött egyházkerületek is történeti fejlődésük során sok esetben egymástól eltérő gyakorlatot követtek az egységes törvény adta keretek között, az adott szolgálati helynek megfelelő speciális szabályok érvényesülését kívánja a törvény érvényre juttatni. Így a szolgálati viszony keletkezése, megszűnése, módosítása, szünetelése kérdésében a szolgálati viszony mindkét alanyának tiszteletben kell tartani az adott szolgálati helynek megfelelő, törvényekben, szabályrendeletekben megjelenő joganyagot. A törvény az egyházi jogszabályok figyelembevételét és érvényesülési követelményét határozza meg, ekként nem követelhető meg egyház jogforrási formákban meg nem jelenő hagyományok érvényesítése a szolgálati viszony egyik alanya részéről sem.

II. fejezet
ÉRTELMEZŐ RENDELKEZÉSEK

Az értelmező rendelkezések egységesítik és pontosan körülírják a lelkészi szolgálattal kapcsolatos alapfogalmakat. Az egységes értelmezés jegyében ezt annak érdekében teszik, hogy az egyházi jogrendszer más jogi normáiban megjelenő ugyanezen fogalmak is e tartalommal éljenek, azoknak ezen értelmezéstől eltérő, más tartalom nem adható. Ennek érdekében a törvény hatályba léptető rendelkezései során a Zsinat módosította és pontosította több más törvény rendelkezését is, ezáltal kívánja elérni az egyházi jogrendszer következetes és egységes fogalomrendszerét, a belső szabályozás koherenciáját. Értelemszerűen a jogalkotó által meghatározott és értelmezett fogalmaknak az itt meghatározott tartalommal kell érvényesülni a jogalkalmazás során, ettől eltérő értelmezés nem adható.

7. § Jelen törvény alkalmazásában

1. Lelkész – a Magyarországi Református Egyház lelkésze – a jelen törvényben szabályozottak szerinti lelkészi képesítéssel rendelkező, felszentelt és egyházi jogviszonnyal rendelkező református egyháztag.

A törvény az előző szakaszokban meghatározott területi és személyi hatályra figyelemmel határozza meg, hogy kit tekint a Magyarországi Református Egyház, tehát a magyar állami jogszabályok által elismert (bevett) egyház lelkészének. Ekként a lelkész a legáltalánosabb, legszélesebb kört átfogó fogalma az egyházi törvényeinknek. A törvényi meghatározás szerint lelkésznek a *lelkészi képesítéssel* rendelkező, *felszentelt református egyháztag* tekintendő. E három feltételnek együttesen kell fennállnia.

a, református egyháztag

Alapfeltétel a református egyháztagság. Azt, hogy ki minősül református egyháztagnak – megint csak az állam által elismert (bevett) egyház, tehát egy jogilag szervezett, ún. látható egyház tagjának –, egyrészt az egyház alkotmányáról és kormányzatáról szóló 1994. évi II. egyházi törvény 22. § (1) bekezdése tartalmazza. Eszerint a Magyarországi Református Egyház (MRE), mint a 2013. évi CXXXIII. törvénnyel módosított, A lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi CCVI. tv. mellékletében bevett egyházként feltüntetett szervezet tagja minden magyar –illetve Magyarországon élő nem magyar – állampolgár, akit a református egyház szertartása szerint megkereszteltek, valamint az a nagykorú keresztyén, aki magát reformátusnak vallja. Ezzel – sajnálatos módon – ellentétes, az egyháztagságot ettől szélesebb körre kiterjesztő rendelkezést tartalmaz a 2005. évi I. törvénnyel módosított 1967. évi I. törvényünk 1. § (2) bekezdése, mely szerint a Magyarországi Református Egyház tagjának tekinti a világ bármely részén élő, magát magyar reformátusnak valló és ezt kinyilvánító egyháztagot. E két törvényi rendelkezés értelmében a MRE tagja a magyar, a Magyarországon élő nem magyar állampolgár, a világ bármely részén élő bármilyen állampolgárságú vagy hontalan személy, aki magát magyar reformátusnak vallja és ezt kinyilvánítja. Ez utóbbiak vallástételének és a magyar reformátusság kinyilvánításának módjára jogszabályi rendelkezések nincsenek, így a formai szabályok hiányában egységes értelmezés csak a gyakorlat alapján adható. Ennek megfelelően magyar reformátusnak kell tekinteni azt a megkeresztelt keresztyén személyt, aki a Magyarországi Református Egyházban konfirmációs fogadalmat tett.

A 2013. évi VIII. tv. az Egyház alkotmányáról és kormányzatáról szóló 1994. évi II. törvény 22. §-át új (3) bekezdéssel egészítette ki. Eszerint:

„(3) A Magyarországi Református Egyház valamely gyülekezetének teljes jogú tagjai közé kérheti felvételét az adott egyházközség presbitériumától az az evangélikus felekezetű nagykorú keresztyén, aki helyzetéből fakadóan a Református Egyház rendjét megtartva, hitét egyházunk keretein belül kívánja gyakorolni."

A törvénymódosítás a 40 éve megkötött Leuenbergi Konkordátum végrehajtása érdekében született. A Protestáns Egyházak Európai Közössége alapító dokumentuma a leuenbergi konkordia, amelyet több egyházközi megbeszélés után a Basel melletti Leuenbergben fogalmaztak meg 1973-ban. Ez véget vetett a reformáció kálvini, illetve lutheri útján járó egyházak közötti szakadásnak. A dokumentum megfogalmazta a tagegyházak közös felfogását a keresztségről, úrvacsoráról és evangéliumról, és a reformáció korabeli ellentéteket a jelenkorra nézve érvénytelenítette. Az egyházak kölcsönösen elismerték egymás lelkészeit, istentiszteleti és úrvacsorai közösséget vállalnak, és elkötelezték magukat az egyházi közösség megvalósítása mellett.

Ebből következően az így református egyháztaggá váló és a további feltételeknek is megfelelő evangélikus lelkész is választható.

b, lelkészi képesítéssel rendelkező

A lelkészi képesítésű egyháztag alatt – ha a sorrendileg első, tehát már meglévő feltételnek tekintjük a református egyháztagságot – valamely hazai vagy külföldi, református lelkészképző oktatási intézmény lelkészi diplomájával rendelkező, de a törvény későbbi, a 8-13. §-aiban részletezettek szerint a Magyarországi Református Egyházban lelkészképesítő vagy honosító vizsgát tett, lelkészi végzettségű személyek értendők.

c, felszentelt

A felszentelés feltétele megszerezhető a MRE bármely egyházkerülete egyházkerületi közgyűlésén a törvény 14. és 15. §-ának megfelelően, de megszerezhető a MRE Egységes Lelkészképesítő Bizottság (ELB) előtt tett honosító vizsga előtti időpontban bármely református egyházban. Ez utóbbi esetben az ELB előtt már csak honosító vizsgát kell tenni, s értelemszerűen elmarad a magyarországi egyházkerületben történő felszentelés is.

A részletes értelmezéseket lásd a 8-15. §-oknál!

2. Egyházi személy: a lelkész és mindazon lelkészi képesítéssel rendelkező személy, aki egyházi felhatalmazás alapján lelkészi vagy lelkészi jellegű szolgálatot lát el, tisztséget tölt be.

A törvény – figyelemmel az állami jogszabályok által használt terminus technikusokra – meghatározza, hogy az állami jogszabályok alkalmazása szempontjából kit tekint egyházi személynek. A lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi CCVI. tv. 12. §-a a bevett egyházat hatalmazza fel arra, hogy belső szabályzatában határozza meg, kiket tekint az egyházzal szolgálati viszonyban álló személynek, akiket az állami törvény fokozott szabálysértési és büntetőjogi védelemben részesít, őket közfeladatot ellátó személynek tekintve. A törvényi értelmezés alapján az állami jogszabályok szempontjából egyházi személy az, aki a MRE-ban egyházi felhatalmazás alapján lelkészi vagy lelkészi jellegű szolgálatot lát el, tehát nem elegendő az egyházi jogviszony, egyházi szolgálati viszony szükséges.

3. Egyházi szolgálati viszony: az egyház belső rendje szerint megtörtént választás, vagy az arra feljogosított egyházi felettestől származó felhatalmazás (kirendelés, kinevezés, megbízás) alapján létrejött sajátos egyházi jogviszony.

A törvény különbséget tesz az egyházi jogviszony és az egyházi szolgálati viszony között. A most hatályba lépő törvényünk egy többlépcsős folyamat eredményes lefolytatását követően ad csak felhatalmazást a lelkészi szolgálatok megkezdésére. A folyamat lényeges elemei: elméleti képzés az egyetemeken, akadémiákon, gyakorlati ismeretek megszerzése a segédlelkészi időszak alatt, egységes lelkészképesítő vizsga, felszentelés, bekebelezés, választás vagy kinevezés (kirendelés). A felhatalmazás záró aktusa a felszentelés, de a konkrét szolgálatba állítás feltételeként határozza meg a törvény a bekebelezés eljárását (erről részletesebben a 121-124. §-ok ismertetésénél), majd a szabályos választási eljárást követő beiktatás vagy a kinevezés, kirendelés, megbízás keletkezteti a konkrét, a törvény 7. § 3. pontjában értelmezett szolgálati viszonyt. Mindezek miatt fontos és lényeges, hogy lássuk a különbséget az egyházi jogviszony és az egyházi szolgálati viszony között. A két fogalom közül az egyházi jogviszony a tágabb kategória, amelyet a törvény a lelkészi életpálya-modell felállításával határoz meg. Az egyházi jogviszony – függetlenül attól, hogy az illető személy életében létrejön-e egyáltalán egyházi szolgálati viszony vagy sem – a nyilvántartásba vétellel kezdődik és tart a nyilvántartásból való törlésig.

A törvény a korábbihoz képest eltérő módon szabályozza a nyilvántartásba vételi kötelezettséget. A törvény a lelkészi életpálya-modellt a hittudományi egyetem/kar/akadémia elvégzésétől, s onnan teológus-lelkész diplomával kibocsátott, végzett hallgató nyilvántartásba vételétől indítja, kivételesen már az exmisszus is nyilvántartásba kerül. A törvény 110-120. §-ai szabályozzák a nyilvántartásba vételi eljárást, erről részletesen e szakaszoknál szólunk. Az életpálya-modell az alábbi ábra szerint lényegében a lelkészi minőség megtartásáig (lemondás, fegyelmi büntetésként hivatalvesztés büntetéssel megfosztás) illetve a lelkész haláláig tart. Ezen időszak alatt a lelkészt megilletik az e törvény által az egyes szakaszok-

hoz rendelt jogok és terhelik az egyes szakaszokhoz igazodó kötelezettségek. Ezt szemlélteti az alábbi ábra.

LELKÉSZI ÉLETPÁLYA MODELL AZ ÚJ LELKÉSZ TÖRVÉNY KONCEPCIÓJA ALAPJÁN

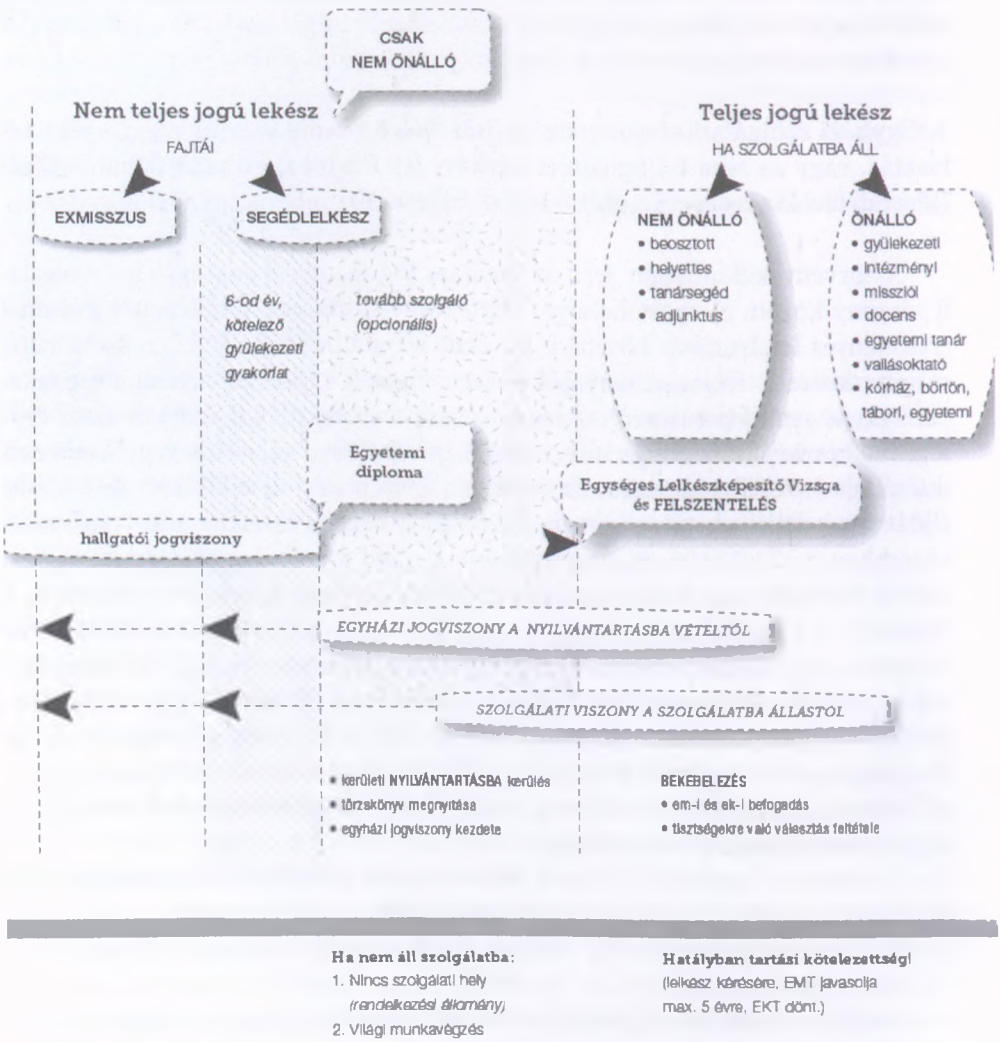

4. A lelkészi szolgálat legfontosabb területei: az ige hirdetése, sákramentumok kiszolgáltatása, hitéleti alkalmak megtartása, a konfirmáció, az esketés és a temetés (szimbolikus és kazuális szolgálatok), egyházi anyakönyvek vezetése, tanítói, diakóniai, missziói, kulturális és egyházi igazgatási tevékenységek végzése.

A lelkész mint az egyház szolgálatában álló személy értelemszerűen az egyház feladatait látja el. A törvény felsorolja mindazokat a szakrális, szimbolikus és kazuális szolgálatokat, amelyeket a lelkésznek a hivatása gyakorlása során el kell látnia.

5. Lelkészi jellegű szolgálat: a tanítói, diakóniai, missziói, kulturális és közegyházi igazgatási tevékenységek végzése, amennyiben az egyébként nem lelkészi képesítésű személy által elvégezhető feladatot református lelkészi képesítéssel rendelkező személy végzi egyházi felhatalmazás alapján.

Az egyházban az egyház feladatainak ellátásban a lelkészeknek és a nem lelkész egyháztagoknak – ahogyan a 2. § (2) bekezdésében írt alapelvnél kifejtésre került – közös kötelezettségei vannak, így az egyház feladatainak ellátásában jelentős szerepet vállalnak a nem lelkész egyháztagok is, így a tanítói, diakóniai, missziói, kulturális és közegyházi igazgatási tevékenységekben önálló szerepük van. Mindezeket a feladatokat – kivéve természetesen azokat, amelyeket a törvény a lelkészek számára nem tesz lehetővé – lelkészek is elláthatják. A 2011. évi I. törvénnyel módosított 1996. évi I. törvény, a Magyarországi Református Egyház választójogi törvény 4. § (3) bekezdése értelmében presbiteri tisztségre lelkészi jellegű személy nem jelölhető, következésképpen nem is választható. A lelkészek által is ellátható feladatokat, tisztségeket a törvény *lelkészi jellegű* szolgálatnak tekinti azon okból, hogy a nem lelkészek által ellátandó feladatokat lelkészek látják el. Ezáltal kívánja megkülönböztetni a lelkészi feladatoktól, amelyeket csak lelkészek gyakorolhatnak.

6. Lelkészi képesítés: Az Egységes Lelkészképesítő Bizottság döntése arról, hogy a jelölt a lelkészi szolgálat ellátásához szükséges elméleti és gyakorlati ismeretekkel és készségekkel rendelkezve a lelkészi szolgálatra alkalmas. Erről az Egységes Lelkészképesítő Bizottság igazolást állít ki, melynek alapján a jelölt lelkésszé szentelhető.

A lelkésszé válás folyamatának jelentős állomása a lelkészi képesítés megszerzése. A teológus-lelkész diplomát adó felsőoktatási intézmények csak a lelkészi képesítés elméleti és csak kismértékben gyakorlati ismereteinek elsajátítását igazolják. A MRE-ban lelkésszé azonban csak az válhat, aki az elméleti ismeretek mellett a gyakorlati ismereteket is elsajátítja, s bizonyságot tesz az ELB előtt a lel-

készi pályára való alkalmasságáról. Részletes szabályait lásd a törvény 8-15. §-ainál, értelmezését az e szakaszokhoz fűzött magyarázatnál!

7. Lelkészszentelési eljárás – az egyházkerületi közgyűlés határozatán alapuló és keretében elvégzett cselekmények sorozata, mely során a lelkészi képesítést szerzett egyháztag jogosulttá válik az önálló lelkészi szolgálatra, és az ezt igazoló oklevelét átveszi.

A jelen törvény által felállított lelkészi életpálya-modellben a lelkésszé válás folyamatának következő lényeges lépcsője a lelkészi képesítés megszerzését követően a felszentelés. Az itt adott fogalom-meghatározáson túl részletesebb szabályait lásd a 14. és 15. §-ban, értelmezését az e szakaszokhoz fűzött magyarázatban!

8. Lelkészi eskü: a lelkészszentelési eljárás része, letételével a jelölt véglegesen elkötelezi magát a református anyaszentegyház lelkészeként történő szolgálatára. Az eskü egyben az egyházi joghatóság elismerésére és elfogadására vonatkozó alávetési nyilatkozat.

A lelkészi eskü mint a lelkészszentelési eljárás része. A külsőleg és belsőleg elhívott lelkipásztor a gyülekezet előtt *vallást tesz* arról, hogy életével és halálával az Urat szolgálja. *Megfogadja*, hogy a hitet megtartja, az isteni és az egyházi törvényeket magára nézve kötelezőnek ismeri el, azoknak engedelmeskedik, megsértése esetén a fegyelmi eljárásnak magát aláveti, azaz elfogadja az egyház fegyelmi joghatóságát.

A lelkészi eskü szövege egyházkerületenként eltérő. A tiszáninneni reformátusok esküszövege a következő:

> ...esküszöm az élő Istenre, aki Atya, Fiú, Szentlélek, teljes Szentháromság, egy örök Isten, hogy lelkészi hivatalomban, amelyre most véglegesen kibocsáttatom, a mi Urunk Jézus Krisztusnak hűséges szolgája leszek. A teljes Szentírást szorgalmasan tanulmányozom, a II. Helvét Hitvallást és a Heidelbergi Kátét tiszteletben tartom, Isten igéjét mind alkalmas, mind alkalmatlan időben anyaszentegyházunk hitelvei szerint tisztán és igazán hirdetem. A sákramentumokat egyházunk rendtartása szerint szolgáltatom ki. A gyülekezetemhez tartozók tanítására s gyermekeiknek református keresztyén vallásunkban való nevelésére nagy gondot fordítok. A tiszta erkölcs fenntartásán buzgón munkálkodom, evégből szükség esetén az egyházi fegyelmet Isten igéje és egyházunk törvényei szerint presbitertársaimmal együtt személyválogatás nélkül gyakorlom, ha emberi gyöngeségből vétenék, az egyházi fenyítésnek magamat alázatosan alávetem. A szegények, elhagyatottak, betegek gondját felveszem. A hivatali titkot megőrzöm. Egyházunk törvényes szabadságát és függetlenségét fenntartani és megvédeni kötelességemnek ismerem, egyházi és iskolai ügyek-

ben csak törvényes felsőbbségem rendelkezéseit teljesítem. Beszédemmel, tanításommal, mindennemű munkámmal, példaadásommal és egész életemmel Isten országának terjesztésére s református keresztyén anyaszentegyházunk építésére törekszem. Lelkészi pályámat ok nélkül el nem hagyom s az igaznak megismert református keresztyén hitemet sem félelemből, sem adományért, sem világi gazdagságért, sem egyéb okból meg nem tagadom. Isten engem úgy segéljen.

9. Képesítése szerint teljes jogú lelkész az, aki az egyházi törvényben előírt egyetemi diploma megszerzése után a lelkészképesítési feltételeknek az Egyház szabályai szerint eleget tett és lelkészszentelési eljárás keretében lelkészi esküt tett. A teljes jogú lelkész önálló jogállású lelkészi állásra, tisztségre megválasztható, kinevezhető, megbízható, nem önálló jellegű beosztott lelkészként vagy helyettes lelkészként kirendelhető.

A törvényi feltételeknek megfelelő, törvény előírásainak betartásával felszentelt lelkész rendelkezik mindazokkal a jogosultságokkal, amely a törvény által lelkészi képesítéshez kötött tisztségek ellátásához szükségesek: önálló jogállású lelkészi állásra megválaszthatók, kinevezhetők, megbízhatók, de nem önálló lelkészi tisztségre, így beosztott lelkészként, helyettes lelkészként kirendelhetők.

10. Önálló lelkész: az a teljes jogú lelkész, akit önálló jogállású lelkészi állásra, tisztségre megválasztottak, vagy arra kirendelést, kinevezést, megbízást kapott.

A korábbi törvényi szabályozásnak megfelelően a lelkész jogállását az általa betöltött tisztségéhez igazodóan szerzi meg. A törvény 22. §-a meghatározza azokat a beosztásokat, amelyek betöltése esetén a lelkész önálló jogállású lelkészként lát el szolgálatot. Az önállóság esetükben azt jelenti, hogy a szolgálatuk végzésében saját döntéseiknek, elhatározásuknak megfelelően önálló felelősséggel és nem utasítások alapján járnak el.

11. Helyettes lelkész: az a képesítése szerint teljes jogú lelkész, akit az illetékes esperes lelkészi állás átmeneti vagy tartós megüresedése esetén meghatározott időre, vagy feltétel bekövetkeztéig önálló lelkészi szolgálatra, de nem önálló státusszal rendel ki.

A helyettes lelkész jogállását a törvény 23. és 24. §-a **részletezi. Képesítése szerint teljes ké**pesítéssel rendelkezik, de az adott szolgálati helyen helyettesi feladatot ellátó lelkész. Felhatalmazását főszabály szerint az esperes kirendelése jelenti, de intézményben a 24. § (1) bekezdése értelmében az intézményt fenntartó egyházkormányzati testület lelkészi elnöke jogosult a kirendelésre. Szolgálata

határozott időre vagy meghatározott feltétel bekövetkezéséig szól. Részletesebb magyarázatát lásd a 23. és 24. §-oknál!

11. Beosztott lelkész: az a képesítése szerint teljes jogú lelkész, aki nem önálló jogállású lelkészi állásra püspöki kirendelést kapott.

A képesítése szerint teljes jogú lelkész a kapott szolgálati felhatalmazás alapján a törvény 23. § (1) bekezdésében meghatározott, nem önálló jogállást jelentő szolgálatot lát el. Felhatalmazását püspöki kirendelés eredményezi.

12. Segédlelkész: az a lelkészjelölt, aki teológus-lelkész diplomáját már átvette, de még nem rendelkezik teljes lelkészi képesítéssel, mivel a lelkészképesítő vizsgát még nem tette le és az illetékes egyházkerület püspöke ideiglenes jelleggel kirendeli lelkészi szolgálatra. A kirendeléssel felhatalmazást kap a lelkészi palást viselésére és sákramentumok kiszolgáltatására is.

A törvény a korábbi szabályozástól eltérően az egyházi felsőoktatásról szóló törvény változásaira is figyelemmel határozza meg a segédlelkész státuszát. Eszerint a teológus-lelkész diplomát szerzett, de még lelkészképesítő vizsgát nem tett lelkészjelölt, aki püspöki kirendeléssel ideiglenes lelkészi szolgálatra kapott felhatalmazást, amely kiterjedhet a palást viselésére és a sákramentumok kiszolgáltatására is. Részletesebben lásd a 26. §-hoz fűzött magyarázatot!

13. Exmisszus: az a teológus-lelkész egyetemi hallgató, aki a teológus-lelkész diplomához tartozó kreditek legalább 75%-át már megszerezte, de még nem szerezte meg a diplomáját, és az illetékes egyházkerület püspöke ideiglenes jelleggel kirendeli egyházi kisegítő szolgálatra. A kirendeléssel felhatalmazást kaphat a lelkészi palást viselésére és sákramentumok kiszolgáltatására is.

Az exmisszus sajátos lelkészi szolgálatot jelentő tisztség. Nem önálló jogállású, nem is teljes képesítésű lelkész hallgató, aki felsőfokú tanulmányai folytatása közben kap határozott idejű szolgálati felhatalmazást a szolgálat helye szerint illetékes püspöktől. Jogállásának részletes magyarázatát lásd a 25. §-hoz fűzött magyarázatnál!

14. Egyházi felhatalmazás: a zsinat lelkészi elnöke, a püspök vagy az esperes által a lelkészi szolgálat végzésére adott, szolgálatba állításra vonatkozó megbízás. Kiadható csak egy helyre vonatkozó felhatalmazás (facultatio loci) és az egyházkerület területén, illetve az Egyház egészében szolgálatra jogosító felhatalmazás (facultatio generalis).

Az új törvény egyházi felhatalmazás gyűjtőfogalommal illeti a lelkészi jogviszonyban álló személy szolgálati viszonyát keletkeztető jogi aktust. Ez gyülekezeti lelkész esetében lehet választás, kinevezés, kirendelés, megbízás. Hatálya vagy egy meghatározott szolgálati helyre, vagy az Egyház egészében való szolgálatra terjedhet ki.

15. Kirendelés: nem önálló lelkészi szolgálat végzésére kiadott, határozatba foglalt püspöki szolgálati rendelkezés, mellyel a püspök felhatalmazást ad a palástviselésre és a sákramentumok kiszolgáltatását is magában foglaló egyházi szolgálatok elvégzésére. Melléklete a díjlevél. A püspök kirendeléssel határozhat egyházkerületi, zsinati, intézményi lelkészek helyettesítéséről, önálló jogállású intézményi lelkészek szolgálatba állításáról is.

A törvény különbséget tesz a kirendelés és a kinevezés szolgálatot keletkeztető aktusa között. A kirendelés alapvetően nem önálló lelkészi szolgálatot keletkeztet, a szolgálat pedig jellemzően időleges jellegű. Kirendelés alapján jön létre a beosztott lelkész, a helyettes lelkész, a segédlelkész és az exmisszus szolgálati viszonya. A kirendelésre a szolgálati hely szerint illetékes püspök jogosult. Sajátos módja a szolgálatba állításnak az intézményi önálló jogállású lelkészek kirendelése. A kirendelés felhatalmazást ad a palástviselésre, a sákramentumok kiszolgáltatására is. Határozat formájában kerül kiadásra, melynek melléklete a nem önálló lelkész javadalmazásáról és a szolgálat ellátásának lényeges elemeiről rendelkező szolgálati szerződés, a díjlevél.

16. Kinevezés: intézményi, vallásoktatói, missziói lelkészi és vezetői állások betöltésekor a szolgálati viszonyt keletkeztető, a püspök által kiállított okirat, melléklete a díjlevél.

A főszabálytól eltérően a külső elhívás formája nem minden esetben választás, tehát a közösség egyetértésének kifejezése útján történő szolgálatba helyezés, hanem egyetlen tisztségviselő aktusa. Az önálló jogállású lelkészek közül kinevezéssel jön létre a szolgálati viszonya a missziói egyházközség lelkészének, az intézményi lelkészeknek (vallásoktató lelkész, börtönlelkész, kórházlelkész, tábori lelkész, egyetemi, főiskolai lelkész), továbbá a szeretetszolgálati, egészségügyi, oktatási intézményben, missziói szervezetben, intézményben és közegyházi intézményben szolgálatban álló lelkész szolgálati viszonya. A nem választott tisztségviselők, vezető beosztású tisztségviselők szolgálatba állítása (pl. Zsinati Iroda osztályvezetői) úgyszintén kinevezéssel keletkezik. Melléklete a javadalmazást és a szolgálatellátás feltételeit magában foglaló díjlevél.

17. Díjlevél: a lelkész rendszeres pénzbeli és természetbeli javadalmát, jogviszonyával kapcsolatos jogait és kötelezettségeit megállapító okirat. A díjlevélnek tartalmaznia kell:

- **a lelkészi szolgálat önálló vagy nem önálló jellegét,**
- **a szolgálat ellátásának határozott vagy határozatlan időtartamát,**
- **szolgálati helyét,**
- **beosztását,**
- **szolgálati feladatkörét,**
- **a feladat esetleges egyedi szakmai szempontjait,**
- **felelősségi és felügyeleti rendszerét,**
- **szolgálati idejének beosztását,**
- **javadalmazását,**
- **egyéb juttatásokat,**
- **a törzskönyvi adatszolgáltatásért felelős egyházmegyét,**
- **lelkészi nyugdíjintézeti tagságát,**
- **szabadsága mértékét,**
- és mindazon körülményeket, amelyeket a szolgálat ellátása szempontjából az **alkalmazó elnökség szükségesnek tart.**

A díjlevél e törvénnyel valamennyi lelkészi és lelkészi jellegű állás szolgálati szerződési formájává vált. Ebben az okiratban kell összefoglalni az adott szolgálati viszony legfontosabb elemeit. Mind a választással, mind a kinevezéssel és kirendeléssel keletkező szolgálati viszony kétoldalú nyilatkozat. A jogviszony egyik oldalán a választói közösség, a kinevező vagy kirendelő püspök, a kirendelő esperes, a jogviszony másik oldalán a szolgálati megbízást, felhatalmazást elfogadó lelkész áll. Ebből következően a szolgálati viszony az annak lényeges elemeit összefoglaló díjlevél elfogadásával jön létre. Amennyiben a megválasztott, a kinevezett vagy kirendelt lelkész bármely rendelkezését nem fogadja el, annak teljesítését nem vállalja, az alakilag és tartalmilag szabályos és érvényes választás, kinevezés vagy kirendelő határozat nem lép hatályba, az adott szolgálati viszony nem jön létre. A díjlevélre vonatkozó egyéb tételesjogi szabályokat a törvény 44-47. §-ai tartalmazzák, további magyarázatot lásd ott!

18. Concessa: a lelkészválasztás érvényességét igazoló, a lelkészi állás elfoglalását engedélyező, az illetékes esperes által kiállított okirat.

A törvényes és szabályos lelkészválasztás lezárásakor, amikor a választás eredménye ellen nem jelentettek be panaszt vagy az egyházkerületi elnökség nem élt az óvás jogával, vagy a bíróság jogerős döntést hozott az előterjesztett panasz vagy óvás alapján, a szolgálati hely szerint illetékes egyházmegye esperese okiratot állít ki, amellyel igazolja, hogy a lelkész jogosult elfoglalni a lelkészi állását. Valójában

az esperes nem engedélyt ad az állás elfoglalására, hanem igazolja, hogy a választási eljárás jogerősen lezárult, a jelölt ennek alapján elfoglalhatja a meghívással vagy a pályázattal meghirdetett gyülekezeti lelkészi állását. Amennyiben az eljárás jogerősen befejeződött, a concessa kiállítását az esperes nem tagadhatja meg. A concessa feltétele a szolgálati viszony keletkezését jelentő beiktatásnak, s egyben az állás elfoglalásának.

19. Stóla: Az eseti egyházi szolgálatokért az egyházközségnek vagy közvetlenül a lelkésznek juttatott vagyoni jellegű adomány.

A stóla a református lelkészi javadalmazás egyik legősibb összetevője. A latin eredetű szó eredeti jelentése az egyházi öltözéket kiegészítő széles szalag, nyakszalag, amely egyben bizonyos egyházi szolgálatok ellátásának illetékeként is használatos volt. A katolikus egyház egyeduralma alatt az egyháztagok kötelező adót fizettek az egyház fenntartására és az egyes szolgálatokért illetéket. Idővel a református egyházban a kötelező illetéket az önkéntes vagyoni adomány váltotta fel. Önkéntes, mert az egyházalkotmányi törvényünk a törvényes egyházfenntartói járulékot megfizető valamennyi egyháztag alanyi jogaként említi, hogy a református egyháztag az egész Magyarországi Református Egyház illetékességi területén, tehát bármely egyházközségben tagságából folyó jogosultságként kérheti gyermeke megkeresztelését, házasságának megáldását, hozzátartozója eltemetésének szolgálatát, az ezekkel való élést pedig ugyancsak egyháztagi kötelezettségként határozza meg. Ezen alkalmakon a lelkész szolgálati feladatából következően köteles ellátni a szolgálatát. A keresztelés mint az egyik sákramentum kiszolgáltatásakor azonban stóla a törvény 92. § (4) bekezdése alapján nem kérhető. Bár a törvény az ezen alkalommal nem kért, de felajánlott stóla elfogadását nem tilalmazza, de ugyanazon okból, mint a kérés tiltása nem elfogadható. Egyéb szolgálatokért sem kérhet a lelkész stólát, de azt elfogadhatja. Ez a törvény magyarázó rendelkezéséből következik, amikor is az új törvényünk a stólát mint adományt határozza meg. Az adomány pedig nem szolgáltatási díj, következésképpen nem lehet kötelező. A stóla a lelkész javadalmát képezi, ezért a lelkészi jövedelemhez hozzászámítandó, utána a járulékokat mind az állásfenntartónak, mind a lelkésznek meg kell fizetnie.

20. Nyilvántartásba vétel: A hallgatói jogviszony megszűnését követően az egyházi jogviszony és a lelkészi életpálya kezdetét jelentő aktus.

A lelkészi életpálya keletkeztető aktusa a nyilvántartásba vétel. Részletes szabályait és azok magyarázatát lásd a törvény 110-120. §-ainál!

21. Törzskönyv: A nyilvántartásba vétel eredményeképpen létrejövő dokumentum, amely a hallgatói jogviszony megszűnését követően az első egyházkerü-

leti bejegyzéssel keletkezik, és a lelkész természetes személyazonosító adatait, életpályájának mozzanatait, a lelkészi szolgálati jogviszony tartalmi elemeit hitelesen tartalmazza.

A törzskönyv a lelkészi jogviszonyt, szolgálati viszony esetében a szolgálati viszony valamennyi lényeges elemét tartalmazó adatbázis. Formáját tekintve lehet nyomtatott, kézzel írott könyv, de lehet számítógépen vezetett adatbázis is. Tekintettel arra, hogy a lelkész személyes adatait tartalmazza a személyes adatok védelméről szóló állami és a megalkotandó egyházi jogszabály rendelkezéseit is figyelembe kell venni az egyházi adatkezelés során. A lelkész a saját adatait illetően ebbe az adatbázisba bármikor betekinthet, arról másolatot, kivonatot kérhet, kérheti adatainak kiegészítését, a téves adatok helyesbítését, és jogosult tudomást szerezni az adatkezelés (új adat felvételétől az adatok végleges törléséig) valamennyi lépéséről.

22. Lelkészi szolgálati titok: mindazon személyiségi jogot érintő információ, tény, adat, körülmény, amely a hivatali és a hitéleti szolgálat végzése során a lelkipásztor tudomására jut, s amelyet köteles megőrizni a lelkészi eskü alapján.

A törvény az általános gyakorlattól eltérően a szolgálati titkok körét szűken értelmezi. Szolgálati titokként csak azokat a tényeket, információkat és adatokat határozza meg, amelyek valamely magánszemély személyiségi jogait érintik, így köre a köznyelvben a „gyónási titokként" azonosított körre vonatkozik. Így nem minősül szolgálati titoknak az egyház működésével, gazdálkodásával stb. összefüggő adatkör.

III. fejezet
HALLGATÓI JOGVISZONY, A LELKÉSZI ÉLETPÁLYA KEZDETE, LELKÉSZI KÉPESÍTÉS

8. § A teljes jogú lelkészi jogállás megszerzéséhez az Egyház törvényeiben előírt diploma, lelkészképesítés (egységes lelkészképesítő vizsga) és felszentelés szükséges.

9. § A hallgató az MRE Zsinata által elfogadott és államilag akkreditált felsőoktatási intézményben sajátítja el a teológus-lelkészi lelkészi diplomához szükséges ismereteket. A hallgatói jogviszony utolsó éve gyakorlati év. A lelkészjelölt hallgató a záróvizsgák sikeres letételével egyetemi oklevelet (diplomát) kap.
10. § A hittudományi egyetemen megszerzett teológus-lelkész diploma segédlelkészi (kápláni) szolgálatok végzésére jogosít.
11. § Az egyházi jogviszony a törzskönyvi nyilvántartásba vétellel kezdődik.

12. § Az egységes lelkészképesítő vizsgára az jelentkezhet, aki valamely a Magyarországi Református Egyház egyházkerülete által fenntartott, államilag akkreditált lelkészképző intézet, illetve hittudományi kar/egyetem/akadémia által kiadott egyetemi oklevéllel rendelkezik, és a vonatkozó egységes lelkészképesítő vizsgaszabályzat egyéb feltételeinek eleget tesz.
13. § A lelkészképesítő vizsga rendjét és követelményeit a Zsinat szabályrendeletben szabályozza.
14. § A lelkész felszentelésére egyházkerületi közgyűlés keretében kerül sor, melynek során eskütételével a lelkész véglegesen elkötelezi magát az Anyaszentegyház szolgálatára. Ekkor kapja meg lelkészi oklevelét, amely tanúsítja, hogy ő a Magyarországi Református Egyház teljes jogú lelkésze.
15. § A lelkészszentelési eljárás részletes rendjét az Egyházkerületek szabályozzák.

A teljes jogú jogállás megszerzésének feltételéül a törvény az Egyház törvényeiben előírt diplomát, az egységes lelkészképesítő vizsgán való megfelelést és felszentelést írja elő.

a, A diploma

Az előírt diplomát az e törvény 9. és 10. §-a határozza meg akként, hogy a diplomaszerzés lehetséges helye az Egyház által elfogadott és az állam által akkreditált felsőoktatási intézmény lehet. Figyelemmel az e törvény 6. §-ának rendelkezésére, ez a felsőoktatási intézmény nem csak magyarországi lehet, hanem valamennyi, a Kárpát-medencében református lelkészképzést nyújtó egyetem, egyetemi kar vagy akadémia, ha állami akkreditációval rendelkezik. A törvény hatályba lépésének idején ennek hat felsőoktatási intézmény felel meg: a Debreceni Református Hittudományi Egyetem, a Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kara, a Sárospataki Református Teológiai Akadémia, a Pápai Református Teológiai Akadémia, továbbá a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet és a révkomáromi székhelyű Selye János Egyetem Református Teológiai Kara. A törvény 6. §-a alapján az itt teológus-lelkész szakirányon szerzett felsőfokú diploma – az egyéb feltételek megléte mellett – a Magyarországi Református Egyház valamennyi lelkészi diplomához kötött státuszának megszerzésére jogosít. Önmagában azonban ez a diploma Magyarországon csak a segédlelkészi kirendelés alapjául szolgálhat. Az abszolutórium megszerzésével s a feltételek megléte esetén a diploma kiadásával az adott felsőoktatási intézménnyel a hallgatói jogviszony megszűnik. A diploma az állami és az egyházi felsőoktatásról szóló jogszabályok alapján azt igazolja, hogy a végzett hallgató az egyházi felsőoktatási intézményben az Egyház által meghatározott kimeneti követelményeknek eleget tett, a szükséges vizsgáit eredményesen letette, az előírt kreditpontokat megszerezte. A felsőoktatási intézmény a feltételek teljesítésén túl a végzett hallgató egyéb szempontok szerinti lelkészi alkalmasságá-

ra vonatkozóan sem döntést, jogorvoslatot lehetővé tevő jogviszony hiányában az Egységes Lelkészképesítő Bizottság (ELB) döntésének alapjául szolgáló véleményt sem adhat. Az egyéb feltételek meglétéről az ELB-nak, a felszentelést vizsgáló egyházkerületi közgyűlésnek, majd a bekebelező egyházmegyei közgyűlésnek, végül a konkrét szolgálatba állításról döntést hozó egyházközségi választói közgyűlésnek, vagy a kinevezési, kirendelési, megbízási jogkört gyakorló testületnek vagy személynek kell dönteni.

b, A lelkészképesítő vizsga

A teljes lelkészi képesítés megszerzéséhez második feltételként az ELB előtt tett sikeres vizsga és a lelkészi szolgálatra való alkalmasság minősítés szükséges. Ahhoz, hogy valaki Magyarországon szerezhessen a 7. § 14. pontja szerinti egyházi felhatalmazást a ZS.-176/2010.06.04. sz. határozattal elfogadott szabályrendelet 1. § (2) és (3) bekezdése alapján az Egységes Lelkészképesítő Bizottság előtt kell számot adnia a lelkipásztori hivatás gyakorlásához szükséges teológiai, gyakorlati ismeretekről és kompetenciákról a lelkészképző intézeteket fenntartó egyházi testületek által elfogadott képzési és képesítési követelményrendszer értelmében. A vizsga során a jelölt számot ad elméleti és gyakorlati felkészültségéről, amely képessé teszi őt a teológiai tudomány önálló művelésére, és felkészít a magyar református egyház gyülekezeteiben és egyéb szolgálati területein végzendő lelkipásztori feladatok ellátására. Egyházunk első évszázadaiban ezt a feladatot a lelkészek közössége, általában az adott egyházmegye lelkészei végezték, így egybeesett a bekebelezés intézményével. A most hatályos szabályozás azonban a bekebelezésnek ismét új tartalmat adott. (Erről részletesebben a 121-124. §-oknál.) Az elméleti és gyakorlati ismeretek meglétéről az Egységes Lelkészképesítő Vizsga (ELV) alatt kell számot adnia a jelöltnek.

ELV-re jelentkezhet az a lelkészjelölt, aki valamely a Magyarországi Református Egyház egyházkerületei által fenntartott, államilag akkreditált lelkészképző intézet, illetve hittudományi kar/egyetem/akadémia által kiadott egyetemi oklevéllel rendelkezik. Lelkészi oklevél hiányában is jelentkezhetnek azok, akik a Magyarországi Református Egyház valamelyik egyházkerületének illetékességébe tartoznak, és 2011. január 1-je után tettek záróvizsgát s kaptak ennek nyomán egyetemi diplomát. Jelentkezni lehet továbbá más, külföldön szerzett egyetemi oklevéllel, amelyet a jelölt az érvényes ekvivalencia szabályok alapján valamely magyarországi képzőhely által honosíttatott. Ezek a képzőhelyek ma Magyarországon a Református Egyház négy teológiai egyeteme, egyetemi kara és a két teológiai akadémia (Debrecen, Budapest, Pápa, Sárospatak). Ezen jelentkezők esetében az ELB dönt a honosított diploma befogadásáról és a gyakorlati évre bocsátás feltételeiről. A fenti döntés előtt az érintett hallgatók a Magyarországi Református Egyházban lelkipásztori szolgálatot nem végezhetnek.

Az egységes lelkészképesítésről szóló szabályrendelet rendelkezéseinek és az e törvény 6. §-a rendelkezéseinek összevetése alapján azonban a helyes következtetés az, hogy a fenti hat Kárpát-medencei református felsőoktatási intézményben szerzett diplomát nem kell honosíttatni az e törvény 6. §-a szerinti elismerés okán, csak a más külföldi református felsőoktatási intézményben megszerzett lelkészi diplomát. Kérdés lehet, hogy a református felsőoktatási intézményen csak a kálvini irányzatú református jelleget kell-e érteni, vagy a lutheránus református jelleg is idetartozónak tekinthető, tehát az Evangélikus Hittudományi Egyetemen szerzett diploma is elfogadható-e. A korábbi törvényi szabályozás áttérés esetén külön eljárásban tette lehetővé a papi vizsga letételét, erről a hatályos törvény már nem rendelkezik. Így az általunk helyesnek tartott álláspont szerint a református jelleg szűken értelmezendő, így csak a kálvini irányzatú református felsőoktatási intézményben szerzett diploma alapján lehet esetleges honosítást követően egységes lelkészképesítő vizsgát tenni.

A lelkészi képesítés 7. § 6. pontja által értelmezett eljárás alapján dönt az Egységes Lelkészképesítő Bizottság (ELB) arról, hogy a jelölt a lelkészi szolgálat ellátásához szükséges elméleti és gyakorlati ismeretekkel és készségekkel rendelkezve alkalmas-e lelkészi szolgálatra. Pozitív vélemény esetén az ELB igazolást állít ki, amely feltétele a lelkészszentelési eljárás megkezdésének.

c, A felszentelés

A felszentelés bibliai alapjait az 1Kor 12;1-31. az Ef 4,11., a felszentelés feltételeit és módját pedig az 1Tim 3,10 és az ApCsel 6,6 és a 13,3 adja. Egyházjogi szempontból ez utóbbiakat kell kiemelnünk. A protestáns egyházakban, így a Magyarországi Református Egyházban is a lelkészi szolgálatnak a belső és külső elhíváson (vocatio interna, vocatio externa) kell alapulnia. Az egyházjog területére tartozó vocatio externa azonban nem csak egy formális jogi aktus, hanem a jelöltségből a lelkésszé válás folyamatának több szakaszból álló, most már jogilag részletesen szabályozott része, melynek során a jelölt külső elhívásával kapcsolatos eljárás tovább folytatódik. Önmagában az ELB igazolása nem ad ugyanis alanyi jogot a jelöltnek arra, hogy fel is szenteljék. A felszentelésének a 7. § 7. pontja alapján feltétele az adott egyházkerület közgyűlésének a határozata. E határozathozatal során az adott egyházkerület jogosult és egyben köteles is vizsgálni az ELB által megvizsgált feltételein túl, hogy a jelölt testi, lelki adottságai, életvitele, eddig tanúsított egyházi és világi életbeli magatartása, emberi tulajdonságai megfelelnek-e a keresztyén erkölcsi követelményeknek vagy sem. Mindezek ugyanis további, elengedhetetlen feltételei annak, hogy a jelölt felszentelésben részesüljön. A felszentelésnek ugyanis nincsen ellenaktusa, legfeljebb a felszentelés által jelentett egyházi áldással kísért megbízás vonható meg fegyelmi úton. A felszentelt lelkész akár szolgálatba áll, akár nem, az Egyház hivatalos tagjának tekintendő, olyannak, akinek viselkedése, magatartása, életvitele tükrözi az őt felhatalmazó jogilag szer-

amerikai propagandaútja alapozta meg Kárpátaljának a későbbi Csehszlovákiához való csatolását. Az USA-ban ugyanis ebben az időben jelentékeny számú ruszin emigráns élt, akik maguk is igen megoszló nézeteket vallottak szülőhazájuk jövendő sorsáról, amelybe több ezer kilométer távolságból is, az ott lakók bárminemű felhatalmazása nélkül, jogosultaknak érezték magukat beleszólni, sőt, azoknak megkérdezése nélkül dönteni róla. A Nemzeti Védelem nevű ruszin politikai egyesület a Csehszlovákiához való csatlakozás mellett érvelt, és Masaryknak ezzel kapcsolatban 1918. május 30-án egy memorandumot is átadott. A másik párt a magyarbarát Amerikai Magyarorosz Nemzeti Tanács volt, amely megdöbbenését fejezte ki a Nemzeti Védelem memoranduma miatt, és Wilson elnöknek nyújtott be memorandumot, felvázolva három számukra elfogadható lehetőséget Kárpátalja háború utáni sorsára vonatkozóan. 1. A magyarországi ruszinok teljes függetlensége. 2. Ha az előző opció nem lehetséges a magyarországi ruszinoknak a bukovinai és a galíciai ruszinokkal való egyesülése. 3. Amennyiben ez sem lehetséges, a magyarországi ruszinok autonómiája egy másik ország – lehetőleg Magyarország – keretein belül. A harmadik politikai szervezet az Amerikai Rutén Nemzeti Tanács volt, amelynek elnöke Grigorij Zsatkovics jogász lett. Ez a tanács is ugyanazt a három lehetőséget látta elérendőnek, mint az előző, azzal a különbséggel, hogy a Magyarországhoz való tartozást teljes mértékben elutasították. A két szervezet 1918. október 1-jei scrantoni közös gyűlésén végül a Zsatkovics párt által hangoztatott nézeteket fogadták el, elvetették a Magyarországhoz való tartozás lehetőségét, azonban még szó sem esett a Csehszlovákiával való egyesülésről, csak a fenti három lehetőség felvázolásáról. Masaryk ezután tárgyalásokat kezdeményezett Zsatkoviccsal az amerikai ruszinok követeléseiről, és Csehszlovákiához való csatlakozásuk esetén teljes területi, kulturális, nyelvi, vallási autonómiát ígért a Kárpátalján, valamint a Szepes, Sáros, Abaúj, Gömör, Borsod és Zemplén vármegyékben élő ruszinok számára. Meghallgatást eszközölt ki Zsatkovics számára Wilson elnöknél, amelynek során Wilson a három ruszin elképzelés közül az első kettőt elvetette, a Magyarországnál való megmaradás lehetőségét is kizárta, és ezek helyett egy szomszédos állammal való tárgyalást javasolt Zsatkovics számára. Ezután Zsatkovics nyilván úgy érezte, nem maradt más út a magyarországi ruszinok számára, mint a Csehszlovákiához való csatlakozás. Újra tárgyalásokat folytatott Masarykkal, aki a ruszinok számára ismét önkormányzatot és az autonóm ruszin terület határainak kedvező megállapítását ígérte. Ezt a megállapodást philadelphiai egyezményként ismerjük, melyet Masaryk és Zsatkovics 1918. október 26-án írt alá. Ezt erősítette meg még egyszer az 1918. november 12-ei scrantoni gyűlésen az Amerikai Rutén Nemzeti Tanács.[3] Mindezek alapján láthatjuk tehát, hogy a Kárpátalján élő 500 000 rutént és 200 000 magyart senki nem kérdezte meg, akarnak-e Csehszlovákiához tartozni. Kárpátalja elcsatolása elsősorban az amerikai rutén mozgalom és a csehszlovák diplomácia és propaganda mesterke-

[3] Botlik József: Egestas Subcarpathica - Adalékok az Északkeleti Felvidék és Kárpátalja XIX-XX. századi történetéhez, Hatodik Síp Alapítvány, Budapest, 2000., pp. 136-137.

dése volt.[4] Ezek után az 1919-es békekonferencia tárgyalásai folyamán Kárpátalját mint „Ruténföldet" már folyamatosan Csehszlovákia autonóm jogokkal rendelkező részeként említik. Az 1919. június 28-ai versaillesi békeszerződés III. részének 81. törvénycikke pl. kimondja, hogy Németország elismeri a Csehszlovák állam teljes függetlenségét, amely magában foglalja a ruténeknek a Kárpátoktól délre fekvő autonóm területét.[5] Kárpátalja azonban csak az 1919. szeptember 10-i Saint-Germain-en- Laye-ben aláírt kisebbségi szerződéssel került nemzetközi jogi értelemben Csehszlovákiához. Az egyezmény II. fejezetének 10-13. cikkelye arra kötelezte az országot, hogy Podkarpatska Rus területén autonóm rutén tartományt létesítsen.[6] A saint-germaini békeszerződés következtében a korábbi Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegye által alkotott Kárpátalja nagytáj (17 945 km^2) több mint kétharmada (70,7%-a), összesen 12 694 km^2 terület került Csehszlovákiához.[7]

Ung vármegye azonban, és az annak területén lévő Ungi Református Egyházmegye különleges helyzetben találta magát abból a szempontból, hogy bár teljes egészében Csehszlovákiához tartozott, területét kettészelte az autonóm Kárpátalját, hivatalos csehszlovák nevén a „Podkarpatska Rus"-t (vagy Ruszinszkó) és Csehszlovákia másik területi egységét, Szlovenszkót, a mai Szlovákiát, elválasztó határvonal. Ez a határ kezdetben igen bizonytalan volt. Bár a három legfontosabb ruszin néptanács az ungvári, a máramarosszigeti és az eperjesi 1919. május 8-án az ungvári vármegyeháza épületében összeülve megalakították a Központi Ruszin Nemzeti Tanácsot és kimondták a Ruszinföld Csehszlovákiához való önkéntes csatlakozását, egyben megállapodtak abban, hogy széleskörű autonómiát fognak igényelni a csehszlovák kormányzattól, de nem döntöttek a két legfontosabb kérdésről, tudniillik a ruszin önkormányzat tartalmi részéről, valamint az új autonóm közigazgatási terület határairól. Ezek a kérdések a következő húsz évben állandó feszültségforrásokká váltak, hiszen egyrészt az autonóm terület határain kívülre szorultak a Zemplén vármegye északi részén, valamint a Szepes és Sáros vármegyékben élő ruszinok, másrészt pedig a Podkarpatska Rus autonóm önkormányzatának megteremtése a csehszlovák kormány folytonos halogatásai miatt majd húsz évet váratott magára. A párizsi békekonferencia 1919. június 7-e és augusztus 12-e között foglalkozott Kárpátalja ideiglenes nyugati határával, amit kezdetben demarkációs vonalnak is neveztek. Ez nagy vonalakban keletre követi a Csap és Ungvár közti vasúti pályát, meghagyja Ungvárt és környékét Podkarpatska Rus-nak, majd az Ung folyó mentén az Uzsoki-hágóig, azaz a lengyel határig húzódik. Délen azonban a határ egy szakaszon átlépte a Csap és Ungvár közötti

[4] Botlik József: Közigazgatás és nemzetiségi politika Kárpátalján I., kiadja a Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszéke és a Veszprémi Egyetem Tanárképző Kara, Nyíregyháza, 2005., p. 66.

[5] Fedinec Csilla: Iratok a kárpátaljai magyarság történetéhez 1918-1944., Fórum Kisebbségkutató Intézet Liluim Aurum Könyvkiadó, Somorja-Dunaszerdahely, 2004., p. 53.

[6] Fedinec Csilla: i.m., pp. 56-57.

[7] Botlik József: Közigazgatás és nemzetiségi politika Kárpátalján I., i.m., p. 140.

vasutat. Ennek következtében a pálya keleti oldalán fekvő három falut – Kisrát, Nagyrát és Tiszaásvány – is Szlovákiához csatolták. A későbbiekben ez az eredetileg ideiglenesnek szánt határ lett Ruszinszkó nyugati határa. Az ekkori Podkarpatska Rus területe 12 694 km^2, amelyen 606 568 lakos élt, népsűrűsége 48 fő/km^2.[8]

Az 1910-es népszámlálási adatok szerint Ung vármegye területe 3230 km^2, népessége 145 170 fő. Ebből 27,7% magyar, 5% német, 24,2% szlovák, 42,1% ruszin. A vallási megoszlást figyelembe véve 20% római katolikus, 58,3% görög-katolikus, 12,9% református, 8,5% izraelita. A vármegye hat járásra tagolódott: a Perecsenyi, a Nagybereznai, a Nagykaposi, a Szerednyei, a Szobránci, és az Ungvári járásra. A magyarok elsősorban a megye déli részén, Ungváron, az Ungvári és a Nagykaposi járásban éltek.[9] Az Ungi Református Egyházmegyéhez tartozó gyülekezetek ebben a korszakban a teljesség igénye nélkül: Bajánháza, Bező, Bés, Botfalva, Csap, Csicser, Csongor, Eszeny, Felsőrőcse, Gálocs, Iske, Jenke, Kisdobrony, Kisgejőc, Kisrát, Korláthelmec, Minaj, Mogyorósmokcsa, Mokcsakerész, Nagydobrony, Nagygejőc, Nagykapos, Nagymihály, Nagyszelmenc, Nagyszeretva, Palágy, Palló, Pályin, Sárosmező, Solymos, Szalóka, Szirénfalva, Szürte, Tiszaágtelek Tiszaásvány, Tiszasalamon, Ungcseppely, Ungnyarád, Ungpinkóc, Ungtarnóc, Ungvár, Vaján, Vajkóc, Vámoslucska, Veskóc, Zahar.[10] Ezeken kívül még több leány- és missziói egyházközség tartozott az egyházmegyéhez. Ezek a gyülekezetek bár teljes egészében Csehszlovákia fennhatósága alá kerültek, mégis kettéváltak, mert a Ruszinszkó autonóm területet Szlovenszkótól elválasztó határ két teljességgel különálló állami közigazgatás alá vonta őket, és ez különösen a Ruszinszkóhoz tartozó gyülekezeteket hozta hátrányos helyzetbe, mivel egyházi főhatóságuk teljességgel más területi adminisztrációhoz és közigazgatáshoz tartozott, mint ők. Ennek az állapotnak negatív következményeit pedig igen hamar megtapasztalták. Komjáthy Gábor, ungvári lelkész, már az 1920. október 12-i közgyűlésen hangot adott a gyülekezetek és lelkészek panaszának, miszerint az itteni gyülekezetektől megvonták az állami támogatásokat, holott a többi felekezetek gyülekezetei megkapták azt. Komjáthy javasolta, hogy memorandumot intézzenek ez ügyben a külföldi protestáns egyházakhoz. A közgyűlés erre reagálva határozatot hozott, miszerint a memorandum megírását későbbi lehetséges jogorvoslati eszközként tekinti, és első lépésben Szlovenszkó teljhatalmú miniszteréhez fordulnak, kérve az állami járandóságok kiutalását.[11] Komjáthy és a ruszinszkói lelkészek számára azonban ez a megoldás nem lehetett megnyugtató, hiszen a szlovenszkói minisztertől ők hiába várták államsegélyük kiutalását. Talán itt fogalmazódott meg bennük, de bizonyosan itt erősödött meg az felismerés, hogy állami közigazgatási

[8] Botlik József: Közigazgatás és nemzetiségi politika Kárpátalján I., i.m., pp. 138-139.

[9] Botlik József: Közigazgatás és nemzetiségi politika Kárpátalján I., i.m., pp. 39-40.

[10] Ugrai János (szerk.): A Tiszáninneni Református Egyházkerület lelkészei - A kezdetektől a Millenniumig – Adattár, Készült a Nemzeti Kulturális Alapprogram Levéltári Szakkollégiumának támogatásával, Sárospatak - Tiszaújváros, 2005., pp. 178-204.

[11] Az Ungi Református Egyházmegye Közgyűlésének jegyzőkönyve (következőkben: UREKJ) 1920. 10. 12., 5. pont

ügyeiket nekik kell maguknak szervezetten képviselniük, és nem várhatnak ebben segítséget az egyházmegye szlovenszkói felétől vagy a még ki sem formálódott egyházkerülettől, amely ebben az időben hirtelen nem csak térben, de segítségnyújtásban is igen távolivá vált. Ugyanennek a közgyűlésnek egy másik témája egyébként éppen a gömöri egyházmegyének a megkeresése volt, melyben a Szlovenszkóba szakadt gyülekezetek egyházkerületté való szervezését indítványozza, és ennek céljára kéri, hogy a püspöki hivatal egy bizottságot hozzon létre. Az Ungi Református Egyházmegye közgyűlése ezt az indítványt szintén magáévá tette és támogatta azzal a bővítéssel, hogy a tornai és a ruszinszkói gyülekezeteket is fel kell szólítani a csatlakozásra.[12] A Szlovenszkóban megszervezendő egyházkerület terve és igénye bizonyára megint csak arra ösztönözte az Ungi Egyházmegye ruszinszkói gyülekezeteit és lelkészeit, hogy elgondolkozzanak azon, vajon kellő hatékonysággal tudja-e majd képviselni ez az egyházszervezet egy másik állami közigazgatási területről az ő érdekeiket, különösen, ha a kormány által beígért ruszinszkói autonómia teljes egészében megvalósul, vagy inkább más megoldás és más egyházszervezés lenne számukra az új viszonyok között a legmegfelelőbb?

Nem sokkal az Ungi Egyházmegye fent említett közgyűlése után Pálóczi Czinke István helyettes-püspök és Lukács Géza főgondnok elnöklete alatt az abaújtornai, az alsózempléni, a felsőzempléni, a gömöri és az ungi egyházmegyék 1920. december 21-én Kassán megtartották a Szlovenszkói Tiszáninneni Egyházkerület alakuló közgyűlését. Az Ungi Egyházmegyét Szűcs István esperes, Bernáth Zoltán egyházmegyei gondnok, Pataky Pál egyházmegyei lelkészi főjegyző, Kovács Dániel egyházmegyei világi jegyző, Szakál István, Maksa József, Magyar Bertalan, Minay István egyházmegyei tanácsbírák képviselték. Egyházkerületi tanácsbíraként jelen volt Komjáthy Gábor ungvári lelkész is. A közgyűlés Czinke István javaslatára többek között kimondta a Szlovenszkói Tiszáninneni Református Egyházkerület megalakítását,[13] ezen kívül memorandumot intéztek az államelnökhöz, a miniszterelnökhöz, a prágai nemzetgyűléshez és Szlovenszkó teljhatalmú miniszteréhez, melyben kérik az elmaradt egyházi támogatások mielőbbi kiutalását.[14] Nem esik szó azonban sem a közgyűlésen, sem a memorandumban arról – és ezáltal nem nyer megnyugtató megoldást a kérdés –, hogy a Szlovenszkói Tiszáninneni Református Egyházkerület Ruszinszkóban lévő gyülekezeteinek jogai és érdekei miképpen fognak érvényt szerezni. Ekkor még Czinke püspök és az egyházi vezetés elképzelése az volt, hogy éppen a Tiszáninneni Egyházkerülethez tartozó ruszinszkói gyülekezetek analógiája alapján a Beregi és Ugocsai Református Egyházmegyék is csatlakozni fognak a Szlovenszkói Tiszáninneni Egyházkerülethez. Ezzel kapcsolatban Czinke levélben meg is kereste mindkét egyházmegyét még 1920 nyarán, melyre azonban azok kitérő választ adtak. Először a Beregi Református Egyházmegye Közgyűlése mondta ki, hogy a Máramaros-Ugocsai Református

[12] UREKJ 1920. 10. 12., 4. pont

[13] A Szlovenszkói Tiszáninneni Református Egyházkerület Közgyűlésének jegyzőkönyve (következőkben: SzTREKJ) 1920. 12. 21., 7. pont b.) bekezdés

[14] SzTREKJ 1920. 12. 21., 8. pont

Egyházmegyével közös bizottságot hoz létre a kérdés megtárgyalására,[15] majd ehhez kapcsolódva a Máramaros-Ugocsai Református Egyházmegye Közgyűlése csatlakozott a bereg megyei javaslathoz. Igaz, Biky Ferenc máramaros-ugocsai esperes Czinkéhez intézett levelében, melyet 1920. december 18-án írt, így fogalmaz: „A vége azonban csakugyan az lesz, hogy mind a ketten (t. i. a két egyházmegye) hozzátok megyünk".[16] A kárpátaljai egyházmegyék visszakozását két tényezőre vezethetjük vissza. Az első és legfontosabb nyilvánvalóan az a lelki és pszichikai sokk volt, amivel a tiszántúli anya-egyházkerülettel való kapcsolatnak a megszűnése járt, és amelytől az elszakadásnak ilyen direkt módon való kinyilvánítására még nem voltak képesek. Inkább egyfajta bénult kábaság és tanácstalanság jellemezte őket az első időkben, amiből csak később kezdtek el ébredezni.[17] Az egyéb tényezők, amelyek a szlovenszkói egyházkerülethez való csatlakozás ellen hatottak, azok a Csehszlovákiához csatolt különböző területek magyarságának kulturális, gondolkozásbeli, világnézeti eltérései voltak. A nyugati és a keleti végek magyarsága csaknem teljesen ismeretlen volt a másik számára, így évek teltek el, amíg a közös kisebbségi sors következtében beindult egyfajta mentalitásbeli közeledés.[18] A két kárpátaljai egyházmegye távolságtartó magatartása mindenesetre bizonyára szintén gondolkodásra késztette az ungi egyházmegye Ruszinszkóhoz tartozó gyülekezeteit, és arra ösztönözte őket, hogy egyrészt ők is a függetlenedés felé tegyenek lépéseket, másrészt elkezdjenek közeledni a velük egy közigazgatási területen fekvő egyházmegyékhez. A beregi és az ugocsai egyházmegyék számára a mérleg nyelvét a csatlakozás vagy az önszerveződés kérdésében végül a csehszlovák államhatalom hozzáállása jelentette. Ez Simkovic János miniszteri kormánytanácsosnak az 1921. március 31-ei Czinkéhez írt levelében fejeződik ki. Ebben többek között kifejti, hogy a kormány, tekintettel Ruszinszkó jövőbeni széleskörű autonómiájára, az ottani református egyházközségektől önálló szervezkedést vár el.[19] Az állami szerveknek ilyen irányú nyilatkozata nyilván mértékadó lehetett volna az ungi egyházmegye ruszinszkói gyülekezeteinek sorsára nézve is, ezt azonban a szlovenszkói egyházvezetés vagy nem érzékelte, vagy nem akarta érzékelni. Az érintett gyülekezetek számára azonban valószínűleg a végső lökést jelentette ez az önálló szervezkedés útjára való lépésben. Ez a folyamat 1921. június

[15] A Beregi Református Egyházmegye Közgyűlésének Jegyzőkönyve (következőkben: BREKJ) 1920. 11. 25., 15. pont

[16] A Tiszáninneni Református Egyházkerület Levéltára (következőkben: TiREL) PF-50/I. 254/1920., Biki Ferenc levele Czinke Istvánnak 1920. 12. 18., és Kivonat a Máramaros-Ugocsai Református Egyházmegyei Közgyűlés jegyzőkönyvének (következőkben: MUREKJ) 1920. december 17-i határozataiból 6. pont.

[17] Visky István: A magyar református egyház újjászerveződése az elcsatolt területeken, Mediárium, a Debreceni Református Hittudományi Egyetem Kommunikáció- és Társadalomtudományi Intézetének folyóirata 2008/2 sz. p. 63.

[18] Jakab Attila: Vergődésben, Magyar kisebbségek történelmi egyházai az átalakuló Európában, Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány, Budapest, 2009., p. 61.

[19] TiREL PF-50/I. 751/1921., Simkovic János: Levél a szlovenszkói református egyház püspökségi adminisztrátor urainak 1921. 03. 31.

8-ára olyan fokig jutott, hogy Szűcs István ungi esperes erre a napra több más témával együtt ezt is felvette a lelkészértekezlet tárgyai közé. Ezen az alkalmon nyolc ruszinszkói gyülekezetet kellett az értekezletnek arra felszólítani, hogy maradjanak meg az Ungi Református Egyházkerület keretei között. Indoklásként azt a valóban fontos körülményt említik, hogy Szlovenszkó és Ruszinszkó határai még nincsenek véglegesen megállapítva, így az még meglehetősen bizonytalan, hogy az egyes gyülekezetek közigazgatásilag végül melyik területhez fognak tartozni.[20] Az ezzel kapcsolatos akkori bizonytalanságot jól mutatja Biky Ferenc Czinkéhez intézett levele, melyben azt taglalja, hogy egyes elképzelések szerint Sáros, Abaúj és Zemplén vármegye egy része és Ung vármegye teljes területe is Podkarpatska Rus-hoz fog tartozni.[21] A ruszinszkói egyházmegye megalakítását tehát a lelkészértekezlet elviekben nem ellenezte, csupán egyelőre korainak és elhamarkodottnak látta a függetlenedési törekvéseket. Ezt a határozatot erősítette meg a Szlovenszkói Tiszáninneni Református Egyházkerület 1921. június 14-ei közgyűlése, amely nyilván Simkovic kormánybiztos levele alapján kijelenti ugyan, hogy a kárpátaljai egyházmegyék egyházkerületté szerveződését nem akadályozhatja meg, de az ungi egyházmegye Ruszinszkóba eső nyolc gyülekezetének mindaddig nem engedi meg az egyházmegyétől való elszakadást „míg attól el nem tiltatnak".[22] Ez utóbbi félmondat jól jelzi, hogy a közgyűlés is számolt azzal a lehetőséggel, hogy Ruszinszkó autonómiájának életbe lépésével az állami közigazgatás a szlovenszkói egyházkerülettől való elszakadásra és a kárpátaljai egyházkerülethez való csatlakozásra fogja kényszeríteni az ottani gyülekezeteket, ezt azonban nem akarták siettetni. Nem számoltak azonban azzal, hogy ezzel a hozzáállásukkal az érintett gyülekezetekben milyen bizonytalanságot idéznek elő. Ugyanezen a közgyűlésen egyébként a konvent és a zsinat létrehozásával kapcsolatban szintén szó esett még az ungi egyházmegye problémájáról. A közgyűlés feliratot intézett a kormányhoz, melyben azt kéri, hogy a Szlovenszkó és Ruszinszkó közötti határok ellenére a kormány hárítson el minden akadályt az elől, hogy a konvent és a zsinat szintjén a református egyházak egybeszerveződjenek. A felirat szinte rejtetten, mégis jól érthetően kéri azt is, hogy az egyházmegyék határai, beosztásai szintén érintetlenül maradhassanak.[23] Mindezen határozatok azonban már nem tudták megakadályozni, hogy a gyülekezetek elkezdjék az önszerveződést. Ennek élére Komjáthy Gábor ungvári lelkipásztor, egyházmegyei és egyházkerületi tanácsbíró állt, aki 1921. július eleji körlevelében felszólította a tizenkét ruszinszkói gyülekezet presbitériumait, hogy nyilatkozzanak, akarnak-e a kárpátaljai ungi egyházmegyéhez tartozni, és a megalakítandó kárpátaljai egyházkerülethez csatlakozni.[24] Erre a levélre válaszul hadd álljon itt csak egy gyülekezetnek, a minajinak a reakciója. A

[20] SzTREKJ 1921. 06. 14., 38. pont
[21] TiREL PF-50. VI. 21/1921., Biky Ferenc levele Czinke Istvánhoz 1921. 02. 02.
[22] SzTREKJ 1921. 06. 14., 38. pont
[23] SzTREKJ 1921. 06. 14., 30. pont
[24] TiREL PF-1. 234/1921. Kivonat a Minaji Református Egyházközség presbiteri gyűlésének jegyzőkönyvéből, 1921. 06. 17.

minaji presbitérium 1921. július 17-én tartott gyűlést a tárgyban Szabó Sándor helyettes lelkész elnökletével. Szabó felolvasta Komjáthy körlevelét, melynek tartalma az volt, hogy a minaji református egyház döntse el, akar-e a Ruszinszkóban megszervezendő egyházkerülethez tartozni, és ennek érdekében elszakadni az ungi egyházmegye nem ruszinszkói gyülekezeteitől. A minaji református presbitérium az új államjogi helyzetre tekintettel fájó szívvel ugyan, de a Ruszinszkóba eső ungi gyülekezetekből egy külön egyházmegye megalakítását, illetve a ruszinszkói három egyházmegyéből, a máramaros-ugocsaiból, a beregiből és az újonnan alakult ungiból egy külön egyházkerület létrehozását látta szükségesnek és célszerűnek. A jegyzőkönyv kiemeli, hogy a határozatot a presbitérium egyhangú döntéssel hozta meg.[25] Komjáthy egyébként előbb említett körlevelében 1921. július 18-ára konferenciára hívta meg az ungi egyházmegye ruszinszkói gyülekezeteinek lelkészeit Ungvárra, amely találkozót, mint az a történelmi ungi egyházmegye közgyűlésének jegyzőkönyvéből is kiderül, az új egyházmegye alakuló gyűlésének tekintettek.[26] A gyűlés idejére nyolc gyülekezet presbitériuma küldött pozitív választ Komjáthy körlevelére, és ez alapján kimondták a ruszinszkói tizenkét egyházközség elválását a szlovenszkói ungi egyházkerülettől, és az önálló egyházmegye megalakítását.[27] Komjáthy számára az új egyházmegye mielőbbi megalakulása és képviselete azért is volt fontos és sürgős, hogy ez által harmadik félként Ung részt vehessen a máramaros-ugocsai és a beregi egyházmegyék képviselőinek közös, 1921. augusztus 2-ai gyűlésén, amelyet Biky Ferenc hívott össze Beregszászban a kárpátaljai egyházkerület megalakításának tárgyában.[28] Itt az új kárpátaljai ungi egyházmegyét Komjáthy Gábor, Barkaszy Károly és Kovássy Elemér képviselte.[29] A gyűlésen Biky Ferenc és Komjáthy Gábor is az egyházkerület megszervezésének konkrét lépéseit sürgették, Bertók Béla beregi esperes és György Endre máramaros-ugocsai főgondnok azonban az egyházkerület alakításával együtt járó pénzügyi terhek figyelembevételével, és az ezek fedezéséhez szükséges állami támogatások hiányában azt javasolta, hogy még várjanak a kerület megalakításával.[30] Ily módon a gyűlés, bár az egyházkerület megszervezéséhez nem vitt sokkal közelebb, két fontos dologban mégis határozatot hozott. Az első, hogy a beregi és a máramaros-ugocsai egyházmegyék elismerik a tizenkét gyülekezet által 1921. július 18-án megalakított Kárpátaljai Ungi Egyházmegye szuve-

[25] TiREL PF-1. 234/1921. Kivonat a Minaji Református Egyházközség presbiteri gyűlésének jegyzőkönyvéből, 1921. 06. 17.

[26] UREKJ, 1921. 10. 07. 11. pont.

[27] SzTREKJ 1921. 10. 30-31. 22. pont

[28] BREKJ, 1921. 09. 15., 3. pont

[29] A Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára (következőkben: TtREL) I. 22. a. 1. 52/1923., Jegyzőkönyv felvétetett a máramaros-ugocsai, beregi és ungi református egyházmegyék által az egyházkerületté szervezkedés tárgyában kiküldött bizottságnak Beregszászban a lelkészi lakon 1921. augusztus 2-án tartott értekezletében.

[30] TtREL I. 22. a. 1. 52/1923., Jegyzőkönyv felvétetett a máramaros-ugocsai, beregi és ungi református egyházmegyék által az egyházkerületté szervezkedés tárgyában kiküldött bizottságnak Beregszászban a lelkészi lakon 1921. augusztus 2-án tartott értekezletében.

renitását. A másik, hogy az így háromra kiegészülő kárpátaljai református egyházmegyék közgyűlései egy tíztagú egyházmegyeközi bizottságot válasszanak, amely az állami közigazgatási szervek előtt mindenben képviseli a gyülekezetek érdekeit, valamint a fegyelmi és a közigazgatási ügyeket intézi. Ebbe az ungi egyházmegye egy lelkészi és egy világi, a máramaros-ugocsai egyházmegye két lelkészi és egy világi, a beregi egyházmegye pedig két lelkészi és három világi tagot delegál. A bizottság elnökét és jegyzőjét a tagok a maguk köréből választják meg.[31] A frissen megalakult ungi egyházmegye ezekkel a fejleményekkel elkezdte tehát ugyan a maga kezébe venni a saját sorsát, ezért azonban még komoly jogi harcokat kellett folytatnia anya-egyházkerületével. Rá kell mutatnunk ugyanakkor arra is, hogy az 1921. augusztus 2-ai beregszászi határozat amellett, hogy Bertók jogos meglátására alapozva elodázta az egyházkerület létrehozását, szöges ellentétben állt az állam által felállított követelményekkel és feltételrendszerrel, amelyekhez az állami támogatások kiutalását kötötték[32] nem csak Szlovenszkóban, hanem Ruszinszkóban is. A konferencia tehát azt kockáztatta, mint ahogy az egyébként történt is, hogy az állam nem ismeri el továbbra sem a podkarpatska rus-i református egyházat, és nem fogadja el az egyházmegyeközi bizottságot legitim tárgyalópartnerként.

Az 1921. augusztus 2-ai egyházmegyeközi határozatot Komjáthy az új egyházmegye 1921. szeptember 5-ei ungvári gyűlésén ismertette a gyülekezetek képviselőivel, és kérte annak elfogadását. Ezt azonban a gyűlés megtagadta, mivel az egyházkerület mielőbbi megalakítását látta volna szükségesnek, és a közös bizottság működésének törvényes alapjait nem ismerte el.[33] Ugyanakkor Komjáthy indítványozta azt is, hogy a gyűlés erősítse meg az 1921. július 18-i elvi határozatot az új egyházmegye megalakításáról, és kérvényezzék a történelmi ungi egyházmegye közgyűlésétől az elszakadás elfogadását. Ugyanakkor kinyilvánították, hogy erre az elszakadásra kizárólag a külső kényszerítő körülmények miatt van szükség, és amennyiben azok a jövőben megszűnnek, újból egyesülhet a kettészakadt egyháztest. Kezdeményezik továbbá az ungi egyházmegyei közgyűlés előtt, hogy a két egyházmegye anyagi ügyeit egy közös bizottság kezelje a jövőben.[34] A gyűlésen a következő gyülekezetek képviselői voltak jelen: Ungvár, Ungtarnóc, Eszeny, Nagygejőcz, Szalóka, Kisgejőcz, Korláthelmecz, Minaj.[35] A beadvánnyal az 1921. október 7-ei megyei közgyűlés foglalkozott, amely végül hosszú vita után

[31] BREKJ, 1921. 09. 15., 13. pont.

[32] TiREL PF-50/I. 751/1921., Simkovic János: Levél a szlovenszkói református egyház püspökségi adminisztrátor urainak 1921. 03. 31.

[33] TtREL I. 22. a. 1. 52/1923., Jegyzőkönyv az ungi református egyházmegyéből Ruszinszkóban maradt s elvileg 1921. július hó 18-án megalakult Ruszinszkói Ungi Református Egyházmegyének 1921 évi szeptember hó 5-én tartott üléséről 3. pont

[34] TtREL I. 22. a. 1. 52/1923., Jegyzőkönyv az ungi református egyházmegyéből Ruszinszkóban maradt s elvileg 1921. július hó 18-án megalakult Ruszinszkói Ungi Református Egyházmegyének 1921 évi szeptember hó 5-én tartott üléséről 5. pont

[35] . TtREL I. 22. a. 1. 52/1923., Jegyzőkönyv az ungi református egyházmegyéből Ruszinszkóban maradt s elvileg 1921. július hó 18-án megalakult Ruszinszkói Ungi Református Egyházmegyének 1921 évi szeptember hó 5-én tartott üléséről.

29:5 arányban úgy határozott, hogy elfogadja a tizenkét gyülekezet egyházmegyévé való szerveződését, és azt az egyházkerületi közgyűlés előtt is pártolni fogja.[36] Nem ment azonban ilyen simán az egyházmegye elfogadtatása az egyházkerületi közgyűlés részéről. Ez ugyanis megsemmisítette az egyházmegye határozatát, és az egyházi törvénycikk 49. és 60. paragrafusára hivatkozva az ungi 12 egyházközség elszakadását nem hagyta jóvá. Legfőbb érvként az hangzott el ezzel kapcsolatban, hogy az elszakadás megkérdőjelezné mind a megmaradt, mind az újonnan alakuló egyházmegye életképességét.[37] A fent nevezett 49. paragrafus szövege egyébként így hangzik: „Az egyházmegyék mostani beosztása törvényesnek tekintetik. Jövőre azonban minden változás, valamint új egyházmegyék alakítása az egyházmegyék indokolt előterjesztésére, esetleg a közvetlen felsőbb hatóságot képező egyházkerületek kezdeményezésére, az érdekelt egyházmegyék meghallgatása mellett, az illető egyházkerületi közgyűlés határozatával történik". A 60. paragrafus pedig így szól: „Az egyházkerületek mostani beosztása törvényesnek tekintetik, jövőre azonban minden változás, az egyházkerület indokolt előterjesztésére, esetleg a zsinat kezdeményezésére, az érdekelt egyházmegyei és egyházkerületi közgyűlések meghallgatásával és zsinati határozattal történik."[38] A közgyűlés ezen kívül határozott lépeseket tett abba az irányban is, hogy az egyházközségek az állami közigazgatás felé se tudjanak önállóan fellépni. Értesítés küldését határozták el Ruszinszkó kormányzóságának, tanügyi referátusának valamint adóhivatalának, melyben tájékoztatják e szerveket, hogy az ungi egyházmegye Ruszinszkó területén élő gyülekezeteinek első fokú egyházi hatósága az esperes Tiszasalamonban, legfőbb egyházi hatósága pedig a püspök Rimaszombatban. Sőt, a közgyűlés a csehszlovák kormányhoz is felirattal élt, melyben kérik, hogy az Ungi Református Egyházmegye egységben megmaradhasson legalábbis addig, míg Ruszinszkó határait véglegesen meg nem állapítják. A feliratban indokként hangzik el többek közt az is, hogy más felekezetek területi egysége sem változott meg Csehszlovákiában, azon belül Ruszinszkóban és Szlovenszkóban. A közgyűlés ezen kívül kimondta, hogy bár Komjáthy Gábor ungvári lelkész eddigi viselkedését jóhiszeműnek ítélik, a jövőben azonban fegyelmi eljárás terhe alatt eltiltják őt a hasonló tevékenységektől.[39]

A közgyűlés határozott fellépésének hatására Komjáthy visszamondta az 1921. november 29-i, a beregi és a máramaros-ugocsai egyházmegyékkel közös bizottsági ülésen való részvételt,[40] ám az ungi 12 gyülekezet és Komjáthy Gábor szervező munkája tovább folytatódott. Nem érezték biztosítva jogaik és érdekeik érvényesítését Ruszinszkóban egy szlovenszkói központú egyházmegye és egyházkerület kebelében, sem a világi, sem az egyházi felsőbb hatóságok előtt.

[36] UREKJ, 1921. 10. 07. 11. pont.

[37] SzTREKJ 1921. 10. 30-31. 22. pont a.) bekezdés

[38] Egyházi Törvények a Magyarországi Református Egyházban, A Magyar Református Egyház hivatalos kiadványa, Debrecen, 1907., pp. 21.; 25-26.

[39] SzTREKJ 1921. 10. 30-31. 22. pont b.), c.), d.) bekezdés

[40] TtREL I. 27. b. 8. 161/1921., Komjáthy Gábor levele Biky Ferenchez 1921. 11. 24.

Érdemes elolvasnunk az egyébként a szlovenszkói egyházkerülethez és a történelmi ungi egyházmegyéhez lojális Nagy Sándor kisdobronyi lelkész Czinkéhez írt levelét, melyben arról panaszkodik, hogy a ruszinszkói gyülekezetek sokkal nehezebben kapták meg államsegélyüket, mint a szlovenszkóiak, és az adócsökkentési segély is, míg a szlovenszkóiakhoz Czinke közbenjárására már eljutott, Ruszinszkóba még nem érkezett meg.[41] Hasonló tartalmú levél Komjáthy Istváné, a nagygejőczi lelkészé, aki arról panaszkodik, hogy a tanügyi referátusnak azon felszólításával kapcsolatban, hogy a lelkészi és kántori javadalmakat minden gyülekezetben írják össze és mutassák be, Czinke püspök a szlovenszkói egyházak számára körlevélben adott ugyan eligazítást, a ruszinszkóiaknak azonban nem. Továbbá arról, hogy a ruszinszkói lelkészek nem kapták még meg az évi háborús segélyt, a szükségsegélyt és a bevásárlási segélyt, amelyeket a szlovenszkóiak már élvezhetnek.[42] Komjáthynak Szűcs espereshez 1922. január 6-án írt levele pedig hűen tanúskodik arról, mennyire nem fogadta el és nem nyugodott bele az egyházkerületi közgyűlés határozataiba. Ebben azt panaszolja, hogy a Tiszáninneni Egyházkerület Szlovenszkóinak nevezi magát, mégis kiterjeszti hatáskörét Podkarpatska Rus-ra úgy, hogy Podkarpatska Rus-ból sem őt (Komjáthyt), sem mást a kerületi közgyűlés nem jelölt sem kerületi tanácsbírónak, sem zsinati tagnak, így ezeknek a gyülekezeteknek semmilyen képviselete nincs a felsőbb egyházi hatóságokban.[43] Mindezen és sok más beérkezett panasz ellenére Czinke püspök nem érzete szükségét álláspontja megváltoztatásának a kérdésben, ami a ruszinszkói ungi gyülekezetek helyzetével kapcsolatos empátia hiányára vall. Az 1922. május 17-18-ai konvent alkalmával is végigvitte, hogy a testület megerősítse az egyházkerületi közgyűlés határozatát.[44]

Ezek után az ungi 12 gyülekezet kérdése hosszú hónapokig megoldottnak tűnt, bár a belső forrongás és elégedetlenség nyilván nem szűnt meg. A Kárpátaljai Református Egyházkerület 1922. október 31-ei beregszászi alakuló gyűlésén a szlovenszkói egyházkerületi közgyűlés határozata ellenére viszonylag sok ungi gyülekezet képviselője jelent meg: Tiszaágtelek, Csongor, Eszeny, Kisgejőcz, Tiszaásvány, Nagygejőcz, Szalóka és Ungvár.[45] A gyűlésen Bihary Lajos salánki lelkész, az egyházmegyeközi bizottság elnöke a presbitériumok korábbi állásfoglalását ismertette, mely szerint a 78 kárpátaljai gyülekezetből 66 az egyházkerület feltétel nélküli megalakulását kívánja. Erre hivatkozással a bizottság nevében indítványozta, hogy a közgyűlés mondja ki a Kárpátaljai Református Egyházkerület megalakítását.[46] Bertók Béla azonban továbbra is az egyházkerület

[41] TiREL PF-1. 36/1922., Nagy Sándor levele Czinke Istvánnak, 1922. 02. 05.

[42] TiREL PF-1. 6/1922., Komjáthy István levele Czinke Istvánhoz 1922. 01. 19.

[43] TiREL PF-1. 5/1922., Komjáthy Gábor levele Szűcs Istvánnak 1922. 01. 06.

[44] A Szlovenszkói Református Egyház Egyetemes Konventjének Jegyzőkönyve (következőkben: SzREEKJ), 1922. május 17-18., 25. pont.

[45] TtREL I. 22. a. 1. 52/1923., Jegyzőkönyv, mely felvétetett Beregszászban 1922. október 31-én a „Kárpátaljai Református Egyházkerület" alakító közgyűlésén.

[46] TtREL I. 22. a. 1. 52/1923., Jegyzőkönyv, mely felvétetett Beregszászban 1922. október 31-én a „Kárpátaljai Református Egyházkerület" alakító közgyűlésén. 3. pont

megalapításának elhalasztása mellett érvelt, és annak egyik fontos akadályát éppen az ungi tizenkét egyházközség helyzetének bizonytalanságában látta.[47] A gyűlés végül kimondta a Kárpátaljai Református Egyházkerület megalakulását, amelynek vezetésével Biky Ferencet és Ráthonyi Ákost bízták meg, valamint megválasztott egy úgynevezett ad hoc bizottságot, amelynek feladatául rendelte többek között az állam előtti képviseletet az államsegélyek tárgyában,[48] valamint tárgyalások kezdeményezését a Szlovenszkói Tiszáninneni Egyházkerülettel a 12 gyülekezet sorsát illetően.[49] Ennek a bizottságnak Ungból tagja lett a világi elnök Ráthonyi Ákoson kívül, Komjáthy Gábor, dr. Polchy István és Komáromy Lajos.[50] A Kárpátaljai Református Egyházkerület tehát a Tiszáninneni Egyházkerület közgyűlésének és a konventnek a határozata ellenére nem mondott le a Ruszinszkóhoz tartozó gyülekezetekről. Ahogy Biky fogalmaz Czinkéhez írt levelében: „Titeket kevésbé gyöngít az elszakítás, minket lényegesen gyarapít az idecsatolás. Nem veszünk össze rajta".[51] Ez utóbbi mondatból úgy tűnik, Biky vagy lebecsülte Czinke ragaszkodását a ruszinszkói gyülekezetekhez, vagy egyfajta taktikai fogásként a tárgyalások előtt jó előre tompítani kívánta a vita élét, hogy Czinke hozzáállását kicsit megenyhítse. Terve azonban nem vált be. A két egyházkerület közötti vita hamar kiéleződött. Biky 1923. december 11-ére hívta össze az alakuló gyűlés által megválasztott bizottságot Beregszászba. Ezen az ülésen a 2. napirendi pont az ungi 13 egyházközség hovatartozásának kérdése volt. A bizottság a következő érveket sorakoztatta fel a Szlovenszkói Tiszáninneni Egyházkerület Közgyűlésének 1921. október 30-ai határozatával szemben: 1. Podkarpatska Rus földrajzi helyzete – a terület autonóm státusza kizárja, hogy az itt élő gyülekezetek más földrajzi területen lévő egyházkerület kebelén éljenek. 2. A 13 ungi egyház önrendelkezési joga értelmében szintén a Kárpátaljai Református Egyházkerülethez tartoznak ezek a gyülekezetek. A bizottság felhívja a Szlovenszkói Tiszáninneni Református Egyházkerület figyelmét arra a körülményre, hogy a 13 gyülekezet esete olyan „vis major", amelyre az I. tc. 49. paragrafusát nem lehet alkalmazni, és amely magát a Szlovenszkói Tiszáninneni Református Egyházkerületet is létrehozta. Szintén döntő körülmény a bizottság szerint a podkarpatska rus-i kormányzóságnak az a levele, amit maga Czinke is megkapott, és amely kimondja, hogy a csehszlovák kormány a podkarpatska rus-i gyülekezetektől különálló szervezkedést vár el. Egyelőre nem tisztázott, hogy ez a levél Simkovic János korábban már idézett levele-e, vagy pedig egy attól különálló hivatalos dokumentum. 3. Végül az egyházigazgatási szempontok is a Kárpátaljához való csatlakozás mellett szólnak,

[47] TtREL I. 22. a. 1. 52/1923., Jegyzőkönyv, mely felvétetett Beregszászban 1922. október 31-én a „Kárpátaljai Református Egyházkerület" alakító közgyűlésén. 3. pont

[48] TiREL PF-1. 546/1922., Biky Ferenc Levele Czinke Istvánhoz 1922. 11. 01.

[49] TiREL PF-1. 11/1922., Biky Ferenc levele Czinke Istvánnak 1922. 11. 17.

[50] TtREL I. 22. a. 1. 52/1923., Jegyzőkönyv, mely felvétetett Beregszászban 1922. október 31-én a „Kárpátaljai Református Egyházkerület" alakító közgyűlésén 6. pont

[51] TiREL PF-1. 11/1922., Biky Ferenc levele Czinke Istvánnak 1922. 11. 17.

MTA KÖNYVTÁR ÉS INFORMÁCIÓS KÖZPONT

mert míg a szlovenszkói gyülekezetek ügyeit Pozsonyból vagy Prágából intézik, addig a ruszinszkóiakét Ungvárról.[52]

A szlovenszkói egyházkerület az érveket természetesen nem fogadta el, és az ellentétek ezután 1923 márciusában érték el tetőpontjukat. Biky már egy 1923 január végi levélben jelezte Czinkének, hogy olyan közgyűlést kíván a közeljövőben összehívni, amelynek célja az egyházkerületi tisztségekre való választás kiírása, vagyis az egyházkerület teljes és végleges megalakítása.[53] Erre a meghívót 1923. február 23-án szét is küldte.[54] A gyűlés időpontja és helyszíne eszerint 1923. március 8., 11 óra 30 perc, Beregszász. E meghívónak többek közt 7. napirendi pontja ez volt: „Javaslat a Ruszinszkóban fekvő ungi református egyházközségek esperességgé való szervezkedése tárgyában". Nagy Sándor kisdobronyi lelkész ezt a meghívót 1923. február 27-én továbbküldte Czinke püspöknek,[55] aki így jó előre értesült a várható fejleményekről, és volt ideje megelőző lépéseket tenni. Március 1-jén levelet írt Szűcs esperesnek, melyben felszólítja, hogy sürgősen körlevélben keresse meg a ruszinszkói egyházak lelkészeit, és emlékeztesse őket az I. tc. 60. paragrafusára, különösen arra, hogy az egyházkerületek beosztásának változásaiban kizárólag a zsinatnak van joga határozni, és szólítsa fel őket arra, hogy az 1921. október 30-31-ei közgyűlés határozata értelmében, „a következmények terhe alatt", ne vegyenek részt a március 8-ai gyűlésen.[56] Czinkének ebből a leveléből talán most először érződik ki valamiféle kompromisszumkészség, hiszen nem zárkózik el kategorikusan az elszakadás lehetőségétől, csupán arra akarja rábírni a ruszinszkói gyülekezetek lelkészeit, hogy várják meg a tárgyban a közelgő zsinat döntését. Biky március 8-ai közgyűlés előtti beszámolójából kitűnik az is, hogy Czinke egyúttal neki is levelet írt, melyben számon kéri őt a napirend 7. pontja miatt, és felsorolja neki ugyanazokat az érveket, amelyeket Szűcs esperesnek leírt az 1923. március 1-jei levelében.[57] Erre válaszul írta Biky védekezésképpen Czinkének, hogy ez nem az ő döntése, hanem a bizottság többsége határozta meg, és ő ezért az ügyért nem fog harcolni.[58] Közben Szűcs esperes a püspöki parancsnak eleget téve körlevélben szólította fel a ruszinszkói lelkészeket a beregszászi gyűléstől való távolmaradásra.[59] A körlevél, ahogy Komjáthy Pataky Pálnak írt leveléből megtudjuk, részben elérte ugyan célját, mert sok gyülekezet képviselője nem mert

[52] TiREL PF-2. 394/1923., Kivonat a Kárpátaljai Református Egyházkerület ad hoc bizottságának gyűlési jegyzőkönyvéből, 1922. 12. 11.

[53] TiREL PF-2. 17/1923., Biky Ferenc levele Czinke Istvánhoz 1923. 01. 24.

[54] TiREL PF-2. 27/1923., Biky Ferenc meghívólevele a kárpátaljai egyházközségek elöljáróihoz 1923. 02. 23.

[55] TiREL PF-2. 62/1923., Nagy Sándor levele Czinke Istvánnak 1923. 02. 27.

[56] TiREL PF-2. 104/1923., Czinke István levele Szűcs Istvánhoz 1923. 03. 01.

[57] TiREL PF-2. 137/1923., Kivonat a Kárpátaljai Református Egyházkerület rendkívüli közgyűlésének jegyzőkönyvéből 1923. 03. 08.

[58] TiREL PF-2. 35/1923., Biky Ferenc levele Czinke Istvánhoz 1923. 03. 03.

[59] TiREL PF-2. 176/1923., Szűcs István esperes körlevele az ungi egyházmegye ruszinszkói lelkészi hivatalainak, 1923. 03. 04.

elmenni a beregszászi gyűlésre,[60] az ügy végkimenetelén azonban nem tudott változtatni. A március 8-ai közgyűlés kimondta az ungi egyházmegye ruszinszkói gyülekezeteinek presbitériumi határozataira hivatkozva, valamint az Ungi Református Egyházmegye 1921. október 7-i helybenhagyó határozatát alapul véve, hogy a 13 gyülekezetet a Kárpátaljai Református Egyházkerület alkotórészének tekinti. Egyben utasítja őket, hogy tekintet nélkül arra, hogy a tiszáninneni egyházkerülettől kedvező vagy kedvezőtlen reakciók érkeznek-e, alakuljanak egyházmegyévé, és mielőbb válasszák meg az egyházmegye tisztikarát. A megalakulást és a tisztikar megválasztását elrendelő közgyűlés összehívásával Komjáthy Gábort bízták meg.[61] Biky azzal indokolta Czinkének, hogy nem lépett fel ez ellen a határozat ellen erélyesebben a közgyűlésen, hogy ha megtette volna, az az egyházkerületté alakulást, és a kerületi választások kiírását vetette volna vissza.[62] A Ruszinszkói Magyar Hírlap 1923. március 24-ei száma név szerint is felsorolja az említett ungi gyülekezeteket: Ungvár, Nagydobrony, Eszeny, Csongor, Szalóka, Kisdobrony, Tiszaágtelek, Kisgejőcz, Nagygejőcz, Korláthelmecz, Tiszaásvány, Minaj, Ungtarnóc.[63] Ez a felsorolás azonban, mint az alábbiakból kiderül, csak földrajzi megalapozású, és nem az egyes gyülekezetek álláspontját tükrözi. A határozat megszületése után ugyanis több ruszinszkói gyülekezetben bizonytalanság és zavar lett úrrá. Azok a lelkészek, akik eddig a szlovenszkói egyházkerülethez húztak inkább, nem tudták mitévők legyenek. Maga Komjáthy is tisztázni igyekezett, hogy mely gyülekezetekre számíthat pontosan a szervezkedésben. Ezért kérte fel például nyilatkozatra az ungtarnóci lelkészt, Pataky Pált. A bizonytalanság eloszlatása végett idézi az ungvári járási főszolgabíró hivatalának bizonyítványát, mely kimondja, hogy Ungtarnóc a Podkarpatska Rus Ungvári járásához tartozik.[64] Pataky válasza az volt, hogy Ungtarnóc a Szlovenszkói Tiszáninneni Református Egyházkerület része, ugyanakkor tanácstalanságában Czinkéhez fordult útmutatásért, hogy a pozsonyi kormánytól pontosan tudja meg Ruszinszkó végleges nyugati határait.[65] Ugyanilyen tanácstalanságot mutat Magyar Bertalan nagydobronyi lelkész Czinkéhez írt levele, aki Nagy Sándor kisdobronyi lelkésszel egyetemben szintén útmutatást kér az ügyben.[66] Ebben arról számol be, hogy az ő meglátása szerint 11 gyülekezet feltétlenül Komjáthyval tart, de ő és Nagy Sándor nem tudják, hogy mitévők legyenek. Utal Sütő Áron bereg megyei főjegyző levelére, melyben felsorolja a 13 gyülekezet Kárpátaljához való tartozásának érveit. Ezek közül őt leginkább a podkarpatska rus-i kormányzóság állítólagos kijelentése győzi meg, mely szerint a ruszinszkói gyülekezeteket nem engedi más területen lévő egyház-

[60] TiREL PF-2. 28/1923., Komjáthy Gábor levele Pataky Pálhoz 1923. 03. 09.
[61] TiREL PF-2. 137/1923., Kivonat a Kárpátaljai Református Egyházkerület rendkívüli közgyűlésének jegyzőkönyvéből 1923. 03. 08.
[62] TiREL PF-2. 46/1923., Biky Ferenc levele Czinke Istvánhoz, 1923. 03. 20.
[63] TiREL PF-2. 145/1923., Ruszinszkói Magyar Hírlap, 1924. március 24-i szám.
[64] TiREL PF-2. 28/1923., Komjáthy Gábor levele Pataky Pálhoz 1923. 03. 09.
[65] TiREL PF-2. 36/1923., Pataky Pál levele Czinke Istvánhoz 1923. 03. 24.
[66] TiREL PF-2. 127/1923., Magyar Bertalan levele Czinke Istvánhoz, 1923. 03. 12.

kerülethez tartozni. Ha ez igaz – írja –, akkor „ a hozott (egyházkerületi) határozatok csak írott malasztot képeznek, s azokat érvényesíteni talán nem is lehet." Ilyen módon pedig a két gyülekezetnek is „úsznia kell az árral." Itt kell szólnunk arról, hogy a Ruszinszkóban lévő ungi egyházközségek számával kapcsolatban, mint láthattuk, elég nagy bizonytalanságot mutatnak a források. Előbb 8, majd 12, végül 13 egyházról is beszélnek. Ezt a bizonytalanságot nem a korabeli források hibáiként kell felrónunk, hanem éppen az említett gyülekezetek helyzetének bizonytalanságaként. Sokáig nem volt bizonyos, hogy Ungtarnóc, Kisdobrony, Nagydobrony, Minaj vagy más egyházközségek csatlakozni fognak-e az új egyházmegyéhez, vagy megmaradnak a tiszáninneni egyházkerületnél. Ezt, mint láttuk, két tényező befolyásolta leginkább: a Podkarpatska Rus bizonytalan nyugati határa, és az adott lelkésznek Czinkéhez vagy Szlovenszkóhoz való lojalitása. Komjáthy a március 8-ai beregszászi közgyűlés után viszonylag hamar, március 12-én már kiküldte a meghívókat az egyházmegye alakuló ülésére.[67] A gyűlést március 22-ére, 9 órára az ungvári egyház iskolájába hirdette meg, melyre minden gyülekezet lelkészét, tanítóját és egy világi képviselőjét (presbiterét) meghívta. Megjegyzendő, hogy a meghívóban súlyos kritika alá helyezte, véleményem szerint helytelenül, Szűcs esperes március 4-ei körlevelét, mely szerinte hibásan hivatkozik az I. tc. 60. paragrafusára, mivel abban az egyházkerületekről, és nem az egyházmegyékről van szó. Továbbá az I. tc. 49. paragrafusát is meglehetősen önkényesen, saját szája íze szerint, kiforgatva magyarázza. A március 22-ei alakuló gyűlésen, miután Komjáthy Gábor újból felsorolta az önálló egyházmegyévé szerveződés melletti érveket és okokat, a résztvevők végül kimondták a Kárpátaljai Ungi Református Egyházmegye megalakítását.[68] A szlovenszkói Ungi Református Egyházmegye közgyűlésének esperesi jelentése szerint ezen az alakuló gyűlésen végül 10 egyház képviselői vettek részt.[69] A közgyűlés fontosnak tartotta hangsúlyozni, hogy a történelmi ungi egyházmegyétől csak közigazgatásilag válik el, és az egyházmegye vagyonát nem kívánja liquidálni, hanem egy bizottságot állít fel, mely a történelmi ungi egyházmegyével közösen fogja kezelni a vagyont, és eljár annak arányos elosztásában.[70] Az egyházmegye megalakulása ezzel és az 1923. június 4-ei, a választási eredményt kihirdető közgyűléssel visszafordíthatatlan és tagadhatatlan ténnyé lett. Ezen a gyűlésen hároméves időtartamra megválasztották a történelmi ungi egyházmegyével közös vagyonkezelő bizottságba a tagokat dr. Korláth Endre, Barkaszi Károly és dr. Komjáthy Lajos személyében. Egyben felkérték a szlovenszkói ungi egyházmegyét hasonló bizottsági tagok megválasz-

[67] TiREL PF-2. 39/1923., Komjáthy meghívólevele a ruszinszkói ungi 12 egyház lelkészeihez, tanítóihoz és presbitereihez, 1923. 03. 12.

[68] UREKJ 1923. 06. 12. 8. pont.

[69] UREKJ 1923. 06. 12. 8. pont.

[70] TiREL PF-2. 392/1923., Kivonat a Kárpátaljai Ungi Református Egyházmegye Közgyűlésének jegyzőkönyvéből 1923. 06. 04.

tására.[71] A tisztviselő választás eredménye a következő lett: esperes: Komjáthy Gábor, főgondnok: Egry Ferenc, lelkészi tanácsbírák: Nagy Sándor, Szabó István, világi tanácsbírák: Plotényi Vilmos, Komjáthy Lajos, lelkészi főjegyző: Barkaszy Károly, világi főjegyző Fodor Béla, jegyzők: G. Nagy Sándor és Kovács Miklós, tanítótestületi képviselő: Csighy Ferenc.[72] Ezek után tehát minden készen állt ahhoz, hogy az újonnan alakult egyházmegye törvényes módon képviseltesse magát a három nap múlva, 1923. június 7-én, a Bertók Béla püspököt beiktató ünnepi munkácsi közgyűlésen. Közben az 1923. május 12-ei ad hoc bizottsági gyűlésen elrendelték a presbitériumok számára a 1923. június 17-ére Lévára összehívott zsinaton a zsinati képviselők megválasztását. A szavazólapokat 1923. június 1-ig kellett beküldeni.[73] Ennek eredménye az lett, hogy a kárpátaljai egyházkerületet a zsinaton Bertók Béla püspök, György Endre főgondnok, Biky Ferenc, Komjáthy Gábor, Sütő Áron, Bary Gyula, dr. Polchy István, Egry Ferenc, dr. Komáromy Lajos és dr. Korláth Endre képviselték. Ezzel a zsinat hallgatólagosan hivatalosan is elismerte a Kárpátaljai Ungi Református Egyházmegye fennállását.[74] A lezáratlan kérdést, hogy mi legyen a két ungi egyházmegye közös ügyeivel, vagyonának kezelésével, a szlovenszkói ungi egyházmegye 1923. szeptember 10-ei közgyűlésén tárgyalta meg. Erről a döntésről a források egymástól eltérő adatokat közölnek. A fent említett szeptember 10-ei közgyűlés jegyzőkönyve a vagyon liquidálásáról, vagyis arányos elosztásáról hozott határozatot említ, amivel a számvevő bizottságot bízza meg.[75] Egy másik forrás, az 1923. október 16-17-ei Szlovenszkói Tiszáninneni Református Egyházkerület közgyűlési jegyzőkönyvének kivonata[76] viszont arról ír, hogy az egyházmegyei közgyűlés jóváhagyta a kárpátaljai ungi egyházmegye javaslatát a közös vagyonkezelő bizottság megalapításáról. Bármelyik verzió fedi is a valóságot, a lényeg mindkettőnél ugyanaz marad, hogy tudniillik az egyházmegye vagyonát meg kell osztani. Sutka István, az Ungi Református Egyházmegye jogtanácsosa azonban 1923. október 1-jei levelében fellebbezést nyújtott be ez ellen a határozat ellen Szűcs espereshez.[77] Ebben két érvet állít szembe a határozattal. 1. A ruszinszkói gyülekezetek kiválásával az ungi egyházmegye nem szűnt meg önálló jogi személyiséggel bírni, és annak vagyonát az adakozók, hagyományozók konkrétan az egyházmegyének és nem az egyes gyülekezeteknek ajánlották fel. Ezért annak kedvezményezettje továbbra is csak a konkrét jogi személyiségű Ungi Református Egyházmegye lehet. 2. A vagyon szétosztása olyan

[71] TiREL PF-2. 392/1923., Kivonat a Kárpátaljai Ungi Református Egyházmegye Közgyűlésének jegyzőkönyvéből 1923. 06. 04.

[72] TtREL I. 27. b. 8. 93/1923., Komjáthy Gábor levele Biky Ferenchez 1923. 04. 20.

[73] TtREL I. 22. a. 1. 52/1923., Jegyzőkönyv, mely felvétetett Beregszászban 1923. május hó 12-én a „Kárpátaljai Református Egyházkerület" közös bizottságának gyűlésében 2. pont

[74] A Szlovenszkói és a Kárpátaljai Református Egyház törvényhozó zsinatának jegyzőkönyve, Léva, 1923. 06. 17-25., pp. 3-4.; 24-25.

[75] UREKJ 1923. 09. 10., 63. pont.

[76] TiREL PF-2. 391/1923., Kivonat a Szlovenszkói Tiszáninneni Református Egyházkerület közgyűlésének jegyzőkönyvéből, 1923. 10. 16.

[77] TiREL PF-2. 392/1923., Sutka István fellebbezése Szűcs Istvánhoz 1923. 10. 01.

egyházjogi precedenst teremtene, ami alapján az esetlegesen később az egyházmegyékből kiváló egyes gyülekezetek is igényt nyújthatnának be az egyházmegye vagyonának egy részére, ami annak teljes felaprózódásával járna. Az egyházkerületi közgyűlés végül helyt adott Sutka fellebbezésének, és az egyházmegyei közgyűlés határozatát megsemmisítette.[78] Ez természetesen azt jelentette, hogy az új kárpátaljai ungi egyházmegye semmilyen formában nem részesült az addigi közös vagyon hasznából. A nagyobb kárt azonban még így is a szlovenszkói ungi egyházmegye szenvedte el a különválással. Ahogyan Czinke püspök az 1923. október 16-17-ei közgyűlés előtt tett püspöki jelentésében kifejti: az ungi egyházmegye legnépesebb tíz gyülekezete hagyta ott az egyházkerületet, összesen kb. 11 000 lélek. A történelmi ungi egyházmegyében 25 000 lélekből 14 000 maradt meg. Ezt, mondta Czinke, csak azon a túlságosan nagy áron akadályozhatták volna meg, hogy a zsinatot és a református egyház egységét Csehszlovákiában „szétrobbantják". Ezt a felelősséget azonban nem volt hajlandó vállalni.[79] Az új egyházmegye beosztása egyébként még megalakulása után is sokáig képlékeny volt. Ahogyan azt Szűcs esperes Czinkéhez intézett levele mutatja, 1923 júniusában már csak 10 gyülekezetből állt. Ungtarnóc és Minaj kategorikusan visszautasították a csatlakozást, Tiszaásvány pedig egy Szlovenszkó és Ruszinszkó közötti határmódosítás következtében kérte újrafelvételét a történelmi ungi egyházmegyébe.[80] 1923 végén Komjáthy esperesnek Bertók püspökhöz küldött összesített jelentésében a következő adatok szerepelnek: Csongor (lélekszám: 1424, lelkész: Kása Ferdinánd), Eszeny (lélekszám: 1670, lelkész: Szabó István), Kisdobrony (lélekszám: 892, lelkész: Kinizsi Nagy Sándor), Kisgejőcz (lélekszám: 470, lelkész: Gesztelyi Nagy Sándor), Korláthelmecz (lélekszám: 284, lelkész: Gesztelyi Nagy Sándor), Nagydobrony (az adatok hiányoznak), Nagygejőcz (lélekszám: 670, lelkész: Komjáthy István), Szalóka (lélekszám: 791, lelkész: Barkaszy Károly), Tiszaágtelek (lélekszám: 580, lelkész: Györke Endre), Ungvár (lélekszám: 670, lelkész: Komjáthy Gábor).[81] Ez a beosztás a későbbiekben változhatott ugyan a ruszinszkóban lévő, de még a történelmi ungi egyházmegyéhez tartozó gyülekezetek helyzetétől és hozzáállásától függően, gyarapodhatott, vagy fogyhatott a gyülekezetek száma, A Kárpátaljai Ungi Református Egyházmegye létezését azonban már nem lehetett kétségbe vonni.

Ez az állapot állt fenn egészen 1939 márciusáig, amikor Magyarország visszafoglalta Kárpátalja területét egészen a lengyel határig. Ezután ugyanis a Kárpátaljai Református Egyházkerületet, és benne a Kárpátaljai Ungi Református Egyházmegyét feloszlatták, és a gyülekezeteket a Trianon előtti egyházi főhatóságuk

[78] TiREL PF-2. 391/1923., Kivonat a Szlovenszkói Tiszáninneni Református Egyházkerület közgyűlésének jegyzőkönyvéből, 1923. 10. 16.

[79] SzTREKJ 1923. 10. 16-17., p. 15.

[80] TiREL PF-2. 400/1923., Szűcs István levele Czinke Istvánhoz, 1923. 06. 01.

[81] TtREL I. 22. a. 1. 103/1923., Összesítő kimutatás a Kárpátaljai Ungi Református Egyházmegye kebelébe tartozó református egyházak statisztikai adataiból.

alá helyezték vissza,[82] hogy azután néhány évvel később megint csak egy teljesen új és talán még ellenségesebb államhatalom, a Szovjetunió kereteiben kezdje újra élet-halál harcát, most már teljesen egyedül, magára hagyottan, úgy, hogy már a szlovenszkói testvér-egyházkerületek támogatására sem számíthatott.

[82] Fritz Peyer-Müller: A Kárpátaljai Református Egyház története a két világháború között kitekintéssel a jelenre, Református Zsinati Iroda Tanulmányi Osztálya, Budapest, 1994., pp. 380-382.

RECENZIÓ

PÁSZTOR GYULA

Reza Aslan:
A Zelóta – A názáreti Jézus élete és kora
Scolar Kiadó, 2014

Reza Aslan könyvének címe, illetve alcíme egyszerre kelt meglepődést és kíváncsiságot. Jézussal kapcsolatban a keresztyén világban alapvetően szokatlan a zélóta (radikális zsidó nacionalista) megjelölés. Izgalmas kérdés hát, hogy miért nevezi így. Másrészt Jézus életének és korának tudományos bemutatása igazán érdekes és hasznos olvasmánynak ígérkezik mindazok számára, akik szeretnék őt minél jobban megismerni.

A könyv könnyen érthetően, a tudományosság ismérveit magán viselően, olvasmányos stílusban megírt munka, amit Jutai Péter fordítása igyekszik magyarul is hűen visszaadni.

A kérdés eztán csak az, mindezzel mi a szerző célja, mit tanulhat belőle egy keresztyén ember, mi lehet a haszna.

Reza Aslan iráni származású, Amerikában élő író, vallástudós, valláspolitikai szakértő. Mint könyve előszavában írja, az iráni forradalom után családjuknak menekülnie kellett az hazájából. Amerikában telepedtek le, ahol muzulmán vallása a mögötte levő csalódások s az új környezete miatt is tabuvá vált. Ilyen körülmények között tizenöt évesen egy keresztyén nyári táborban rátalált Jézusra, megtért. Lázasan kezdte hirdetni Jézus Krisztus üzenetét családtagjainak, osztálytársainak, de még idegeneknek is. Aztán a Biblia olvasása közben egyre nagyobb távolságot vélt felfedezni az evangéliumok Jézusa és a történeti Jézus között – vagyis Jézus Krisztus és a názáreti Jézus között. Ez egyre jobban zavarta. Később, vallástörténeti tanulmányai során arra a meggyőződésre jutott, hogy védhetetlenül hamis az az álláspont, mely szerint a Biblia minden szava Istentől ered és igaz. Úgy véli, hogy a Biblia tele van hibákkal és önellentmondásokkal. Ekkori érzéseiről ezt írja könyve előszavában: „... megzavarodtam, és úgy éreztem, mintha a semmi közepén lebegnék. És mint sokan mások, akik ugyanilyen helyzetbe kerültek, dühösen dobtam el a hitemet, mint egy drága hamisítványt, aminek a megvételére hagytam magam rábeszélni. Ekkor kezdtem újra átgondolni (muzulmán) őseim hitét és kultúráját ... Úgy éreztem, mintha régi barátommal találkoznék, akivel sok éve nem láttuk egymást. Közben tovább folytattam vallástudományi tanulmányaimat,

és beleástam magam a Bibliába – nem mint kétségek között vergődő hitkereső, hanem mint érdeklődő kutató. Mivel már nem bilincselt meg az a gondolat, hogy az olvasott történetek szóról szóra igazak, a szövegben sokkal jelentősebb igazságra bukkantam: olyan igazságra, melyet szándékosan nem engedtek belehullani a történelem darálójába. Ironikus módon minél többet tudtam meg a történeti Jézus életéről – a forrongó világról, melyben élt, és a római megszállás brutalitásáról, amellyel dacolt –, annál jobban vonzódtam hozzá. Azt kell mondanom, hogy ez az egyszerű zsidó ember és forradalmár, aki szembeszállt a világ valaha volt legerősebb birodalmával – és vesztett –, sokkal valóságosabban jelent meg előttem, mint az a fenséges égi lény, akit az egyház által ismertem. Ma … sokkal őszintébben elkötelezett tanítványa vagyok a názáreti Jézusnak, mint amilyen lelkes tanítványa valaha voltam Jézus Krisztusnak. Remélem, ezzel a könyvvel ugyanolyan szenvedéllyel tudom terjeszteni a történeti Jézus örömhírét, amilyennel valaha Krisztus történetét terjesztettem."

Könyvében valóban arra az útra hívja az olvasót, amelyet maga a hite átformálódásával végigjárt: az Isten Fia, a Megváltó helyett abban a forradalmárban hinni, annak a példáját követni, aki a halált is vállalva mindent igyekszik megtenni azért, hogy elnyomott, kihasznált népét felszabadítsa, s velük Isten országát megvalósítsa a földön.

Írásában, szemléletében akarva-akaratlanul is érvényesül, amit Rudolf Bultmanntól idéz: „ … a történeti Jézus keresése valójában egy belső kutatás. A tudósok úgy látják Jézust, ahogyan látni akarják. Túlságosan gyakran önmagukat – saját tükörképüket – látják meg abban a Jézus-képben, amit alkottak."

A könyv nyomán valóban az a meggyőződése az olvasónak, hogy van egy sajátos eszményképe Jézusról és saját magáról, akiként élni szeretne, s hogy magát igazolja, igyekszik ezt a Jézus-képet kihámoznia a Bibliából, vagy másként fogalmazva, a Biblia Jézusát erre a képre formálni. Mivel maga írja, hogy „minden, a történeti Jézussal kapcsolatos jól dokumentált, alaposan kutatott, megbízható bizonyítékkal szemben fel lehet mutatni egy másik, azzal ellenkező, ugyancsak jól dokumentált, alaposan kutatott, megbízható bizonyítékot", így felszabadítva érzi magát arra, hogy a bibliakritikus véleményekből, írásokból azokat válogassa össze, amelyek az általa elgondolt Jézus-történetet igazolják. Ami pedig a Bibliában ezzel a képpel nem egyeztethető össze, azt mindenestől későbbi torzításnak, hamisításnak nyilvánítja, aminek nem szabad hinni.

Elgondolása szerint tehát Jézus a kicsi és nagyon szegény Názáret nevű zsidó faluban született. A betlehemi történetet későbbi átértelmezésnek tekinti a dávidi származás igazolására, ami szerinte ténylegesen úgy nem történhetett meg. Egyszerű földművesként nőtt fel, mert ott ácsokra nem volt szükség, hiszen egy ilyen kis faluban nem lehetett annyi munka, hogy eltartsa őket. Később a szomszédos Szefórisz nevű településen dolgozva – melyet egy lázadás nyomán a rómaiak kegyetlenül elpusztítottak, majd a maguk számára luxus módon újjáépítettek – ismerte meg a megszálló rómaiak, s a velük szövetkező, őket kiszolgáló zsidó

vezetők igazságtalanságát, gonoszságát. Az írástudatlan (mivel véleménye szerint a lakosság 90 %-a írástudatlan volt), valószínűleg a bibliai héber nyelvet sem nagyon ismerő, arámul (esetleg valamennyire görögül) beszélő egyszerű, de kegyes embert ennek hatására tölti be a „zelosz", azoknak a buzgó hite, akik megingathatatlanul elkötelezték magukat Izráel felszabadítása mellett. Ezek a halált is vállalva kitartottak elhatározásukban, hogy nem szolgálnak más urat, csak az egy Istent. Így csatlakozik ennek a mozgalomnak általa vélt akkori vezetőjéhez, Keresztelő Jánoshoz, majd annak halála után folytatja az ő munkáját, hogy felszabadítsa a szent földet az idegenek elnyomása, az egyszerű népet a gazdagok és a rómaiakkal együttműködő zsidó vezetők (papok) kizsákmányolása alól. Következetesen ebből a szempontból értelmezi aztán Jézus tanításait és cselekedeteit a kenyérszaporítástól az ingyen való gyógyításokon keresztül a templom megtisztításáig. Úgy igyekszik Jézust bemutatni, aki az ígéret földjén – ahonnan Isten korábban minden istentelent kiűzött, hogy az engedelmes népnek adja – meg akarja valósítani az Isten országát, s ki akar űzni mindenkit, aki elnyomja, kihasználja a népet. A szerző példaképének tekinti azt a forradalmárt, aki bár tudja, látja, hogy a rómaiak ezért mint lázadót és lázítót ki fogják végezni, nem menekül el, nem adja fel, hanem vállalja a halált. Ő ezzel elbukik, de küzdelme mások számára példa és erőforrás lesz, hogy csatlakozzanak, és folytassák a földön Isten országa felállítását, hogy azt azoknak adják, akik megérdemlik. Ennek a vezéregyéniségét látja Jakabban, Jézus testvérében, aki szerinte Jézus követőivel, a jeruzsálemi gyülekezettel ugyanígy igyekszik Isten országát megvalósítani és megélni. Ezért aztán ezt a kegyes embert is kivégzik.

Ragaszkodik ahhoz, hogy Jézus csak ember volt, s az is maradt. Éppen mint ilyen, példa számára. Ezért állítja, hogy szándékos torzítások azok a bibliai könyvek, amelyek Jézust isteni személyként, az Isten Fiaként mutatják be, az Isten országa megvalósulását pedig az eszkatonba (jövőbe) helyezik. Ezek szerinte egyrészt Pál teológiájának az eredményei, aki a pogányok számára igyekszik elfogadhatóvá tenni Jézus ügyét, másrészt pedig abból a korból származnak (az evangélisták neve alatt), amikor a zsidó felszabadítási törekvések végleg elbuktak. Annak érdekében, hogy a rómaiak ne üldözzék Jézus követőit, mesterüket úgy mutatják be, mint aki szelíd, az ellenség szeretetére biztat, s akit nem a rómaiak végeztek ki, hanem féltékenységből a zsidó vezetők juttattak halálra. Így szerinte az a keresztyénség, amelyik Jézust Krisztusként, Megváltójaként imádja, aki megbocsátja a bűnöket, az már maga alá temeti azt a buzgó forradalmárt, aki felkelésre hívott a korrupt vezetők és a kegyetlen megszállók ellen.

Reza Aslan könyve jellemző példája annak az emberi igyekezetnek, amelyik saját (bármily nemesnek vélt) emberi ügye érdekében felszabadítva érzi magát arra, hogy Isten Igéjét, a Bibliát, de magát Jézus Krisztust is a saját szolgálatába állítsa. Ezen keresztül ő formálja a Bibliát, s nem engedi, hogy a Biblián keresztül Isten formálja őt. Adott esetben az ember formálja a maga képére Jézus Krisztust, s kizárja, hogy Jézus formálja a maga tanítványává őt.

2014 JÚN. 18

A könyv értéke, hogy sok érdekes és értékes adatot, kutatási eredményt felsorakoztat Jézus korából zsidó és római oldalról egyaránt. Ezeket írása második felében megjegyzéseivel ellátva össze is gyűjti. Mivel azonban azt az anyagot is érezhetően úgy használja, úgy kommentálja, hogy a saját elgondolását igazoltassa, így gyakran maga kérdőjelezi meg az objektivitást. Ha talál a Szentírás bizonyságtételével szemben álló dokumentumot, akkor következetesen azt tekinti hitelesnek, függetlenül annak korától, megbízhatóságától, és nem tartja a – többnyire régebbi, szemtanúktól származó – bibliai szöveget ugyanolyan dokumentumnak. Ha nem tud olyan külső adatot felhasználni, amire feltételezése igazolása érdekében szüksége lenne, akkor saját érveit használja bizonyítékként.

A Zélóta, akit Aslan hirdet nem a Biblia Jézusa. Nem az, akiben Isten a benne hívőknek s az őt követőknek bűnbocsánatot, megszentelt földi életet, és az Írás bizonyságtétele szerint feltámadást és üdvösséget készített, hanem egy magával ragadó forradalmár, akinek elejtett zászlaját a szegény, elnyomott nemzettársak / hittestvérek érdekében felvenni sajátos vallási erény vagy kötelesség.

MTA KÖNYVTÁR ÉS
INFORMÁCIÓS KÖZPONT

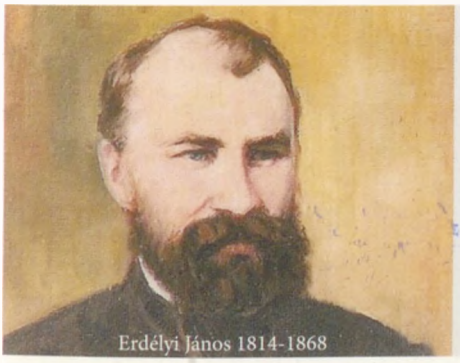

Erdélyi János 1814-1868

A Sárospataki Füzeteket
Alapította: Erdélyi János 1857-ben

Újraindította: Horváth Cyrill
1904-ben

Ismét útjára bocsátotta: a
Sárospataki Református Teológiai
Akadémia 1997-ben